MÜNCHEN 24 1987

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

24

MUNCHEN 1987

Copyright 1987 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/I 8000 München 81

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH, Ferchenbachstraße 88, 8000 München 50

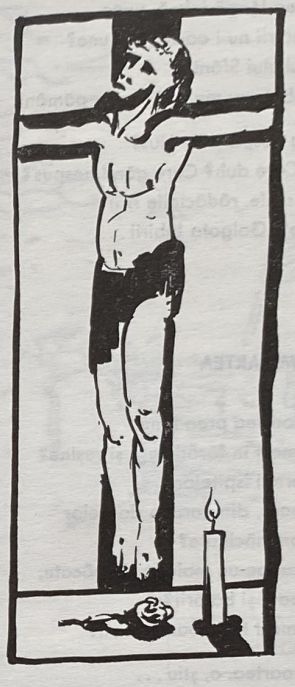

Din ciclul de poeme „TAINE"

CINE MĂ VA DESPĂRȚI?

Cine mă va despărți de Isus?
Care-Auroră sau care Apus?
Care dihanie, târcolindu-mi hotarele,
Poate să-mi spurce altarele?

Ca un pom, lângă ape sădit,
Tot spre cer, tot spre stele-am privit,
Ascultând cum prin fibre-mi străbate
Seva puterii adevărate . . .

Pune urechea lângă inimă, pune . . .
Melodia'nnoirii nu-i oare-o minune?
Adierile Duhului Sfânt
M'au schimbat: nu mai trăiesc pe pământ.

Cine mă va despărți de Isus?
Care om? Care duh? Care gând nespus?
Rădăcinile mele, rădăcinile firii
Stau înfipte'n Golgota Iubirii . . .

ȘTIU CE E MOARTEA

Știu ce e moartea prea bine.
N'am fost mort în fărădelegi și rușine?
Viermii, viermii ispitelor
N'au ros, oare, din carnea doritelor
Clipe, în van măcinate?
N'am crescut pe-un maidan de păcate,
Între pietroaie și bălării?
N'am fost mort între oamenii vii?

Știu ce e moartea, o, știu . . .
Dar nu-mi pasă! Privește! Sunt viu
Și trăiesc . . . Căci o mână iubită
M'a scos din mormânt și mi-a spus:
– Crede în Domnul Isus!

Știu ce e moartea, prea bine,
Și, Doamne, Te știu și pe Tine . . .
Tu ești Învierea și Viața,
Ești, în bezna de jos, Dimineața,
Ești Iubirea, Iertarea, Lumina
Care mi-ai șters toată vina . . .

Unde-ai fugit, moarte ciudată?
Eu nu voi muri niciodată!

SERGIU GROSSU

NICOLAE NOVAC

BLESTEMUL PALTINILOR

– Nuvelă –

Acordurile s'au stins, depărtându-se și pierzându-se în semi-întunericul din cameră. Brațele au căzut inerte, scăpând din încleștarea palmelor mandolina. Un sgomot surd, înnăbușit de moliciunea divanului, a tulburat pentru o clipă tăcerea de criptă ce se așternuse în cameră, ca un val de apă moartă. Și gândurile au început să cadă de undeva din necuprins, grele și negre . . .

Era atât de mult de atunci de când sufletul Lianei îmbrăcase haina întunecată a doliului, pentru moartea întâiului ei vis . . . Și totuși, parcă ieri, parcă azi, ba nu, parcă în momentul acesta s'a consumat drama care i-a aruncat viața în umbra mohorîtă, tristă și rece a unei amorțiri

spirituale. În fiecare clipă era trează în conștiința ei toată tragedia aceea care se consumase fulgerător, de parcă n'ar fi avut altceva decât un simplu dar sguduitor epilog. Niciodată n'a putut înțelege de ce tocmai ei i-a fost hărăzit să trăiască atât de intens, aceste ucigașe înfrângeri. A simțit doar, că sufletul pe care voia să-l dăruiască lumii, s'a întors sdrobit, ca un melc în cochilia sa. A încercat zadarnic să-l mai scoată de acolo de unde se ascunsese, căci nu l-a mai găsit. A găsit, în schimb, cadavrul propriului ei vis, sângerând încă. Și a lăsat atunci ca toate să-și continue drumul destinului lor. N'a mai căutat să găsească cheia magică a unui nou început de viață. N'a încercat să mai dibue drumul spre lumea altui vis în care să-și găsească alinarea și uitarea. Știa că totul e zadarnic... Simțea că în ea s'a frânt ceva. Tocmai acel ceva care putea s'o mâie spre potecuța unei ieșiri din labirintul ucigaș al gândurilor și sufletului ei.

Cu zâmbetul resemnării pe buze, Liana a așteptat senină lămurirea enigmei...

În camera albă a sanatoriului, departe de sgomotul citadin al orașului, de păcatele și ispitele lui, zilele se scurgeau lenețe și goale, triste și uniforme, exasperant de uniforme. Și nu era nimeni aproape ca să aducă un aer proaspăt și nou în monotonia aceasta sau, cel puțin să mângâie frunțile înfierbântate de febră ale acestor condamnați. Până și zâmbetul surorilor era același și mereu același.

De când a intrat aci, în urma atâtor rugăminți ale bunului său prieten, doctorul Gheorghe Ocnaru, Alexandru Paltin, bolnavul dela numărul șaptesprezece, n'a părăsit niciodată camera. Încercase zadarnic să evadeze în lumină, în primele zile ale sosirii sale aci, căci ea îl înnăbușea. Simțea totuși o ușurare plăcută, privind dela fereastra camerei, jocul de lumină și umbră, al zilelor de toamnă. Când auzea însă fâșâit de frunză, o durere nelămurită i se strecura în piept și tusea se deslănțuia convulsiv, isteric. Ce nu ar fi dat ca în acele clipe să aibe pe cineva aproape care să-i aline durerile și să-i alunge norii de tristețe ce-i umbreau gândurile? Liana era aci, în orașul dela poalele acestui deal pe înălțimile căruia se găsea ridicat pe un mic platou, sanatoriul. Și totuși, cât de departe era Liana de el. Cât de repede se pierduse în întunericul unei lumi care pentru el nu mai avea nici un sens. Știa că medicii îl mint ca să-i ușureze trecerea prin ultimele zile ale vieții lui. Până și Gheorghe Ocnaru, fratele drag alături de care trăise bucuriile și durerile vieții de student. Simțea în el că viața și lutul porniseră pe drumul invers al verticalei. Viața se destrăma urcând și risipindu-se în cosmosul din care s'a înfiripat, iar lutul — o, lutul acesta greu — cobora în adâncul cel fără de margini.

În ce goană nebună s'a spulberat visul de viață lungă pe care-l clădise cu atâta febrilitate și ardoare? Unde se ascunseseră zilele acelea când era flămând de viață, bucurii, de Liana? Cine a fost acel hain care i-a închis în turbinca morții, viitorul? Și de ce? Cu ce păcătuise el, Alexandru Paltin, ca blestemul să cadă atât de amarnic asupra-i?

Îi venea să strige, să lovească, să ucidă umbra hamletiană ce se plimba hidoasă pe aleele gândurilor lui ca printr'un alt fantomatic parc, dintr'un alt Elseneuer...

Cât a stat așa la geam, cu privirile pierdute în gol, îndobitocit de teama de necunoscut, nu mai știe. Începuse să se facă târziu și Liana nu mai sosea. Altădată era cea dintâi printre vizitatori. Ba, cu învoirea lui Ocnaru, venea aproape în fiecare zi. Și acum?... Ce s'o fi schimbat oare în sufletul ei? De ce paloarea aceea necunoscută a feții, cearcănele vinete, accentuate, ale orbitelor și lumina aceea magnetică a ochilor?

De fiecare dată când urca scările sanatoriului la camera lui, Liana aducea în camera aceasta a morții albe, tot ce imaginația unei femei poate combina. Se revărsau din geamantanul mic: portocale, mere rumene ca obrajii fetelor de țară, ciocolată, bomboane, prăjituri, și câte altele. Iar dintre cutele hârtiei roz, pe care o aducea în mână, răsăreau capetele ciufulite ale crizantemelor.

Și de unde toate acestea? De unde, când ea, Liana, în afară de Gheorghe Ocnaru, nu cunoștea pe nimeni în orașul acesta în care sufletele cad ucise la fiecare pas? De unde, când toate economiile lor și tot ceea ce moștenise dela părinți, în afară de casă, intrase în trupu-i vlăguit de boală?...

Un gând, ca o săgeată, i s'a înfipt dureros în creier: „Liana se vinde!" Se vinde?... Da! Se vinde. Liana se vinde ca să-l mulțumească pe el. Să-i care în micul geamantan toate bunătățile, să-l facă să uite că e bolnav, că mâine poimâine, va închide ochii pentru totdeauna. Liana, îngerul acesta al sufletului său, se vinde pentru un hoit, pentru umbra aceluia care a fost cândva Alexandru Paltin.

Merita el oare într'adevăr jertfa aceasta uriașă a Lianei? Se putea ridica până acolo ca să o poată înțelege?

Nu! Era prea mult. Liana depășise limitele dragostei și ale sacrificiului, bălăcindu-se în mocirla păcatelor. Îi era scârbă de viața aceasta de umiliri. O ura. Așa cum o ura acum pe Liana. Cum se ura pe sine...

Trebuia să sfârșească odată. Nu mai putea suporta acest chin de tartar. Cât mai repede trebuia să vină liniștea. Liniștea aceea după care a alergat în goană nebună, întreaga-i viață, dar de care n'a avut parte niciodată...

Cu melancolie și tristețe, privea dela fereastră cârdurile de vizitatori, coborînd încet, înapoindu-se, pe potecuța de deal, spre orașul în care cine știe câți din cei închiși acum în camerele numerotate, cu paturi și tăceri albe, unde moartea se plimbă nestingherită, vor mai coborî vreodată.

Liana se trezise și se desprinse cu greu din pânza de păianjen a viselor.

Cum de uitase, Doamne, că astăzi trebuia să meargă la sanatoriu, că trebuia să ducă acolo în cămăruța mică unde ultima licărire a unui început de viață și destin se stinge încetul cu încetul, o frântură dintr'o altă viață? Ce va spune Alexandru? Ce va crede el? Ce gânduri îl vor chinui atunci când așteptarea lui se va frânge pe roata zădărniciilor? Și nu știa de ce, tocmai astăzi simțea că pe undeva pe aproape plutește un duh rău ce-i da târcoale. Nu era oare acesta sufletul chinuit al lui Alexandru Paltin? Nu era oare umbra lui înjunghiată de blestemul ce li se transmitea prin sânge, din tată în fiu, ucigându-i tocmai atunci când își deschideau larg aripile sborului prin viață?

Nici unul, din tot neamul Paltinilor, n'a reușit să se împlinească. Toți au coborît în moarte cu tinerețea pe umeri. Pe toți i-a chemat un glas de dincolo de pământesc, atunci când încercau să întregească viața searbădă și goală a celui dinaintea lor. Rând pe rând, dela Vartolomeu Paltin, străbunicul, toți au murit putrezind de vii prin camere de sanatoriu. În goana trecerii lor prin viață, toți s'au căsătorit de timpuriu, grăbindu-se să-și lase urmași care să le ducă și mai departe blestemul. Și acum, iată, cel din urmă dintre Paltini, se pregătea și el de drumul cel lung și fără întoarcere, tot atunci când, ca și toți Paltinii, număra pe muche, douăzeci și cinci de ani...

Cu mișcări repezi, Liana a aruncat în geamantan un schimb pentru Alexandru, câteva mere și câteva bucăți de șocolată, a înșfăcat la repezeală dintr'un vas un buchet de crizanteme, apoi a ieșit afară. S'a oprit un moment în prag, încercând să-și domolească palpitațiile inimii și respirând adânc aerul cald, liniștit și apăsător, aerul acela greoiu ce plutește în văzduh înaintea tuturor furtunilor. A privit lung sanatoriul ce se

ridica pe un bot de deal deasupra orașului ca o amenințare, apoi cu pași grăbiți a plecat de-a-lungul unicei străzi, de o parte și de alta căreia se întinsese acest orășel provincial, monoton și lung ca o poveste fără sfârșit din „O mie și una de nopți".

Cu toate că timpul era înaintat, cu toate că drumul era destul de lung și obositor, iar furtuna stătea spânzurată în cumpănă, Liana plecase spre sanatoriu, chemată de un duh nevăzut.

Intrase oare și ea în jocul grotesc al destinului Paltinilor? O chemau oare sufletele neliniștite ale celor patru Paltini? Sau nu era nimic mai mult decât dragostea, uriașa, nebuna ei dragoste care o trimitea spre cel din urmă Paltin? Dragostea aceea nesățioasă care o trimisese, pentru prima oară, acolo în cămăruța lui de student. Dragostea aceea care-i șoptise de atâtea ori la ureche, că ea și numai ea îl va putea reda vieții pe Alexandru.

Retrăiește cu atâta intensitate zilele de coșmar ale dragostei lor halucinante. Logodna aceea de vis, când Gheorghe Ocnaru le pusese pe degete inelele de aur cumpărate de colegi. Apoi căsătoria de basm când bisericuța mică dela margine de București, unde un preot bătrân cu voce tremurată îi lega în fața lumii și a lui Dumnezeu, pentru totdeauna, devenise neîncăpătoare pentru atâția studenți și studente, cari erau numai prietenie și dragoste... Și apoi, sărbătoarea aceea de neuitat cu cântece și petrecere studențească... Toți cei cari soseau să le strângă mâinile și să le ureze „mult noroc și feridire" aduceau cu ei câte o sticlă sau mai multe, de vin sau liqueur. N'a lipsit nici șampania, nici mâncarea, prăjiturile sau fructele... Și nici muzica...

Visul ei, care se înfiripase atât de frumos atunci, cât de repede a murit, răstignit pe crucea destinului.

De când au plecat din București și au venit aici în orășelul acesta bănățean, în casa Paltinilor, printre umbrele și fantomele lor, toate bucuriile și speranțele lor s'au vestejit ca niște flori dintr'o glastră părăsită. Totul era mort și putred aci, până și privirile celor trei Paltini din fotografiile ce atârnau pe pereții camerei unde zadarnic a încercat ea să aducă un strop de lumină și primăvară. I se păruse la un moment dat că până și dragostea lor mirosea a hoit. Și atunci a înțeles Liana că nu mai poate schimba nimic din destinul Paltinilor și că astăzi, mâine sau mai târziu, va porni și ea pe drumul înaintașelor sale, pentru ca prin moartea ei, cine știe cât de bizară, să lege ultima verigă la lanțul blestemului acestei familii.

Ori de câte ori intra în camera în care erau atârnate pe pereți copiile mărite ale fotografiilor celor trei Paltini și ale soțiilor lor, auzea parcă vocea cavernoasă a lui Alexandru, prezentându-i:

– Iată, acesta este străbunicul, mort când îi era lumea mai dragă. Alături soția sa, maica Fevronia.

– Cum „Maica Fevronia"?! ... Doar n'o fi fost călugăriță ca să poarte acest nume.

– Ba tocmai ... După moartea străbunicului, a mai stat câțiva ani până și-a crescut feciorul, adică bunicul, l-a dat apoi la un internat, iar ea a intrat în mânăstire ... Bunicul intră și el la teologie, dar se îmbolnăvește, vine acasă, se căsătorește, și în ziua în care venea pe lume tata, el moare. După moartea lui, bunica, o femeie de o rară frumusețe după câte se spune și după câte se poate vedea și din fotografiile rămase dela ea, se dedică spiritismului și face din camera aceasta, camera ședințelor ei. Aici și-a trăit ea majoritatea zilelor, lângă amintirea și umbra bunicului ... Tata se dedică medicinei, și se căsătorește în anul întâiu de studii, pentru ca astfel să umple oarecum golul și singurătatea în care era obligată să trăiască buna lui mamă. Nici el nu este cruțat de blestem, și moare departe de casă, nevăzut de nimeni, într'un sanatoriu. Bunica, o fire extrem de sensibilă, înnebunește și a doua zi după primirea vestei, este găsită spânzurată în cimitir ... Sfârșitul mamei îl știi ... Un accident stupid de mașină ...

La început, de groază și teamă, pe Liana o stăpânise câtva timp gândul evadării. Își pregătise minuțios fuga. Dar n'a putut s'o săvârșească. Visele ei de viață și fericire muriseră. Dragostea însă crescuse mai uriașă, mai fierbinte, mai sodomică. De aceea, a renunțat, căutând o ultimă izbăvire în trupurile lor ce se chemau și se împreunau cu atâta înfrigurare, cu atâta nebunească patimă ce le ardea mădularele până la incandescență. Știau, își dădeau perfect de bine seama, amândoi, că în ei se deslănțuise turbat jocul de-a viața și moartea, dar încercau să se mintă, să se facă unul pe altul să creadă că în ei renăștea o nouă viață, necunoscută și nedescifrată încă de nimeni.

Dar într'o bună zi, Alexandru a urcat drumul spre sanatoriu, acolo unde îl chemase dragostea frățească a doctorului Gheorghe Ocnaru și destinul Paltinilor.

Câtva timp, Liana a vegetat ca o pușcăriașă în camera în care bunica lui Alexandru stătea de vorbă cu spiritul celui drag. Pe urmă, la îndemnul lui Gheorghe Ocnaru, a dat câteva concerte în sala teatrului

orășănesc de aci și prin orășelele din împrejurimi. Vocea ei nu mai era însă vocea studentei de altădată, căreia i se prezicea de către toți profesorii un mare și strălucit viitor artistic. Cânta încă destul de împlinit, și pentru cei ce umpleau sălile, vocea ei era o adevărată apă vie. Totuși, în sufletul ei, Liana nu mai găsea niciun strop din mulțumirea de altă dată. Când își asculta vocea, i se părea atât de străină, încât se înspăimânta. Nu! Nu mai avea în ea nimic din ceea ce a fost și ar fi trebuit să fie. Gândul că nu este decât o intrusă, care sfidează și își bate joc de tot ceea ce este mai dumnezeiesc în om: frumosul, o chinuia până la nebunie. Și atunci, pentru că toate ușile unde a bătut, căutând înțelegere, i-au fost închise, mai mult sau mai puțin elegant, iar viața și Alexandru nu puteau trăi numai din vise, cu toată împotrivirea lui Gheorghe Ocnaru căruia îi smulsese promisiunea că nu-i va șopti nimic lui Alexandru, a primit propunerea și a iscălit contractul cu proprietarul barului „Semenic", unde trebuia să cânte câteva ore pe noapte. Știa că mulțimea care dădea busna aci, care o aplauda atât de frenetic și sgomotos, nu venea fascinată de vocea ei, ci ametită de frumusețea trupului ei închingat în tinerețe. Citea în privirile tuturor, chemarea spre păcat. Știa că fiecare dintre cei care intră aci, o desbracă în gând, o culcă și o desmiardă. Și simțea o scârbă pentru toți acești oameni cari nu puteau să înțeleagă cât de mare și sublimă era jertfa pe care ea, Liana, cu mâinile ei, o ardea pe altarul dragostei pentru Alexandru, pentru cel din urmă Paltin, care putrezea de viu într'o cameră de sanatoriu, aci sus, deasupra orașului, plecat din mocirla lui, pentru a-și pregăti liniștit sufletul pentru drumul cel lung al veșniciei ...

*

Furtuna se deslănțuise în toată furia și nebunia ei. Valuri mari de ploaie, purtate de un vânt turbat, scăpat parcă din cine știe ce cușcă de fiară sălbatică, biciuia frunzele copacilor, le rupea asvârlindu-le la pământ. Se întunecase de-a-binelea. Fulgerele și trăsnetele nu mai conteneau. Codrul fremăta, chiuia, urla ca un scos din minți, încercând să fugă din fața prăpădului de parcă era viu. Apele se prăvăleau pe coasta dealului, sălbatice.

Cu o înverșunare, soră cu nebunia, Liana urca potecuța spre sanatoriu. Părul ud i se împrăștiase pe față, iar hainele i se lipiseră de trup. A privit de câteva ori de jur împrejur, căutând un loc de refugiu și adă-

post. Dar peste tot, pădurea era aceeași. S'a oprit de câteva ori să-și revină din sfârșeala care pusese stăpânire pe ea. Din mijlocul întunericului și furtunei, auzea limpede o voce care o chema:

– Liana . . . Liana . . .

S'a poticnit de câteva ori. A căzut. A alunecat câțiva zeci de metri pe povârniș la vale. Și-a prins și și-a sfâșiat hainele prin cioturi de arbuști. Dar s'a ridicat și a început din nou să urce.

– Liana . . . Liana . . . Liana . . .

Din pământ, din cer sau din iad, vocea o chema mereu, insistent, sfâșietor de insistent.

Simțea că inima-i bate cu atâta tărie în coșul pieptului, de parcă ar vrea să-l spargă. Picioarele îi tremurau, iar trupul și-l simțea cuprins de o mare vâlvătaie. S'a oprit un moment în loc. S'a rezemat de trunchiul unui brad, apoi s'a lăsat încet la rădăcina lui. Și abia atunci a văzut și simțit că își spintecase pulpa piciorului drept și că prin rana deschisă larg, sângele gâlgâia ca un izvor de munte. Era totuși bucuroasă că de aici, nu mai avea mult până la sanatoriu. Începuse pădurea de brazi. Mai erau doar câteva sute de metri până sus la platoul pe care era așezat sanatoriul. Și cum stă așa, simte ceva rece, prelingându-se bălos pe spate, pe șira spinării. Poate un șarpe, gândește Liana și se scutură cu groază. Dar iată, aceeași urmă rece o simte acum de jos în sus, iar ceva o înjunghie dureros la rădăcina capului. Își dă seama că ceea ce face acum e curată nebunie. E udă până în suflet și ar putea să răcească. Ploile de toamnă sunt doar reci . . .

Se ridică greoiu și șchiopătând, începe urcușul din nou, chemată de aceeași voce a întunericului:

– Liana . . .

Cu toată potrivnicia naturii, nu se dă învinsă. Urcă. Urcă mereu.

Iată, acolo înainte se termină pădurea. Dar, Doamne, e parcă cerul senin. Se văd stele. Nu mai plouă. Nu. Totul a fost atât de scurt și de uluitor, ca o frântură dintr'o pagină de apocalips. Pe aici, mai cad picuri de apă . . . Se scutură brazii . . .

Acum, a ieșit din pădure și a pășit dincolo de buza platoului. Un vânt rece o învăluie și i se lipește de trupul ud. Buzele i se deschid încet și gura i se cască ușor. Apoi începe să-i joace în tremurături sacadate. Aude atât de clar sgomotul dinților ce se izbesc din ce în ce mai puternic și-i este așa de frig. Nu mai are însă decât câțiva pași . . . Zece . . . Cinci . . . A ajuns la poarta cea mare, din grilaj de fier. Încearcă să o

împingă, dar nu poate. E încuiată. Ridică încet mâna dreaptă în care încă mai ținea crizantemele ude și ciufulite, spre butonul soneriei. Dar, mâna i se oprește la jumătatea drumului, ne mai voind parcă să o asculte. Întunecimile o cuprind, o învârtesc într'un dans haotic și macabru.

– „Ce se petrece oare cu mine?" – „Sunt . . . "

Nu are timp să gândească mai departe însă, cade sfârșită, în timp ce tot mai îndepărtată, vocea mefistofelică o cheamă mereu:

– Liana . . . Li-a-na . . .

*

De când venise la sanatoriu doctorul Gheorghe Ocnaru, pentru sora Ana începuse o nouă viață, nebănuită până atunci, acolo în rezerva ei. Își aranja camera de zece, de douăzeci de ori pe zi. Ștergea mereu de urme imaginare de praf, fotografiile de pe pereți. Aranja mereu florile din vasul de pe noptieră. Întindea mereu covorul pe jos, părându-i-se că a făcut crețuri. Și totuși, după ce termina de aranjat totul, i se părea că este mult prea modestă cămăruța ei pentru ca să poată primi în ea, dragostea lui.

Îl iubea oare cu adevărat? . . .

Și el, doctorul acesta tânăr și frumos ca un zeu, ar primi oare dragostea ei? De când a venit aici, niciodată nu i-a împărtășit o privire mai caldă, mai prietenească. Întotdeauna privirile lui reci o aruncau parcă, cu zeci, cu sute de metri departe de el. Preocupat până la orbire de bolnavii lui, doctorul Ocnaru nu a văzut niciodată primăvara nouă care se năștea în jurul lui, și înflorea atât de frumos? N'a înțeles oare că dincolo de viața aceasta searbădă de sanatoriu, dincolo de preocupările lui cotidiene, mai este și o altă viață, cu alte preocupări, care înalță sufletul mult mai sus de cât tot ceea ce este mic și obscur în jurul nostru? . . .

Sora Ana stătea cu gândurile pierdute, la geamul cămăruței ei, privind absentă deslănțuirea furtunei.

„Cine știe unde va fi acum doctorul Ocnaru", gândea ea. Poate a rămas jos în oraș. Sau cine știe unde l-a surprins furtuna aceasta turbată ce lovește cu atâta furie în zidurile sanatoriului, de parcă ar vrea să-l smulgă din temelii și să-l arunce în văgăunile de sub el".

Un țârâit prelung, sinistru, de sonerie, o trezește. Se scutură din tot trupul ca de un vis rău. Își amintește că este de serviciu și iese încet, dușmănos, pe coridor. Privește tabloul electric cu scârbă.

17.

Ce l-o fi apucat și pe Paltin ăsta tocmai acum?

Stă un moment, nedecisă. Ar vrea să intre din nou în cameră. Simte cum o ură de moarte o cuprinde pentru tot sanatoriul acesta și pentru toți bolnavii lui. Își amintește însă că Paltin e prietenul doctorului Ocnaru și se grăbește spre camera lui. Bate în ușă. Așteaptă. Ascultă. Dar nu-i răspunde nimeni. Numai furtuna se aude cum urlă pe afară. Apasă încet pe clanță. Deschide. Dar ușa se închide la loc, trântită cu furie. Un curent puternic i se oprește în buclele părului și-i smulge boneta. Într'o străfulgerare își dă seama de totul. Împinge ușa cu putere și intră. Un țipăt scurt, înspăimântător, îi saltă pieptul.

Jos pe podele, lângă pat, într'un lac de apă pe care furtuna îl asvârlise pe geamurile deschise și făcute țăndări, transfigurat, cu fața în sus, cu gura deschisă din care o șuviță de sânge se prelingea prin colțurile buzelor, cu mâinile crispate și ochii scoși din orbite, Alexandru Paltin stătea nemișcat.

Rechemat parcă la viață de țipătul ei, Alexandru Paltin și-a întors încet fața spre ea. Iar vocea lui ștearsă și desbrăcată de tot omenescul, a început să bolborosească în neștire:

– ... Furtuna ... A venit furtuna, soră Ana ... A venit furtuna să mă ia ... Și Liana se vinde ... Pentru ... mine ... Pentru – Furtuna –

Un val de sânge l-a înăbușit. Sora Ana s'a apropiat de el, dar a rămas pironită locului. Alexandru a bătut de câteva ori în gol, cu mâinile, le-a dus apoi spre gât încercând parcă să se despresoare de mâini nevăzute ce-l strângeau dureros, sufocându-l, iar când și-a dat seama că nimic nu-l mai poate salva, s'a răsucit spre ea, implorându-i ajutorul. Și-a întins mâinile și i-a cuprins picioarele într'o supremă încordare, și le-a strâns, le-a strâns cu disperare.

Înnebunită de groază, sora Ana a dat să se desprindă din încătușarea lui, dar omul care se sbătea între viață și moarte căpătase puteri nebănuite. Împiedicată, sora Ana în svârcolirea ei, a căzut, a simțit o durere puternică în ceafă, câteva clipite doar, pe urmă, n'a mai simțit nimic ...

Încăodată a revenit Alexandru Paltin de pe drumul morții, la viață. S'a uitat lung la trupul femeii lungit lângă el, i-a desmierdat buclele părului blond, i-a deschis încet pleoapele, i-a mângâiat sânii.

– Furtuna? ... Tu ești furtuna? ... Te iubesc! ... Ai venit să mă iei? ...

A îmbrățișat-o cu dragoste și a plecat apoi pe drumul cel fără întoarcere, ducând cu el blestemul ultimului Paltin.

*

La volanul mașinii, doctorul Gheorghe Ocnaru urca drumul în serpentină spre sanatoriu. Era atât de obosit, încât abia aștepta să ajungă odată sus. Vizita de astăzi îl deprimase, îl aruncase în abisul desnădejdilor, răscolindu-i sufletul.

Acolo, în satul de pe valea Nerei, Magdalena își trăia ultimele zile. Nu mai rămăsese din fața de altădată, din fața dragă a adolescenței lui, de cât buclele părului castaniu și ochii negri, acum mai întunecați și mai triști. Atât. Încolo totul era mort și putred.

Dacă Magdalena l-ar fi ascultat, dacă Magdalena l-ar fi înțeles, dacă nu ar fi trădat dragostea lor pentru a se arunca în brațele celui venit, așa cum îi ceruse familia, astăzi poate că drumul ei prin viață ar fi fost cu totul altul. Acum însă, totul era o zădărnicie, fiindcă nu mai era nimic de salvat.

Opri mașina în fața porții și sună lung de câteva ori să i se deschidă. Privirea îi rămase ațintită pe o mogâldeață ce sta nemișcată în fața porții. Privi mai atent în lumina farurilor și distinse îmbrăcăminte femeiască. Sună din nou. Apoi fără să mai aștepte, deschise și ieși, repezindu-se oarecum intrigat spre poartă.

Da! Iată că nu se înșelase. Era într'adevăr o femeie sărmană, căzută aci în nesimțire. Văzu pulpa piciorului stâng frumos arcuită și șoldurile pline ce se iveau dintre rupturile rochiei murdare de lut. Văzu apoi lângă ea un geamantan micuț și un buchet de crizanteme pe care-l mai ținea încă în mâna dreaptă. Se uită lung la ea, și în penumbra care-i făcea capul, recunoscu fața Lianei. O prinse în brațe, o sgâlțâi, o întoarse de pe o parte pe alta.

– Liana? ... Tu? ... Ce-i cu tine? ...

Omul de serviciu apăru și rămase nedumerit de cele ce vedea.

– Ce stai așa ca un tâmpit, țipă din toate puterile doctorul Ocnaru. Deschide! Și să vină repede o targă ...

Liana fu dusă sus.

Doctorul Ocnaru tuna și fulgera în toate părțile ca un ieșit din minți.

Câteva surori dădură busna în juru-i, căutând să-i intre în voie, servindu-l.

– Repede... Repede... Ce stați și vă uitați la mine ca niște mumii?... N'auziți?!... Pregătiți siringile... Duceți-vă toți la dracu... Să vină Ana... Să vină sora Ana...

Toți alergau în toate părțile căutând-o. Dar sora Ana intrase parcă în pământ...

În timp ce doctorul Ocnaru rupea gâtul unei fiole și își umplea siringa pentru a face o injecție Lianei, cineva șopti că sora Ana s'a împreunat pe jos, ca o cățea, cu bolnavul dela numărul șaptesprezece.

*

Târziu, Liana a deschis încet ochii, revenindu-și. Nu știa unde se găsea și ce se petrecuse cu ea. O surprindea însă albul ce o înconjura. A încercat să se miște puțin, dar simți o durere adâncă în tot trupul.

Doctorul Ocnaru, care nu se îndepărtase un minut de lângă ea, cu toată oboseala pe care o simțea cum încearcă să-l doboare, veghind aci la căpătâiul ei, alături de sora Valentina, observă revenirea Lianei și se apropie de ea.

– Stai liniștită Liana... Nu te mișca...

Dar Liana nu-l vedea și nu-l auzea. Ea auzea o altă voce mai caldă și mai cunoscută, care o chema atât de rugător:

– Liana... Liana...

– Tu!... Tu mă chemi Alexandre?... Sandul meu drag, tu mă strigi?... Viu!... Iată-mă că viu... Și iartă-mă că am întârziat... Mi-e cald, Alexandre... mi-e așa de cald... Îmi fierbe sângele în vine... Ia-mă Sandule!... Ia-mă!...

Cu mișcări repezi, doctorul Ocnaru îi făcu încă două injecții, apoi, în timp ce se îndrepta spre ușă, spuse mai mult ca pentru sine:

– A pierdut mult sânge... contuzie cerebrală... dublă pneumonie... Trupul îi e atât de slăbit încât nu le poate învinge pe toate, chiar dacă am încerca să-i facem o transfuzie de sânge. Nu! E iremediabil pierdută.

Ieși, și cu toate că de data aceasta era mai târziu ca de obiceiu, se îndrepta spre camera lui Alexandru Paltin. Era ferm convins că Sandu nu se culcase înainte de a schimba împreună impresiile zilei. Dar acum, acum ce-i va spune? Era așa de tulburat sufletește. Cât de grea fusese ziua aceasta pentru el. Măi întâi Magdalena și acum...

Bătu la ușă și fără să mai aștepte răspuns, intră. Dar privirile-i rămaseră înghețate de ceea ce vedea. Alexandru Paltin, nemișcat, ținea strâns în brațe trupul sorei Ana. Se aplecă spre ea, îi pipăi pe rând și văzu

că erau reci amândoi. Se uită mai amănunțit când la unul când la celălalt și își dădu seama de toată drama care s'a consumat aci.

Alecandru Paltin suferise o puternică hemoragie, o ultimă hemoragie, care-l trecuse dincolo de viață, iar sora Ana avea o rană adâncă în ceafă. Era însă intrigat că nu vedea nicăieri obiectul cu care fusese ucisă buna soră Ana.

Se ridică și privi atent de jur împrejur, dar nu zări ceea ce căuta. Se aplecă din nou peste ei, sprijinindu-se de noptieră. Degetele lui se opriseră și alunecaseră pe ceva vâscos. Se ridică din nou și văzu că pe colțul de marmoră al noptierei, rămăseseră câteva fărâme de os și din creierul sorei Ana...

Ieși...

În suflet îi turnase parcă cineva plumb topit.

– Domnule doctor... Domnule doctor... Moare... Veniți să vedeți...

Doctorul Ocnaru dădu obosit din mâini.

– Inutil, soră Valentina!... Inutil... Blestemul Paltinilor a fost împlinit!... Dă ordin să se ridice și morții dela numărul șaptesprezece... Adică nu... Să fie lăsați acolo, pentru anchetă...

NICOLAE NOVAC

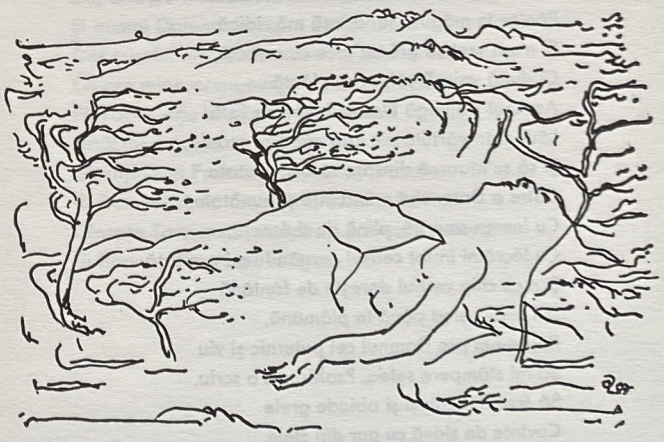

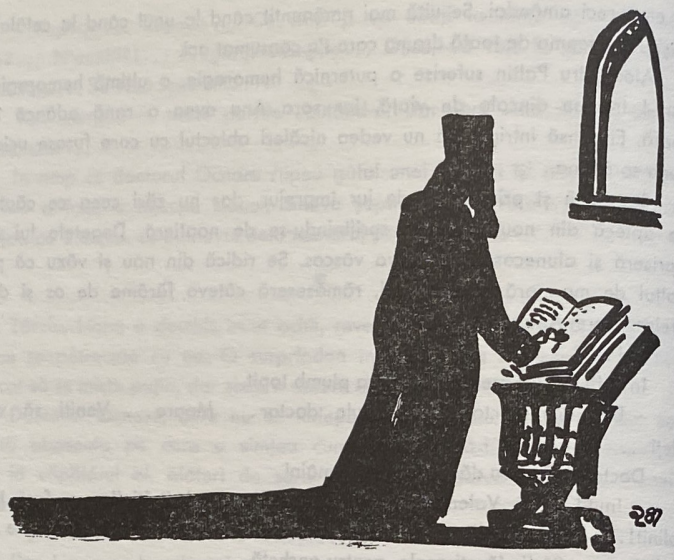

DOSOFTEI

Am vrut să fiu doar sluga Domnului, cu frică,
Pân'ce în măgura lui deasă mă ridică,
Și n'am vrut să grăesc nice cu smântă,
Ci după voia Tatălui cea sfântă
Am vrut s'ajungă Neamul meu de fală,
Lăudat în vărtute din zori când se scoală,
Și să se'ntoarcă dinspre sâlă și răutate
Către a Domnului mântuință și bunătate.
Cu inema smerită, plină de dulceață,
Cu lăcrămi în tot ceasul curgându-mi pre față,
Și'n ce chip cerbul dorește de fântână
Și-l arde setea până în plămână,
Rugat-am pre Domnul cel puternic și viu
Să-mi stâmpere setea, Psaltirea s'o scriu.
Să scot din cătuși și obiade grele
Cuvinte de slavă cu aur din stele,

Să tălmăcesc pre limba noastră română
Psalomii în viersuri, în veac să rămână.
Făcut-am giurământ să nu am tihnă,
Că numai așa oi merge la odihnă
Și mi-oi găsi sălașul de pace
În măgura deasă, la Domnul: de-oi face
Din limba română fagur de dulceață
Să scoată din inemi răceala de ghiață.
Că io am chibzuit zâua și noaptea ca
Mai bine cinci cuvinte să grăesc cu mintea mea
Decât în limbă străină să zic zece mii de cuvinte
Și nime să priceapă spusele Domnului, sfinte.
Cu multă trudă și vreme'ndelungată
Tâlcuit-am psalomii Scripturii, să poată
Și hirea omului cea pătimașe
Și Neamul întreg să tragă foloase.
În petecală de aur cu podobire sfântă
Gătit-am Psaltirea în viersuri ce cântă
Și ca snopul dăntăi de grâu adunat
Măritului Vodă pre ea o am închinat.
De-acum rostul meu pre pământ s'a sfârșit,
Cu pribegie printre străini io am plătit,
Departe de frați, în Țara Muscală,
Și numai Domnul îmi este de fală.
Dar mișelul meu suflet spre voi se'ndereaptă,
Că pre mine acum numai amar mă așteaptă,
Pân'oi ajunge în măgura cea deasă
Unde-oi petrece cu Domnul la masă.
Cinstiți-i toți Psaltirea, nu-i uitați povața,
O Domnul să nu'ntoarcă strălucita Sa față
Dinspre Țara mea scumpă, ci să-i ridice slava
Și flamura sfântă de la Suceava.

DARURILE MELE

„Doamne, poemul ultim fă să fie
Nici cânt rebel, nici vis, nici tânguire,
Ci largă'mbrățișare, jinduire
De-o pretutindenească omenie.

Alexandru Gregorian

De aici, de unde începe marele meu anotimp,
de pe pragul adevărurilor netăgăduite,
când lucruri extraordinare se petrec doar Duminecile,
în maratonul meu spre Biserica Sfântul Rafael,
și eu, cu aminul pe buze, gustând Cerul,
în triumful clopotelor care cântă Ave Maria
mă reîntorc împăcată la uneltele mele de scris,
iată, de aici îți vorbesc ție,
Poetului de pe Costa del Sol,
tu care mi-ai atins inima
într'un chip prea minunat
cu aripile Poeziei tale perene
(păsări florentine venite din raiul tău andaluz,
ca să le preschimbi prin focul creației
în psalmodieri gregoriene).

Cu poezia ta lumea e mai frumoasă,
prin ea flamuri albe se ridică în vânt,
prin ea limba română e iarăși armonioasă,
cuvintele tale sunt recviemuri
pentru un Neam întreg aruncat la pământ.
Prin numele tău se cinstesc peste vremuri
urnele dela Italica de pe Câmpia Betică,
de unde Traian întinde și astăzi o mână
din umbra chiparoșilor seculari
spre Dacia Felix, străbună.

De aceea, fii binevenit
sub arcada marelui meu anotimp,
alesule între Poeți,
miruitule de stele!
De pe pragul adevărurilor netăgăduite,
primește pâinea și sarea,
darurile mele.

EUGENIA ADAMS-MUREȘANU

*

* *

VETURIA MANUILĂ

DIN DRUMUL DE O SUTĂ DE ANI SPRE EMANCIPAREA FEMEII ROMÂNE

În urmă cu câțiva ani, cu ocazia unei conferințe a organizației americane „Womens' National Institute", mi s'a pus întrebarea, dacă femeia română are o maturitate politică la fel ca a femeii americane.

Răspunsul meu afirmativ a provocat o oarecare nedumerire, ceea ce m'a determinat să studiez problema, socotind că și în viitor se vor ivi întrebări similare; ori, pentru a avea o credibilitate, răspunsul trebuie să fie documentat. Am pornit deci pe la biblioteci, pentru adunarea materialului.

La New York Library am dat peste o carte în limba engleză întitulată „The Romanian Women", autoarea fiind academiciana Raluca Ripan. Citind-o am rămas consternată. În ea, femeia română era prezentată ca înapoiată, neștiutoare de carte, ignorantă și primitivă; ca o ființă care bâjbâie în întuneric, exploatată de capitaliști. Autoarea afirmă că în România n'au existat școli pentru femei și nici legi pentru protecția lor, ci totul a început deodată cu sosirea în țara noastră a „luminii de la Răsărit".

Aceasta m'a convins și mai mult de nevoia unui studiu temeinic, pentru a arăta adevărul. Comunicarea de astăzi*) face parte dintr'un studiu mai vast, care dă spicuiri din evoluția procesului de emancipare a femeii române, dar care bineînțeles este incomplet, din cauza lipsei materialului de documentare, ce am putut să-l am la îndemână. În comunicarea prezentă mă voi limita la descrierea de situații și activități izolate, ale unor personalități marcante din viața publică femenină, din diferite epoci.

Încep cu povestea Doamnei Oltea, mama lui Ștefan cel Mare, Domnitorul care a ridicat Moldova la culmi necunoscute până atunci, atât în politica internă cât și cea externă.

Despre cuminția și curajul Doamnei Oltea a scris Bolintineanu cu-

*) Conferința a fost ținută la 21 Septembrie 1969 la New York sub auspiciile Fundației „Iuliu Maniu".

noscuta poezie „Mama lui Ștefan cel Mare", în care arată cum, fiul ei, învins de turci se întoarce noaptea la castelul Domnesc din Piatra Neamț, unde Doamna Oltea nu-i deschide poarta, ci îl trimite înapoi la luptă, după care, el se întoarce învingător.

Constantin Gane în cartea sa „Trecute vieți de Doamne și Domnițe" arată participarea la viața publică a mai multor soții și fiice ale domnitorilor noștri, cum a fost Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș și soția voievodului Mircea Ciobanul, care a condus treburile țării cu mult curaj și fermitate, mai întâi ca soție de voievod, iar după moartea lui la 1559, ca mamă a tânărului Petre, voievod al Munteniei încă neexperimentat în treburile domniei. Ea a fost și singura femeie, care a condus o armată în război, luptând pentru a păstra domnia fiului ei. Cum însă a pierdut lupta, Doamna Chiajna s'a refugiat la Constantinopol, și adunând o altă armată s'a reîntors și și-a readus la domnie pe fiul ei pentru încă șapte ani, timp în care ea conducea de fapt treburile țării. După multe frământări, ea trebuie totuși să fugă, cu familia ei numeroasă, iar în Turcia; după moartea fiului ei, în 1569, este exilată de Sultan în Asia Mică, unde până la moarte, asigură existența familiei, prin comerț ambulant.

Merită a fi amintită și Doamna Ecaterina, soția lui Alexandru Vodă, Domn al Țării Românești, care după moartea soțului ei în anul 1577, a ajuns regentă, împreună cu doi epitropi; despre ea, Constantin Gane scrie că a fost de o pricepere și destoinicie remarcabilă, bună, dreaptă și cunoscătoare în treburile publice atât de mult, încât ea poate figura în galeria voievozilor noștri nu numai ca soție de Domn, dar chiar ca Doamnă a Țării.

Istoria vorbește nu numai de Doamne și Domnițe, ci și de femei din popor, care s'au distins prin actele lor. Un vechi document este citat de istoriografa Marina Lupaș Vlasiu: „Aspecte din istoria Transilvaniei", pag. 87, document care este păstrat în biserica săsească din Cristian, lângă Sibiu, datat din 13 Ianuarie 1383; în el se vorbește de o revoltă sângeroasă împotriva opresorilor din regiunea Sibiului, la care au luat parte alături de sibieni, bărbați și femei din părțile Munteniei. Cronica menționează numele unei oarecare Drosa, de dincolo de munți, care a luptat eroic, murind în acele lupte.

Amintesc și de un document păstrat în arhivele Bibliotecii din Viena, în care se relatează că o tânără fată, cu numele Maria Putoianu (1548–1601) a luptat, ca soldat de rând, în oastea lui Mihai Viteazul contra turcilor, fără să se bănuiască că era femeie. Prinsă de turci, ea este

descoperită și dusă la Constantinopol în fața Sultanului. Interogată, ea recunoaște că a ucis cu mâna ei zece turci. Uimit de curajul tinerei fete, Sultanul poruncește să fie purtată în triumf, pe străzile Constantinopolului ca exemplu, iar apoi o dăruiește Sultanei. Isprăvile ei soldățești sunt înregistrate și în istoria Austriei.

Femeile și mișcarea de la 1848

Principiile lansate la 1848 au influențat adânc evoluția procesului de emancipare a femeilor române, ele participând alături de soții lor la toate frământările și reformele preconizate pentru prima oară în baza idealurilor de „egalitate, fraternitate și libertate" pentru ambele sexe.

Se știe, de exemplu, că la răscoala lui Avram Iancu, Elena Balint, soția cunoscutului luptător Partenie Balint din Roșia, avusese ca misiune, organizarea răscoalei din Petrindul de Sus și Petrindul de Jos.

Cam în același timp, se amintește, că la București, Ana Ipătescu luase parte la răscoală alături de soțul ei Nicolae Ipătescu. Când colonelul Odobescu și colonelul Solomon voiau să aresteze Guvernul Provizoriu al Revoluției, Ana Ipătescu, în mână cu două pistoale, în mijlocul mulțimii care începuse să dea înapoi, se aruncă într'o droșcă strigând: „Moarte trădătorilor! Tineri, luați curaj și scăpați libertatea!". Astfel au fost salvați membrii Guvernului Provizoriu, trădătorii fiind siliți să se retragă.

A. D. Xenopol amintește cu admirație de activitatea desfășurată de Maria Eliade Rădulescu, soția autorului Proclamației de la Islaz, care refugiindu-se cu copiii în Transilvania, a luat acolo legătură cu luptătorii naționaliști și prin graiul ei dulce și entuziast, a câștigat teren, printre femeile ardelene, pentru ideile de emancipare. La Brașov, populația i-a făcut o caldă primire mulțumind soțului ei, pentru ideile nobile și curajul cu care le expune. Ea le-a răspuns: „Voi sunteți aceia, care ne-ați semănat câmpiile cu sămânța libertății; noi vă mulțumim vouă, căci ne-ați trimis apostoli ce ne-au pregătit mântuirea noastră. De la voi avem o limbă corectă, de la voi gramatică, istorie și filozofie. Dintre apostolii voștri am avut un Gheorghe Lazăr pentru limbă, un Aron Pumnul pentru istorie, un Maiorescu pentru literatură și arheologie, un Laurian pentru filozofie."

Maria Eliade Rădulescu a îndemnat femeile să participe în cadrul

familiei, alături de soți, la toate luptele reformatoare pentru binele familiei, spre binele neamului, subliniind că o mamă emancipată și conștientă de rolul ei, trebuie să lucreze alături de soț, ca și cum ar fi o singură persoană, afirmând astfel egalitatea dintre femeie și bărbat.

Eliade Rădulescu a fost primul bărbat, care cu ocazia dezbaterilor referitoare la Constituția din 1866, a pus în discuție votul femeilor alături de bărbați, recunoscând totuși că acest pas ar fi prematur.

Această epocă a istoriei noastre este caracterizată prin războaie nesfârșite, persecuții și oprimări, cum era dealtfel situația în toate țările europene: sclavie, exploatarea omului de către om, condiții sociale în general instabile, cu izbucniri violente, ajungând până la Revoluția din 1848, când s'a deschis drumul spre dezrobire și reforme sociale. Este totodată epoca începutului revoluției industriale, a progreselor tehnice și urmările lor inerente asupra structurii vieții de familie.

Industrializarea produce ieftinirea muncii manuale și ca rezultat, capul familiei nu mai poate câștiga suficient pentru întreținerea ei.

Pentru completarea bugetului, însăși mama intră în lupta pentru existență, muncind în afara căminului, alături de soț, dar neavând cunoștințe profesionale, ea trebuie să-și ofere serviciile mai ieftin, creind prin aceasta o concurență dezavantajoasă soților. Până la urmă ajung să lucreze amândoi, pentru un salariu pe care mai înainte îl realiza numai soțul.

Singura soluție posibilă pentru remedierea acestei situații era ca și femeile să-și formeze o educație profesională, pentru a putea primi salarii mai ridicate. Din păcate însă, ele s'au lovit de lipsa școlilor. Conștiente de nevoia de a face singure față acestor împrejurări, femeile au început să se organizeze. Așa a început mișcarea feministă, având leagănul în Anglia.

În Principatele Române, prin Regulamentul Organic din 1831 începe organizarea învățământului, aceasta fiind proclamată drept o îndatorire principală a statului și creindu-se în acest scop Eforia Școalelor Pedagogice.

Domnitorul Dimitrie Știrbei face eforturi enorme pentru încurajarea și sprijinirea acestei acțiuni, atât în cadrul statului cât și a inițiativei particulare. Soția lui, Doamna Elisabeta, înființează prima școală de fete, un pension pentru odraslele boierilor scăpătați, din care se dezvoltă Școala Centrală de Fete din București, care a promovat serii de femei

de elită, cu însemnate contribuții la viața publică și culturală românească, în decursul anilor.

Elena Doamna, soția Domnitorului Alexandru Ion Cuza, îmbrățișează de asemenea călduros problema școlilor de fete la orașe și sate; ea inițiază și încurajează autoritățile și inițiativele particulare pentru dezvoltarea lor. De numele ei este legat Azilul Elena Doamna din București, înființat cu mijloacele ei financiare, ca adăpost pentru orfane, cu școală elementară, normală și profesională, așezământ care a devenit una din cele mai bune școli din țară.

În anul 1862 se găseau în Muntenia 2162 școli cu un număr de 2607 institutori; în ele învățau 76 485 elevi și 11 000 eleve. Deci, se făcuse un început încurajator, față de condițiile grele de viață existente atunci în Principate.

Constituția de la 1866 introduce în Principatele Unite obligația învățământului primar pentru ambele sexe, măsură aplicată energic. Astfel la recensământul din 1899 se constata că 22% din populație erau știutoare de carte, în 1912 acest procent ajunge la 39%, iar la recensământul României întregite din anul 1930 se constata că 57,1% din locuitori erau cu știință de carte.

În țara noastră, femeile în general, erau și sunt doritoare de carte, însă greutățile le-au fost atât de mari, încât doar cu mari sacrificii reușeau să se instruiască pentru un drum și o viață mai bună. O adevărată mișcare feministă pentru a realiza egalitatea cu bărbatul a fost inexistentă în marea massă a femeilor române. Ele lucrau alături de soți la muncile agricole, în condiții egale. Structura vieții de familie fiind cea patriarhală, ele n'aveau neapărat nevoie de drepturi politice personale, căci erau reprezentate de șeful familiei.

Țin să subliniez faptul că mișcarea feministă românească nu urmărea egalitatea cu bărbații.

Conștientă de eternul adevăr, că Dumnezeu a dat roluri diferite celor două sexe, roluri ce nu pot fi inversate, femeia română nu a dorit niciodată să se substituie bărbatului. Ea a dorit egalitate în cadrul structurii statului, pentru a-și putea valorifica potențialul ei de muncă, după dorință sau nevoi, pentru binele personal sau al familiei, implicit ajutându-și neamul din care face parte.

Femeia română este destoinică, plină de dragoste, patriotică, dornică de viață de familie și curajoasă, iar când se vede amenințată în interesele ei, după cum a dovedit-o, este gata să și le apere, cu toate

riscurile ce le implică lupta. Este explicația pentru ce o găsim mereu, în cursul istoriei, în luptele de supraviețuire a neamului nostru.

Prima femeie care în mod conștient a pornit la luptă feministă pentru românce a fost Cornelia Emilian din Iași. Născută în anul 1890 la Zlatna în Ardeal, dintr'o familie nobilă, Erdély de Medve, ea a primit o educație aleasă, potrivit situației sociale a familiei din acele vremuri. Căsătorită cu Ștefan Emilian, profesor la Universitatea din Iași, ea a fost profund impresionată de starea primitivă a femeilor din Moldova, hotărînd să le vină în ajutor.

Cunoscând activitatea pe acest teren a reuniunilor de femei de pe lângă fiecare biserică din Ardeal, ea întemeiază în 1867 Reuniunea Femeilor de la Iași, care la rândul ei înființează o școală pentru fete, anume Școala Profesională de Fete din Iași, unde tinerele din Moldova, doritoare de o independență materială, aveau posibilitatea să învețe o meserie, în vederea unei existențe mai bune.

Rezultatele bune obținute au determinat pe Cornelia Emilian să treacă la realizarea celei de-a doua etape a planului de emancipare a femeii, și anume, la înființarea unei organizații politice, prin care să se lupte sistematic, pentru câștigarea drepturilor feminine esențiale. Așa ia ființă „Liga Femeilor" cu organul de publicitate „Buletinul Ligii", care face cunoscut doamnelor moldovence scopul organizației, cerându-le cooperarea.

Plină de energie, dornică să vadă rezultate și pe acest teren, Cornelia Emilian face legătura cu Uniunea Femeilor din Anglia, din îndemnul cărora, Liga face prima întâmpinare către Parlamentul român, cerând drepturi civile și politice pentru femei. Bineînțeles, cererea n'a fost luată în considerare, dar a avut darul, să pună problema din nou în discuția Consiliului Legislativ, cu mai bine de o decadă după Eliade Rădulescu. Deci, începutul se făcuse; dar din cauza vremurilor pline de frământări și a reformelor politice urgente, problema femeilor și a drepturilor lor a fost mereu amânată.

Principala grijă, atât a Țării Românești, cât și a românilor din Ardeal, Bucovina și Basarabia – în acele vremuri – era pregătirea reunirii tuturor românilor într'o singură țară, într'un singur stat.

Toate acțiunile erau concentrate spre această năzuință vitală, complicată și grea a neamului românesc, la a cărei realizare femeile și-au adus contribuția alături de soții lor. Lupta a adus enorme foloase nu numai prin înfăptuirea Unirii, dar și pentru emanciparea femeii. Împinse

de dorința participării active la viața publică, ele au simțit nevoia de a se instrui, reușind să se încadreze în aproape toate profesiunile.

Prima femeie din România care a exercitat profesiunea de medic a fost Maria Cuțarida-Crătunescu, având diploma de doctor din Paris și funcționând din anul 1884 la Spitalul Filantropia.

Hermina Walch a fost prima femeie care și-a luat doctoratul în medicină la Facultatea din București; iar prima femeie medic și profesor universitar a fost dr. Elena Pușcariu, născută Densușianu, numită, după Unire, la catedra de oftalmologie la Universitatea din Iași.

În 1891 a început acțiunea femeilor avocate, pentru admiterea în Barou, prin Sarmiza Bilciurescu, urmată după un timp de Elena Popovici. Respingerea acțiunii a fost motivată de faptul, că femeile nefiind în posesiunea plenitudinei drepturilor civile, nu pot exercita profesiunea fără restricții, în anumite sectoare, în special în magistratură.

O luptă puternică pentru intrarea în Barou a fost dusă de Ella Negruzzi, care a făcut cerere de admitere în 1914 la Galați, dar apelurile ei au fost respinse la toate instanțele. Mai târziu, în 1920, făcând cerere la Baroul din București, este în fine admisă, printr'o decizie a Curții de Apel.

După întregirea României, au fost deschise femeilor toate profesiunile principale, cu excepția muncii în mine și carierei de militar. Dacă femeile au ezitat totuși să intre în unele profesiuni – arhitectură, inginerie – este pentru că pe acestea, ele nu le considerau potrivite cu rolul lor de mame și gospodine.

Recapitulând cele de mai sus, pare ciudată și tendențioasă afirmația că femeia română a fost înapoiată.

Anuarul Statistic al României din anul 1937–1938 arăta că doar în acest an școlar și-au luat doctoratul la universitățile române 5906 studenți, dintre care 1541 au fost femei. Potrivit recensământului din 1930, în învățământul academic, se aflau atunci 26 476 femei. Știința de carte în România în 1948 era de 74,3%.

Femeile în fața Legilor

Pravilele Domnești a lui Matei Basarab (1632–1954) în Muntenia și a lui Vasile Lupu (1634–1653) în Moldova, nu prevăd vreo protecție

a femeii. Soțul avea un drept exclusiv asupra familiei, fiind specificat în lege „de a-și bate soția, dar nu din cale afară".

Constituția Moldovei din 1822 a introdus pentru prima oară noțiunea de: „egalitate înaintea legilor, fără deosebire de obraji"; în ea se pomenește „libertatea individuală", de dreptul fiecărui om la muncă și alte principii similare, cuprinse actualmente în „Declarația drepturilor omului", cunoscute de opinia publică mondială.

Deși Constituția din 1822 afirma o apropiere de aceste principii, situația a rămas în realitate aceiași, așa cum reieșea din tradiția și vechimea pământului. Abia Codul Calimachi, introdus în 1817, făcuse în privința familiei, un pas înainte pe cale legislativă, considerând contractul de căsătorie făcut, în „dragoste și cinste", drept o tovărășie nedespărțită, ambele părți fiind supuse la egale îndatoriri și cuviincioasă purtare.

Codul dădea femeii dreptul de a dispune de averea ei personală, menționând: „Femeia are neîngrădită proprietate asupra parafernei ei, așa dar poate să dispozeze slobod, după a ei voință și plăcere, în viață, cât și prin voința cea din urmă". Asemenea dă egală autoritate părintească la creșterea și disciplina copiilor.

În același timp în Muntenia, Codul Caragea proclama în continuare autocrația soțului, dar prevedea îndatoriri egale pentru ambii părinți, cu anumite excepții, precum la moșteniri (unde frații erau privilegiați față de surori), sau alte discriminări similare.

Aceste legislații au însemnat totuși o îmbunătățire importantă a raporturilor în viața de familie.

Începând însă din 1804, în Europa apare influența Codului Napoleon, care domină timp de peste o sută de ani legislațiile europene, și după care se inspiră și noul Cod român, Codul Alexandru Ion Cuza, introdus după Unirea Principatelor.

Codul Napoleon pornea de la principiul următor: „Femeia este proprietatea bărbatului, – după cum pomul roditor este proprietatea grădinarului". După acest cod, femeia este incapabilă să se administreze singură și este pusă sub tutela soțului.

Influența Codului Napoleon, privitor la incapacitatea femeii se resimte atât în Codul Alexandru Ion Cuza, cât și în Codul Carol I, prevedere care domină legislația română până în 1918. Această situație a determinat femeile să pornească o intensivă și excepțională activitate intelectuală sub deviza: „Prin educație spre independență".

În anul 1910, prin inițiativa personală a principesei Alexandrina Can-

tacuzino, împreună cu soția lui Nicolae Filipescu și cu un grup mare de femei clarvăzătoare, se întemeiază Societatea Ortodoxă a Femeilor Române, o mare organizație de educație, cu ramificații în toată țara, care a înființat „grădinițe de copii", licee de fete, școli și cantine pe tot cuprinsul țării.

Alexandrina (Didina) Cantacuzino, născută în 1881, sincer convinsă de necesitatea, de a se afirma importanța femeii române, n'a fost doar educatoare, ci și mare luptătoare pentru drepturile femeilor. Împreună cu alte feministe contemporane, precum: Calypso Botez, Hortansa Satmari, Ecaterina Cerchez și multe altele, au continuat energic lupta.

Între timp, în 1918, a avut loc marele act al Unirii, care a influențat favorabil procesul de emancipare și de recunoașterea revendicărilor legitime feministe.

În provinciile alipite, femeile avuseseră anterior o situație mai avansată în privința drepturilor civile.

În Ardeal, femeile, prin activitatea lor în luptele naționale, alături de soți, își câștigaseră recunoașterea maturității politice și ca atare, cu ocazia Unirii, la marea Adunare de la Alba Iulia, au avut drept de vot pentru actul Unirii și 77 delegate ale reuniunilor de femei.

Mai important a fost însă faptul că articolul III al Actului Unirii stabilea completa egalitate între bărbați și femei în electorat. Articolul prevedea „înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice. Votul obștesc (va fi) direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, de la vârsta de 21 ani, în comune, județe ori parlament". Egalitatea desăvârșită în fața legilor.

În Basarabia, egalitatea sexelor era un fapt împlinit ca legislație, fiind proclamată de revoluția bolșevică din 1917 pentru întreaga Rusie.

La Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă, din Sfatul Țării din Chișinău, care hotărîse la 27 Martie 1918 marele Act, a făcut parte și profesoara Elena Alistar Romanescu, deputată, reprezentantă a partidului „Blocul Moldovenesc".

Fericite că odată cu Unirea tuturor românilor li se împlinește și dorita egalitate politică în fața legilor, femeile au respirat ușurate. Dar iată că în 1920, la ratificarea în Parlamentul Țării a hotărîrilor Unirii, problema drepturilor femeii a fost din nou amânată, sub motivul că unirea și contopirea într'un singur Stat a provinciilor alipite constituie o operație complexă, care cere timp. Dezolarea a fost mare!

Atunci a intrat în arena publică, cu toată forța personalității sale,

luptătoarea feministă a acelor vremuri: Calypso Botez. Ea înființează „Consiliul Național al Femeilor Române", iar Alexandrina Cantacuzino creează grupul ei „Asociația pentru Emanciparea Civilă și Politică a Femeilor". Ambele organizații iau naștere în 1921. Ele au rămas permanent în concurență, dar – cum concurența este cheia progresului – aceasta a fost spre binele general. Cele două conducătoare, împreună cu Ella Negruzzi, au prezidat pe rând aceste organizații, ducând împreună o acțiune unitară, coordonată și efectivă.

Născută în anul 1880 la Bacău, Calypso Botez își face studiile la Universitatea din Iași, după care funcționează ca profesoară de istorie și filozofie la liceul Carmen Sylva din București. Intelectuală distinsă, cu o prezentare fizică impunătoare, cu un talent oratoric excepțional, ea găsește în soțul ei Corneliu Botez, magistrat ilustru și legislator, un ajutor important în lupta pentru emanciparea civilă și politică a femeii române, luptă cu care se identifică complet.

Cum Constituția din 1923 recomandă din nou legiferarea sufragiului femenin, Consiliul Național al Femeilor Române prezintă un raport Ministrului de Justiție, făcând propuneri concrete, sub forma unui anteproiect de lege, arătând cum poate fi coordonată legea cu dispozițiunile Constituției, cu privire la revendicările feministe. Propunerile au fost acceptate și Consiliul Legislativ le-a publicat în Buletinul Consiliului, ținând cont de ele.

Constituția din 1923 recomanda puterii legislative să adopte sufragiul feminin, dar abia în 1929, se ajunge la un mic progres, admițându-se dreptul de vot pentru o mică categorie de cetățence și doar pentru alegerile comunale, permițându-li-se să candideze la Consiliile Comunale.

Constituția din 1938 a Regelui Carol al II-lea nu a mai făcut diferențe de drepturi, dar odată cu abdicarea Regelui în 1940 au rămas neaplicate aceste prevederi.

A urmat era generalului Antonescu, ocupația germană, actul de Stat de la 23 August 1944, cu revenirea României în grupul Aliaților ei naturali, și apoi ocuparea forțată a României de armatele Sovietice.

Înaintea alegerilor de tristă memorie din 1946, toate partidele legale ale țării (Partidul Național-Țărănesc, cel mai mare partid, 87%, Partidul Liberal, Partidul Socialist și Partidul Comunist, cel mai mic partid) au avut înscrise în Programele lor drepturi egale pentru ambele sexe. În mod miraculos însă, la aceste – așa zise – alegeri libere, Partidul Comunist, deși cel mai mic dintre ele, a obținut majoritatea voturilor. Astfel,

sufragiul egal pentru ambele sexe, a ajuns să fie realizat de către acest regim, realizare ce n'a fost însă dată publicității, decât abia mulți ani mai târziu.

Chiar fără egalitate de drepturi, femeile române s'au afirmat adesea ori la înfăptuiri importante: Alexandrina Cantacuzino a fost ani de-a rândul delegata României în Comisiunea Delicvenților Minori, la Societatea Națiunilor. Femeile române au făcut parte din grupul femenin al Micei Înțelegeri și din grupul de cooperare dintre femeile din Grecia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia și România, înființat de doamna Cantacuzino și prezidat de dânsa mulți ani.

La Institutul Social Român, de sub președinția regretatului profesor Dimitrie Gusti, a existat o Secție Feminină, prezidată de Calypso Botez, secție înființată imediat după Unire, care a oferit o tribună publică pentru discutarea sistematică, științifică a problemelor femeilor și ale familiei. La aceste serii de conferințe se întruneau doamne din toate colțurile țării, cu interes pentru viața publică. Conferințele erau publicate în Arhiva pentru Științe și Reforme Sociale, organul oficial de publicitate al Institutului Social Român.

Ca încheiere doresc să fac o paralelă scurtă între două figuri feminine, proeminente în viața publică, membre ale aceleiași familii românești, de origine nobilă, fiecare activând după sentimentele și înțelegerea ce avea.

Prima este Maria Rosetti, vrednica soție a luptătorului liberal pentru ideile reformatoare de la 1848, născută în 1819 în Anglia, din cunoscuta familie Grant; ea s'a căsătorit în 1847 cu C. A. Rosetti. Trăind între români, ea s'a identificat complet cu aspirațiile poporului nostru; a învățat limba și obiceiurile, a luat parte activă la toate frământările, alături de soț, a înțeles suferințele și mizeriile din acea epocă grea de luptă națională. După eșecul Guvernului Provizoriu din 1848, Maria Rosetti își urmează soțul în exil, travestită în țărancă română, reușește să scape grupul fugarilor din mâinile Turcilor și după multe peripeții, ajunge la Paris, unde C. A. Rosetti, împreună cu Dumitru și Ion Brătianu, Nicolae Bălcescu, frații Golescu și alții, continuă lupta în cadrul Societății Studenților Universitari din Paris.

Maria Rosetti scrie, vorbește și adună bani pentru cauza românească, iar după reîntoarcerea în țară în 1857 se dedică acțiunii de ridicare a femeii române, prin educație; ea colaborează la diverse jurnale și reviste, mai cu seamă la „Românul", iar în 1863, înființează ziarul săptămânal

„Mama și Copilul". În acele vremuri, înainte de Unirea Principatelor, ca și după aceea, Maria Rosetti a fost farul luminos pe tărâmul activității feminine, meritând dragostea și admirația națiunii cu care s'a identificat, a cărei cetățeană s'a considerat, deși era de origine engleză.

A doua Maria Rosetti — tovarășa Rosetti — Președinta Consiliului Național al Femeilor Române din 1958 și până la moartea ei în 1963, a fost membră a Consiliului de Stat, membră a Parlamentului comunist român, părtașe a acțiunii de întemnițare a predecesorilor ei din fosta conducere a Consiliului Național. În cuvântarea rostită la Congresul Consiliului în 1962 ea spunea: „Profundele transformări revoluționare petrecute în țara noastră au schimbat din temelii și viața femeilor". „Acordarea de drepturi egale cu ale bărbaților, condițiile create pentru folosirea deplină a acestor drepturi, căile largi ce li s'au deschis pentru a-și însuși orice profesiune și a se afirma în orice domeniu de activitate, au dat femeilor adevărata demnitate de om și cetățean, bucuria de a trăi o viață nouă și de a se integra în munca creatoare a întregului popor. Acordând femeilor încredere și prețuire, partidul și guvernul le-au dat posibilitatea de a păși spre cele mai înalte trepte ale vieții politice, economice și de stat. **Femeia care a trăit atâția amar de ani în exploatare, robie și întuneric, cunoaște azi fericirea fără seamăn, de a munci pentru binele ei și al întregului popor...**"

Istoria s'a pronunțat asupra contribuției aduse țării de către Maria Rosetti, cea de origine engleză; rămâne să se pronunțe și asupa activității „tovarășei" Maria Rosetti.

Istoria va fi, ca totdeauna, nepărtinitoare, neiertătoare.

VETURIA MANUILĂ

*

* *

DIALOG INTERIOR

Rugăciune de sfârşit de veac către Isus

Ce sărac e culesul, Doamne, când ne adunăm cu Tine!
După atâtea cuceriri suntem tot goi şi slabi şi rătăciţi.
Bucuria şi dragostea, lumina sufletului, zâmbetul inimii şi
nădejdea vieţii se sting fără de Tine. Izbânzile noastre
se schimbă în înfrângeri.

Tot ce am vrut să clădim numai prin puterile noastre s'a
dărâmat, turnul lui Babel s'a prăbuşit, limbile s'au împărţit,
minţile s'au întunecat, zarea e acoperită de fum şi ceaţă.

Ca un cerşetor ai venit să baţi la poarta inimii noastre,
dar ai găsit-o plină de sisteme de filozofie, de ştiinţă
pozitivă, de absurde planuri politice.
In cetatea cuceririlor noastre Tu nu aveai loc. In Templul
idolilor noştri de lut nu era pentru Tine încăpere.

De atâtea ori ai încercat să ne aduni cum îşi adună cloşca
puii sub aripi, dar noi am refuzat. Cum am fi putut răbda
limpezimea de azur a privirii Tale, noi cei lipiţi cu
pântecele de pământ?

La ce ne-ar fi putut sluji neprihănirea, dragostea şi
blândeţea? La ce? Lumea noastră noi o voiam făcută din
violenţă şi ură, ambiţii deşarte şi banalităţi frivole.
Iar viaţa despărţită de cer, înscrisă în cercul îngust al
grijilor terestre.

Tu ne încurcai socotelile, amintindu-ne la fiecare pas că
stăpânirea lumii e nebunie când inima se împrăştie pe
drumuri fără ieşire, când sufletul se pierde în căutări sterile.
De aceea Te-am scos afară din sfera năzuinţelor noastre.
Te-am duşmănit cu fariseii,
Ţi-am dat sărutare vicleană cu Iuda,
Te-am făcut să asuzi sudori de sânge,
Te-am scuipat, Te-am biciuit, chipul sfânt al frumuseţii Tale

l-am pălmuit.
Ca pe un tâlhar de rând Te-am înălţat pe lemn.
Cu buzele pe care Tu ni le-ai dat Te-am înjurat.
Ochii pe care Tu ni i-ai făcut erau bucuroşi să Te vadă
coborît în groapă.
Pretinsa noastră înaltă cultură am dedicat-o în bună parte
îngropăciunii Tale.
Bulgări mari de filosofie încurcată am urnit ca să Te acopere
cu totul. Am îngrămădit mormane de ipoteze ştiinţifice ca
să te sufoce. Iar pe uşa mormântului Tău am lăsat să cadă
piatra grea a Istoriei Religiilor. Pentru ştiuţii veacului
arătarea-ţi sfântă nu mai era decât un mit oarecare.

Dar Ţie nu Ţi-a părut rău că Te-ai coborît între noi.
Nici orbirea sufletului, nici întunecimea minţii, nici
strânsura urii noastre n'a putut să frângă nesfârşita
dragoste ce ne porţi.
In braţele bunătăţii Tale ţii strânsă ţărâna neputinţii
noastre. La fiecare cotitură grea a vieţii ne întâmpină
îndemnul discret: „Veniţi la mine . . . Eu vă voiu odihni."

Isuse, fă-ne părtaşi răbdării Tale.
Peste orice speranţă omenească să se ridice – stâncă tare
între nestatornice valuri, munte înalt peste grele neguri –
nădejdea noastră în Tine.
Intre dureri să credem în fericire, între răutăţi să strângem
în suflet îngăduinţa.
Între îndoieli să rămână nestrămutată credinţa, nemicşorată
dragostea, nezdruncinată speranţa.
Peste ruine de visuri sfărâmate sufletul să crească drept
spre Tine, în aşteptarea îmbrăţişării definitive.
Dincolo de orice frumuseţe pământească să năzuim spre
strălucirea frumuseţii Tale de care se satură în ceruri ochii
miraţi ai îngerilor.

Fii sprijin clătinării noastre, Doamne. Coboară din nou în
peştera tristeţii noastre şi noaptea desnădejdii luminează-o.
Răsară ochilor noştri împăienjeniţi steaua regăsirii noastre

în adevăr. Și fă să ne ajungă pe aripi de heruvimi vestea desrobirii atât de mult așteptate.

Urmele lui Isus

De două mii de ani tot cată să te îngroape.
Refuzul și negația cer să fii scos din cetate, din gândire și vis.

Rațiunea de Stat, iritată de atâta suverană libertate,
nu încetează a te pironi pe lemnul infamiei.
Rațiunea critică îți face puzderie Evanghelia.
Critica istorică îți pune la îndoială existența.
Psihoanaliza îți desfigurează chipul până la anulare.
Utopiști de tot soiul te anexează fără rușine.
Revoluționarii înrăiți își proiectează pe nimbul Tău curat nebunele planuri de răsturnare a lumii.
Ideologi potrivnici Te reduc la măsura acrelii lor sectare.
Și câți nu-și clădesc pretinse originalități cu pietre furate din templul Tău devastat.

Orice paiață vopsită e mai seducătoare decât prezența-ți divină.
Orice cursă vicleană atrage mai mult decât sublima-ți chemare.

Dar Tu rămâi credincios în mijlocul rătăcirii noastre.
În clipe de luciditate salvatoare,
în acele fulgurante revărsări de har,
când orizontul vieții se limpezește de neguri,
când orgoliul, ambiția și nețărmurita sete se izbesc de limitele neputinței,
am dori să Te știm aproape, chiar dacă n'o mărturisim,
am vrea să fim cumva asemenea Ție,
să ne odihnim la pieptul Tău mințile obosite de întrebări.

Ne zgândărești, ne interpelezi, nu ne dai pace.
La tot pasul, vrând nevrând, ne izbim de semnele Tale.
Surprinzător ne ies în cale cei ce sunt ai Tăi fără condiții.

Tăria și transparența lor ne tulbură și ne neliniștesc.
Par slabi, neputincioși și neajutorați în ochii lumii.
Dar de unde le vine statornica pace, seninătatea și dragostea, graba la dăruire gratuită? De unde curajul care învinge lumea?
Ochii lor curați sunt plini de contemplarea chipului Tău.

Des îți urmează pașii în tăcere și anonimat.
Ei nu-ți pun numele la târguială.
Nu cer nimic și nu pretind nimic.
Nu se plâng și nu se revoltă.
Își mănâncă pâinea amărăciunii fără cârteală.
Mulțumesc când li se cere ajutor.
Sunt fericiți când pot fi utili.
Își varsă ultima picătură de untdelemn pe rana oricărui necunoscut, căzut între tâlhari.
Iartă când ar putea să blesteme.
Zâmbesc când le este plină inima de amărăciune.
Strecoară tandrețe în nesuferitul și asprimea vieții.
Își uită de propria durere ca să aline nenorocirea vecinului.
Se înconjoară de omenie și îngăduință, deschizând ample spații de încredere, frățietate și voioșie copilărească.
Își poartă crucea vieții cu sfântă răbdare, neașteptând altă răsplată decât aceea a divinei Tale prezențe și mângâierea supremei Tale milostenii.

Dar mai ales, înfruntă dezarmați pe tiranii pământului în numele dreptății cu care i-ai învățat.
Așa, trăiesc, fără frică riscul libertății evanghelice, știindu-se scăpați de spaima lumii, de teroarea istoriei și de obscuritatea morții.
Din America Latină până în Siberia, din Polonia până în Africa de Sud, din Cuba până în China, din miezul inimii strivite a Țării mele, cum nu vor tulbura aleșii Tăi, Doamne, conștiința adormită a fraților din Apus, instalați în comoditate, egoism și răfuieli meschine?
Nu sunt ei acei drepți însemnați cu semnul biruinții Tale prin care ni se deschid ferestre de lumină în această lume învăluită în sminteală și pierzanie?

Ei știu că dezolata lor procesiune sfârșește la Emaus și că Tu,
Înviatul din morți, îi însoțești pe drumul aspru al omeniei
răscumpărate.
De aceea ard inimile lor de nădejde ca făclii de stele
în noaptea obscură.

ALEXANDRU MIRCEA

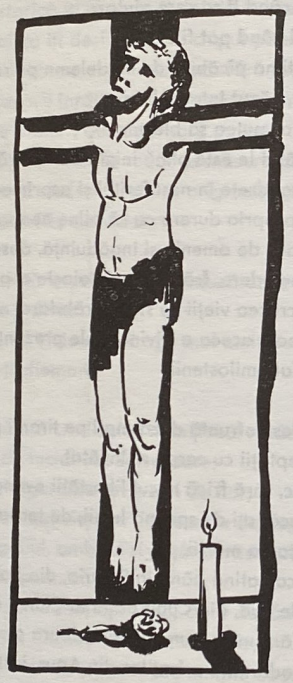

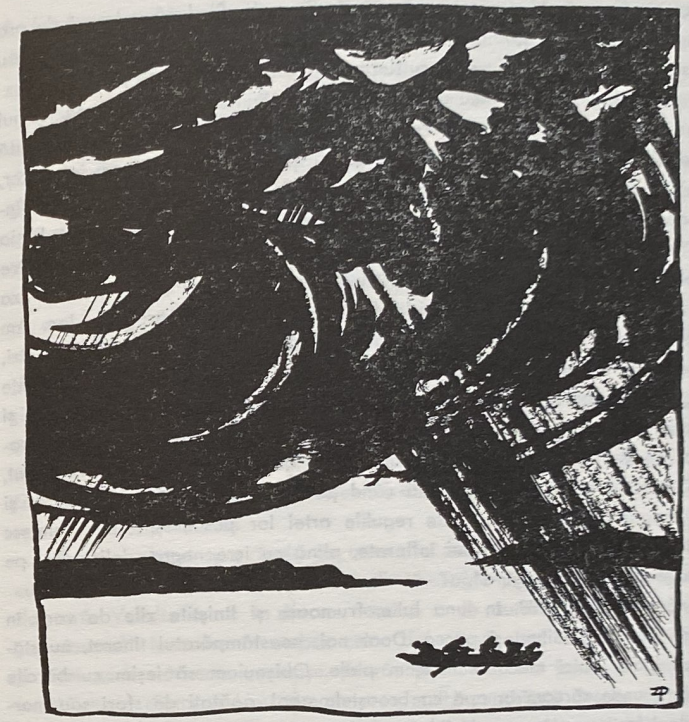

NINA B. THEODORU

SCRISORI TÂRZII

Scrisoarea I

Nu pot dormi și pace. A trecut de miezul nopții. Ca să nu tulbur somnul altora, m'am strecurat în odaia mea de lucru. Am luat cartea în brațe dar mă simt obosită și fără elan. În loc să citesc mă uit la voi trei, la fotografiile din fața mea. Mama zâmbește, Tata e serios și pare gânditor, iar Runi râde veselă. Vă spusesem aseară noapte bună, dar fiindu-mi noaptea albă, mă gândesc la voi, plecați de atât de multă vreme dincolo,

încercând să vă aduc aproape, în gândurile mele. Și dacă a trecut de ora unu, cea mai plăcută îndeletnicire e să întorc paginile albumului nostru și să mă întorc cu voi în trecut, cu fiecare pagină un an, alt an și altul...

Am ajuns la locul meu preferat, la mare. Suntem toți patru pe țărmul nostru basarabean, cu picioarele ude în valuri, veseli, chiar și tu Tată râdeai. Ce plăcută a fost acea vacanță petrecută la Burnas între cer, apă și imensa miriște, presărată cu flori albastre de cicoare, care se întindea cât vedeai cu ochii, dincolo de casele stațiunii balneare. Fâșia de pământ pe care erau presărate vilele se îngusta din ce în ce între malul Mării Negre și brațul răsăritean al lacului Alibei până când faleza se pierdea în plaja lată cu nisip fin care despărțea marea de lac. Am mers noi odată departe pe această plaje, poate trei sau patru kilometri, la un sat de pescari. Era după pescuitul de moruni. Îl mai țineți minte pe cel mai mare? Lung cât barca pescărească, ieșea afară cu capul și coada. Era imens și plin de icre iar noi ne minunam de iscusința pescarilor de a-l aduce la mal. Împreună cu ceilalți vilegiaturiști sosiți în sat, am așteptat vre-o trei ore până când pescarii au spălat, au strecurat și au preparat icrele după toate regulile artei lor pescărești. Îmi amintesc și acum salatiera cu margini înflorate, plină cu icre negre, delicioase, pe care le gustam „cu lingura".

Era în anul 1938, în luna Iulie, frumoase și liniștite zile de vară în care domneau odihna și pacea. Doar noi, neastâmpăratul tineret, nu stăteam locului nici măcar să facem plaje. Obișnuiam să ieșim cu bărcile în larg unde săream în apă ca broaștele apoi, agățați de sfori sau marginile bărcii, ne lăsam aduși la mal. La o viteză mai mare era greu de înfruntat masajul nemilos al apei și mulți ne urcam în barcă din mers. Tu erai mai cuminte ca mine Runi, totdeauna ai fost mai înțeleaptă. Iar voi amândoi, cu grijă și neliniște ne urmăreați cu binoclul de pe faleză. Când s'a aflat că locul ales de noi în larg era acela unde puneau pescarii cârligele pentru moruni, ne-a fost interzis acest sport. Cu foarte mare părere de rău, am renunțat la această distracție. Dar aveam destule. Înotam, vâsleam și alergam toată dimineața, iar după masă și seara, ca și cum nu am fi făcut nimic, o luam da capo cu volei, tenis, crochet și alte prilejuri de povești și idile.

Eram mult tineret din Chișinău și de prin locurile învecinate. Nu departe de faleză și de terenul de volei era o vilă de formă rotundă, proprietatea unui neamț scurt și voinic, din învecinata colonie germană. În mireasma îmbătătoare a Reginei Nopții și acompaniat de greieri, cânta

în fiecare seară la acordeon. Ție Tată îți plăcea atât de mult să-l asculți. Avea neamțul un băiat cam de 16 ani, Egon, pistruiat și rușinos, foarte sportiv, pe care l-am adoptat în grupul nostru.

Cu voia voastră și a celorlalți părinți, ne-am hotărît să petrecem o zi la Tuzla, orășel aflat pe malul nordic al lacului Alibei. Prilej de visuri și aventură, mai cu seamă că plecam doar noi tineretul, fără supravegherea părinților care altfel nu ne părăsea nici o clipă. Grija părintească a fost încredințată celor mai mari din grup: tu Runi erai în penultimul an de medicină. Ira, de aceeași vârstă cu tine, însoțită de soțul ei Titel, iar Rituș cu logodnicul ei cel șugubăț, Vasilică. Erați cu toții mai mari ca noi ceilalți. Nina și cu mine deabea trecusem în clasa a 7-a. Pe lângă noi, cele cinci verișoare, mai veniseră trei colege de liceu și patru băieți de clasa a 8-a, tot din Chișinău. Egon era de asemenea cu noi precum și un locotenent de artilerie, cel mai „bătrân" din grup și care, cu o figură serioasă și importantă și-a asumat comanda bărcii noastre cu pânze, asigurând toți părinții că ne va aduce nevătămați și cu bine înapoi. Era foarte înalt, slab și reținut de felul lui dar nici nu se putea altfel în fața vervei lui Titel și Vasilică.

Așa am plecat spre Tuzla pe un soare strălucitor de Iulie cu cer imaculat, briză ușoară și apa lacului oglindă. Toate prevesteau o zi superbă de vară. Veselie mare în barca noastră unde autoritatea locotenentului „condamnat" lunecase în umbra celor doi „navigatori încercați", Vasilică și Titel care stârneau avalanșe de râs și multă voie bună cu ghidușiile lor. Niciunul dintre noi nu aveam prea multe cunoștințe despre navigație, dar toți știam să vâslim și la acea vârstă nimic nu era greu sau imposibil. O mulțime de meduze translucide și învolănate alunecau pe lângă barca noastră care luase viteză. Egon ne-a spus că sunt prevestitoare de furtună atunci când apar la suprafața apei.

Am petrecut minunat la Tuzla, ne-am bălăcit toată dimineața în lac și am fi stat mai mult dacă lui Titel nu i s'ar fi făcut foame. Era ca ceasul și teribil de nervos în astfel de circumstanțe. Ne-am adunat cu toții la restaurant. Titel înfuleca de zor ceea ce explica rotunjimea contururilor sale, dar de neexplicat era faptul că Vasilică, mic și slab, așa cum a fost întotdeauna, era în stare să curețe toate farfuriile mofturoșilor și nu adăuga nici un gram de grăsime pe coastele lui proeminente. După masă le-am vizitat pe Tușa Valentina și pe Gabi care își făceau vilegiatura la Tuzla. Speram s'o antrenăm și pe această vară a noastră cu noi, dar foarte necăjită, ne-a mărturisit că mama ei nu o lasă să facă plaje ca

să nu-şi strice tenul şi în plus, i-a administrat în acea zi un purgativ, considerat de Tuşa noastră un remediu suveran pentru păstrarea sănătăţii şi a tenului.

Am hoinărit prin orăşelul plin de petunii şi barba împăratului, când pe sub umbra salcâmilor, când prin soarele arzător, am jucat volei şi... s'a înserat. Titel a dat semnalul pentru cină. Veseli şi gălăgioşi, ne-am aşezat la două mese şi foamea noastră lua proporţii pe măsură ce comentam garniturile la puii pané pe care îi comandaserăm în corpore. Dar iată că după o destul de lungă aşteptare, un bărbat care părea a fi restauratorul, ne-a anunţat că, cu tot regretul, localul se închide în semn de doliu. Murise Regina Maria.

Ne-am potolit ca prin farmec. Era o veste care contrasta atât de mult cu seninătatea şi exuberanţa acelei zile încât am rămas înmărmuriţi. Şi mai grav decât căuta să pară deobicei, locotenentul a rupt tăcerea şi a hotărît plecarea imediată spre casă. L-am urmat fără nici o împotrivire, nici chiar Titel şi nici Vasilică nu mai ziceau nimic.

Era zăpuşeală, nici o adiere care să ne împingă barca cu pânze. Marinarii noştri ad hoc au pus mâna pe vâsle. Dinspre vastul orizont din faţa noastră se ridicau nori, întâi ca o negură apoi din ce în ce mai conturaţi şi mai întunecaţi. Vasilică şi Titel au prins din nou glas. Bănuiesc că de data aceasta neaşteptatele emoţii i-au spulberat foamea lui Titel, care s'a mulţumit cu „te mini ce" cumpărat în grabă la bucătăria restaurantului. Locotenentul care stătea la cârmă, devenea din ce în ce mai sumbru pe măsură ce se învolburau norii deasupra noastră. Frământarea lor stârnea fantastice imagini care se prăvăleau cu grabă ameninţătoare spre lac şi spre noi. Aproape pe nesimţite ne-am pomenit în semiîntuneric, iar vaga adiere de vânt şi-a mărit viteza în secunde, transformându-se în vijelie. Valurile din ce în ce mai agitate se sfărâmau de marginile bărcii şi ne trăgeau în diferite direcţii; de necrezut cât de repede s'a întunecat. Ne-am pomenit învăluiţi de capriciile furtunii.

Înaintaserăm departe de mal când Titel şi cu Vasilică au declarat că natura face prea mult zgomot şi ca să întreacă şi să acopere sunetul trăsnetelor şi al valurilor, ne vor delecta cu un ales program artistic. Ar fi fost adecvate arii Wagneriene, dar artiştii noştri, după ce s'au prezentat cu plecături drept „frumoasa Titela" şi „frumosul Bazil", au atacat în duet Rapsodia a 2-a a lui Liszt, acompaniaţi de vijelia care ne înconjura. Ascultam surprinşi încercările de soprană ale „frumoasei Titela", Tra-ra-ra-ra, Tra-ra-ra-ra!, şi răspunsurile baritonice ale „frumosului Bazil",

Tra-ra-ta-ta, Tra-ra-ta-ta!!... Ne-a cuprins veselia din nou mai ales când, în lumina fulgerelor zăream burta săltăreaţă a lui Titel şi silueta de catarg a lui Vasilică, cu ochelarii lui mari ce scânteiau la fiecare fulger. A fost un spectacol unic al cărui farmec se împletea cu rafalele vântului şi ale valurilor. Era atât de bizar şi amuzant încât am uitat o vreme dezlănţuirea din jurul nostru. După ce au epuizat melodia, cei doi cântăreţi au propus să se ia la întrecere: cine strigă mai tare va lua un premiu. Noi eram arbitrii. Aşa de prinsă eram în acest divertisment încât n'am băgat de seamă ce se întâmpla. Era beznă şi nu se mai vedea încotro ne îndreptam. La lumina fulgerelor, ţărmul lacului pe care ar fi trebuit să-l vedem în stânga, nu se mai putea distinge. Singura concluzie şi teamă era că navigam spre deschiderea lacului Alibei la mare, constatare nu tocmai reconfortantă pe o astfel de vreme. Tinerii navigatori şi-au dat seama de seriozitatea situaţiei în care ne găseam şi după ce l-au epuizat pe Liszt au început întrecerea în strigăte cu speranţa că, în ciuda zgomotului furtunei, vor fi auziţi de cineva de pe mal. Au răguşit amândoi, dar spre surprinderea tuturor li s'a alăturat locotenentul care s'a dovedit un bariton cu mari calităţi în tonalitate şi volum. Poate din cauza strigătelor, poate din cauza curenţilor apei sau ai vântului, malul salvator a apărut la lumina fulgerelor, din ce în ce mai aproape şi la un moment dat s'a zărit o licărire gălbuie, ca o stea nemişcată. Speram să fie felinarul paznicului de la debarcader. Ploua cu găleata şi în rafalele capricioase ale vântului, ne-am ghemuit pe bănci ferind inutil sandalele de apa ce se strângea pe fundul bărcii. Tu mă ţineai în braţe Runi, acoperindu-mă cu pelerina ta albă de seară. Degeaba, în rochiţele noastre de mătase, eram ude până la piele. La lumina deselor fulgere ne dădeam seama că ne apropiem de mal iar persistenta licărire gălbuie pe care acum o vedeam mişcându-se simetric şi regulat, ne-a convins că suntem pe drumul cel bun spre debarcader. Atunci am simţit regretul că aventura noastră se sfârşeşte şi că măreaţa frământare în sunet şi culori se va pierde fără urme în neuitata noapte. Aceste simţăminte nu vi le-am istorisit niciodată scumpii mei părinţi, voi care în acea noapte vă frământaţi în mare nelinişte neştiind unde vă sunt odraslele, dacă au rămas sau nu la Tuzla... Datul părinţilor, grijile şi frământările...

Aş dori să pot cânta sau picta acea fermecată noapte, aşa cum o păstrez încă şi astăzi în taina amintirilor. Simţeam atunci că sunt parte din năvalnica dezlănţuire a cerului şi a apelor, plutind între ele în sunetul

dramatic al tunetelor, în lumina fulgerelor, pe tonuri de verde, albastru întunecat și roșul apusului, eu fiind în furtună iar furtuna fiind în mine. Cât de intens! Cât de măreț! Cât de efemer! Da, am regretat că se sfârșea magica, falnica dezlănțuire care ne-a cuprins o clipă în brațele ei în acea zi de 18 Iulie, zi în care a murit Regina.

Pierduți în imensitatea ce ne înconjoară, eu vă pot vedea și simți aproape, prin intensitatea nemărginitei mele dorințe de a sta de vorbă cu voi, scumpii mei. Și cuprinsă fiind de visurile mele pământești, voi trimite aceste rânduri acolo, departe, unde v'am lăsat atât de mulți ani în urmă. Cred în bunătatea oamenilor și cred că scrisoarea mea va fi cu evlavie și grijă așezată între florile mormintelor voastre. Prin ea voi mângâia cu drag pământul și pe voi pe care nu vă pot uita niciodată.

18 Iulie 1987, în zori

NINA B. THEODORU

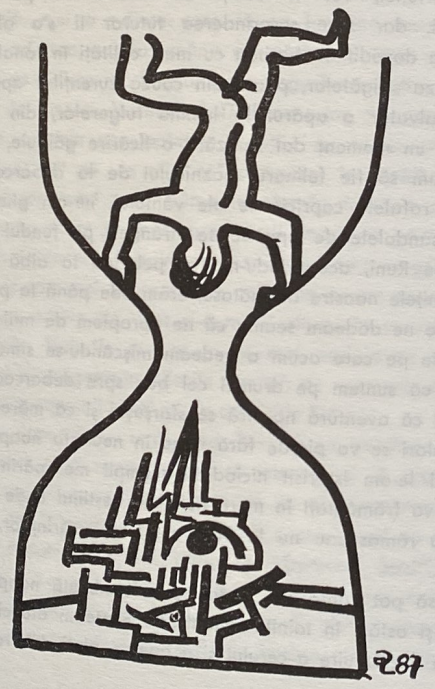

NOTĂ PE MARGINEA TA

Azi ți-am rămas dator o bucurie
Și nici c'o floare, nici c'un Potosí
N'o voiu putea în vecii vremilor plăti
Sau șterge din neștearsa mea melancolie.

Poate că din prea mult nasc agitate
Căderi spre centrul luminat de tine,
Așa cum răul lunecă spre bine
În dumerita lui străinătate.

Grăbit s'ajung cunoașterea din urmă
Cu tine fug în cursa de lumină
Și'n fundul zării tale stau să-mi vină
Din vechi înalturi ziua ca o turmă.

Dator îți sunt o'ntoarcere la cramă,
Acolo unde vinul pentru noi așteaptă
O singură spre sus numita treaptă
Ca să ne treacă dincolo de vamă.

Calmează-ți timpul desenat pe dor,
Culege gând din greaua mea oglindă
Și din adâncuri fă să te aprindă
Urcușul ca un braț izbăvitor.

VINTILĂ HORIA

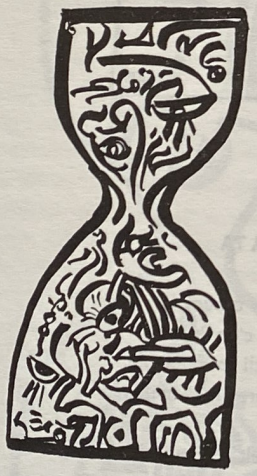

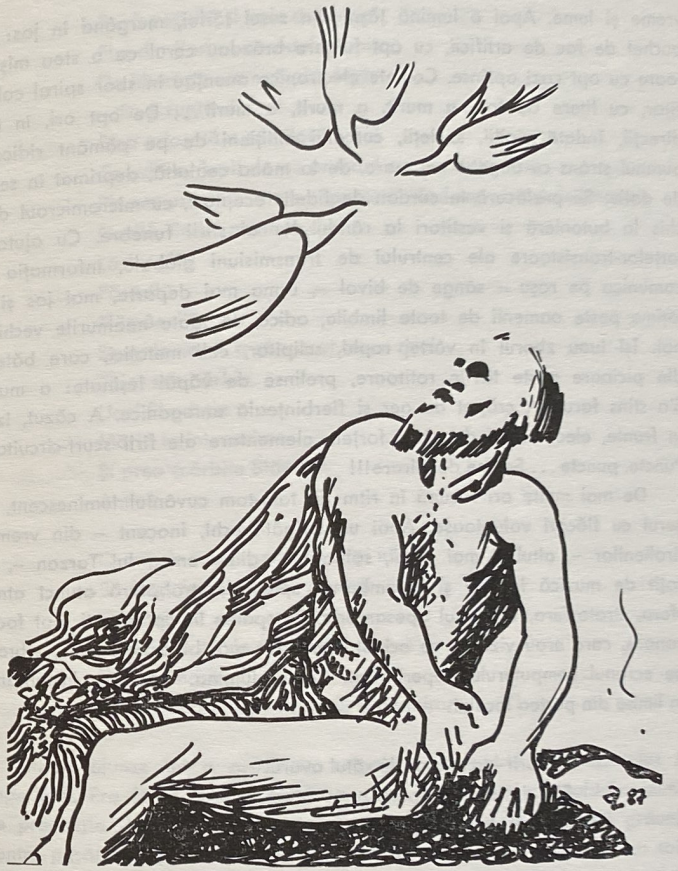

TITUS BĂRBULESCU

SOARELE DREPTĂȚII!
Cronică inactuală

Agonizează. Se stinge. A murit soarele dreptății!...*) În locul lui, al soarelui, s'au aprins sorii apocalipsului. Întuneric mare se lăsase peste

vreme și lume. Apoi o lumină țâșni din susul tăriei, mergând în jos: un buchet de foc de artificii, cu opt fulgere brăzdau cerul ca o stea mișcătoare cu opt cozi aprinse. Comete electronice anunțau în sbor spiral coborîtor, cu litere de foc: **a murit, a murit, a murit...** De opt ori, în opt direcții. Îndată vigilii, sticleții, curcanii milițieni de pe pământ ridicară pumnul strâns cu degetul cel mare, de la mâna cealaltă, deprimat în semn de doliu. Se prefăcură în cordon de fideli receptori, cu micromicroul deschis la butonieră și vestitori la rândul lor ai știrii funebre. Cu ajutorul torțelor-transistoare ale centrului de transmisiuni globale, informația se comunica pe roșu – sânge de bivol –, urma mai departe, mai jos și în lățime peste oamenii de toate limbile, adică de toate neamurile vechi și noi. Își luau zborul în vârtej rapid, sclipitor, caii metalici, care băteau din picioare peste tăvile rotitoare, prelinse de văpăi leșinate: a murit! S'a stins farul! A crăpat de ger și fierbințeală antagonice. A căzut, izbit în frunte, electrocutat de către forțele elementare ale firii scurt-circuitată. Puncte, puncte... Semne de mirare!!!

De mai multe ori răsună în ritm de tam-tam cuvântul luminescent, pe cerul cu flăcări voluptoase. Apoi un strigăt vechi, inocent – din vremea tirolienilor –, altul și mai vechi, sălbatic, – din vremea lui Tarzan –, însoțit de muzică letristă și calambururi sportive, străbătură atunci atmosfera, stratosfera, văzduhul apesantoric. Se sparse în opt săgeți, opt focuri sonore, care erau vizibile cu ochiul liber, dar mai bine percepute, vibrant, pe ecranul computerului superfinisat. Cânta, lumina. Traducea instantaneu în limba din partea locului:

A murit – a crăpat de sătul avarul
Și-a dat ortul groparul
Tătucul
Bursucul
Sluga vrăjitoarei călare pe bâtă
De cucută
Prea marele unicul
Prea iubitul
Urîtul

*) Nota scribului: titlul este astăzi, în anul 2001, în mod evident o strâmbătură semantică. Este o antifrază ionesciană.

Sevă pestriță și bale de strigoi
Fiul din flori al norodului iubitor
De libertate scumpă pierdută
– Deși ruptă din rai
Stea adorată a câinilor în alai
Ce urlă cu lupii de pe prundul cu calcinate oase
Pleava uscatului marea spurcată văzduhul vizitat de țestoase
Gerilă, Setilă muntele chel
Lăslungilă
Păsărilă
Flămânzilă
Soarele negru a sângerat ca un miel
Tăiat sub bărbie
Ura! Slavă ție
Măria ta întunecime
Și prea scârbite Stăpâne
Amin!

O oră de reculegere tovarăși iubiți
Bărbați, femei, prunci născuți
Concepuți
O oră tăcută de cugetare plenară
Dulce-amară
Puncte de foc de suspensie și de mirare... !!!

Știrea ajunse într'o provincie colonizată a sud-vestului apropiat al imperiului. Era fără un sfert când ea atinse un district cu profil economic de producție de leguminoase. Avea în plus sarcina să producă grăunțe pentru păsările migratoare. Cu moț. Utile. Un soi de mei încrucișat cu soia din care muncitorii mai culegeau seara câte-un pumn de spice crude și le ascundeau în sân ca să treacă la control. Iar acasă, la cină, le presărau peste fiertura de zarzavat și corcodușe uscate.

Umanitatea din partea locului a fost așa dar surprinsă de vestea morții soarelui dreptății... Se pregătea tocmai să sărbătorească frenetic anul numit 2000 de unii. Pentru alții, cifrat cu nenumărate zerouri în coadă – în raport cu protoistoria civilizației fierului față de astăzi, a epocii de bunăstare, stocată în pile fosforescente, iradiante la inamic!... Când, deodată, vestea stingerii farului unic, sevă nesecată de vampir, i-a lovit

de stupoare. Belalii, ochii lor se uitau la stele. Stopă orice activitate. Păsările au încetat să ciripească, nou-născuții să țipe, amanții să sară pârleazul, unchieșii să tușească, leii să bea, izvoarele să țâșnească. Ba chiar ucigașii și-au oprit elanul în zbor frânt al cuțitului rămas înțepenit, ridicat să răpună, acum într'un gest sublimat estetic, după modelul lui Charlotte Corday care, reculegându-se, s'a răsgândit.

– **O oră de reculegere,** zicea mesagiul cu litere și sunete de foc. **Pe loc repaos. Repaos mut și constructiv. Cugetare adâncă cu ochii sus, cu pumnul strâns!...**

Racheta roșie sânge-de-bivol atinse biroul central de recepție, sub bolta căruia un vigil-major alinia cifrele cu privire la executarea sarcinei de partid referitoare la producția globală a unei pajiști de troscoțel pentru gâște, care nu-l mai mâncau. Le lovise o boală misterioasă, un fel de anorexie suspectă. Intrase probabil în plantă un microb străin, deviaționist, comunicat din adâncul pânzei freatice. De cine? De inamic, prin unde – laser...

Șeful însărcinat cu recepția pe unde electronice ieșise îndată afară, cu părul vâlvoi. În preajmă era lanul semănat cu cartofi. Lucra la el o mulțime de proloțărani: pionieri cu macul cravatei în vânt, foști-partizani din vremea eroică a luptei anti-fasciste („care continuă!"), cu torsul aplecat și împiedicat de medalii, milițieni care fumau, cu mâna pe ghidonul bicicletei, bărbați și femei fără carnet de partid, mame care dădeau țâță pruncilor, toți veseli, fiindcă tocmai terminau victorioși o bătălie de stârpire a doriforelor. Acum se mișcau în hore și sunet de tobe. Unii smulgeau, săpau, alții făceau grămăjoare din insectele care se introduseseră, lubric, în inima tulpinei și frunzelor roșcate, ca un cancer distilat de inamicul de clasă. Le dau foc. La drept vorbind, singuri bărbații și femeile fără carnet de partid lucrau, cu spatele încovoiat sub cerul amurgului. Nici veseli, nici triști, opintindu-se, mâinile lor separau cu îndemânare iarba bună, rupeau buruiana toxică, scuipau peste ea cu silă. Ceilalți supravegheau, băteau din tobă, mamele alăptau, milițienii fumau havane. Și ei văzură racheta căzând din cer peste biroul central, care scuipa acum litere de foc și oțel. Flori și steluțe sclipeau peste cabana blindată a șefului. Curcanul-șef ieșise pe estradă. Urla sacadat, cu palmele făcute pâlnie:

– Atențiune, oameni buni. Tovarăși, muncitori, muncitoare... Marele, farul, nesecatul izvor de viață și lozinci – să trăiască! – a decedat.

– A crăpat! Ei și ce dacă a cră...? murmură atunci un vechi muncitor fără carnet de partid, fără să-și ridice ochii din grămada adunată de buruieni și insecte. Nu avu timp să-și termine vorba, când un tânăr fost-agitator al luptei de massă, îl atinse cu un uppercut de jos în sus în plină față. Tovarășul lui îl lovi cu o bâtă în coșul pieptului, din nou în coaste, acum bâta o ținea cu amândouă mâinile. Îl azvârliră: hei! hop! Mișto, băiatule! la câțiva metri, în marginea șanțului prin care se scurgeau gunoiul, insectele trucidate, buruienile toxice, cenușa lor.

– Suntem orfani, măcăi din nou curcanul-șef.

– Dar copiii noștri nu sunt! fredonă o voce mezzo, la urechea pruncului agățat de sân. Un sticlete sub-șef, mai blând, o împinse repede, apucând-o de fese, împreună cu țâncul ei, în câmpul vecin semănat cu lucernă peste pământul moale. Recent euforizat.

Milițienii își lăsaseră ghidonul și trabucul, făcură cerc în jurul șefului de pe estradă.

– Liniște tovarăși, continuă să urle acesta. **Tăcere! Reculegere! O oră de reculegere, cu ochii la steaua „octogonală", Dumnezeul și Soarele dreptății! Rupeți rândurile! Pompați-vă energia, umblați pe vârful opincilor, cu gândul la marele, la tătucul – marele – dispărut!**

Se înțepeni atunci, drept! pe estrada înflorită, printre clipoceala de văpăi și aschii de artificii, care fâsâiau ca o cacofonie a amurgului de vară sfârșită peste care sunase, anacronic, toaca de seară, acum spartă.

Ce poți face timp de o oră de reculegere? Mai întâi stai pe loc repaos. Nu mai muncești. Te gândești. Ideologic, evident, la marele dispărut, izvor nesecat de sevă de vampir, etc. La insectele pe care a ordonat să le ucizi. Apoi la moartea celor dragi, de care acum ai timp să-ți aduci aminte. Te împiedici de cei prezenți, buni, răi. Ai vrea să le spui o vorbă bună: măi frate bun, frate vitreg, ce se întâmplă cu noi? Pe ce lume trăim? Nu poți. Taci, poate șoptești pe neauzite. Prin gesturi tinere, bătrânești, omenești. Prin firea înconjurătoare, pe limba ei care e limba facerii... Toată lumea se împrăștie cu gura'nchisă, în sânul naturii-mame: codanele-cârlanele căutau boschete proaspete; flăcăii pe urma lor, cu nările deschise, adulmecând firele de ovăz sălbatic pe care le rupeau în dinți. Mai vârstnicii și-au îndesat pălăria pe cap, au făcut semn muierilor să-i însoțească la vreun loc de stat la șoaptă, departe de șef. Acestea căutau și-și luară în grabă traista cu bucate. Mamele puseră mâna, astupară gura pruncilor care plângeau. Se depărtau repede, tupilându-se după pomii rari, spre zăvoiul des din vâlcea. Era o vreme frumoasă, seară de vară pe sfârșite. Aerul era transparent, un vântuleț

venea dinspre zăvoi, de mai departe poate, din lunca de răchite, plopi și sălcii care mărginea prundul din vale. Un freamăt humectat de roua serii. O boare de grăunță coaptă se stârnise din lanul de păpușoi, din cel de mazăre, mai jos, din miriștea secerată scurt. Se lăsa o toropeală, a vreme de așezare pe somn, cu capul în poala iubitei.

Astfel trecu primul sfert de ceas. Apoi seara se cernu tăcută, peste boschete, tufe, peste oameni, vegetale, minerale. Fiecare se gândea să îmbuce ceva, căuta prin traistă, prin legăturile scoase la iveală de femei. Acestea puneau, pe un șervețel, bulzuri de mămăligă, vreun știulete de porumb copt, rece, ceva bucățele de caș, ceapă, nuci, mere, adunate din pomii întâlniți în drum. După ce-au îmbucat, cei mai vârstnici se întinseră lângă un copac, cu capul așezat la baza trunchiului peste puful de mușchi și romanițe printre care se simțea, sub ceafa obosită și pălăria trasă peste ochi, câte o rădăcină crescută anarhic, aerian, răsucită în jurul copacului. Femeile și ele, după ce au adunat resturile, le-au înnodat în șervețelul punguță-cu-doi bani, se așezau la rândul lor, ca niște virgule, la picioarele bărbaților. Îi supravegheau, să nu sforăie. Să nu sforăie tare, să nu audă șeful... Iar tineretul dispăruse în spre lanul de mazăre și fasole cățărătoare, a căror tufă înaltă, deasă, vitaminată – ele nu fuseseră atinse de dorifore (numite „gândacul de Colorado") –, îți permitea să te ascunzi, sau să pășești pe chircite printre răzoare. Siluete ușoare alunecau în zig-zag printre boltele de frunziș. Altele după ele, mai robuste, luptătoare, le ajungeau, le apucau de subțiori, își petreceau brațele în cruce peste talie, le opreau dansul hârjonindu-le. Umbre chinezești se împleteau, se răsturnau cu o răbufnitură surdă, cu chihote de râs, repede înăbușite de adierea vântului, acoperite de freamătul frunzelor și tulpinilor vivace care se îndoiau mlădios. Uneori se rupeau. Ici-colo flutura o cravată roșie ca macul. Pe alocuri, un cap blond își revărsa undele aurii, alteori unde negre se aprindeau sclipind în noapte. Un licurici scânteia ca'ntr'un vitraliu al soarelui de mult scăpătat peste fire. Strop de steluță, din stea căzătoare care de mult se stinse. Mirosea a cimbrișor și mintă sălbatică, piperată, acum strivită – cum ar fi spus un bucătar de altădată, liric când se deda gătirii bucatelor: pe canapea de mazăre și fasole. Bucate naturale care potolesc foamea și aleanul inimii.

Trecuse ora de reculegere. Se așternuse noaptea. În șanțul din marginea câmpului de barabule dedoriforizate, unchiașul bătut și asvârlit la gunoi, deschise ochii. Deasupra lui, cerul era mereu brăzdat de flori

și ghirlande de carnaval care continuau să anunțe vestea dispariției marelui, unicului, sevei nesecate de viață și moarte a soarelui dreptății! Fusese frumos focul de artificii, mai frumos decât altădată buchetul final, pârâitor și mirositor atunci, odinioară, de praf de pușcă, de rachete fâsâite în momentul plecării, udate, rău mirositoare. Acum a fost aseptizat, parfumat.

Bătrânul își pipăi maxilarul: rupt, sânge închegat. Coastele culcate peste taluzul șanțului. Vru să se ridice, o durere vie, care provenea din partea stângă a corpului îl fulgeră, simți ca un gâlgâit de sânge care pornea din nou din lăuntrul lui, îl reținu lipit de sol, îl golise de vlagă. Nu mai făcu nicio mișcare. Rămase strâmb, culcat pe râna dreaptă, cu ochii în sus. Închise ochii, mintea-i era încă limpede, deși parcă din altă lume, mergea încet înapoi, își aducea aminte de niște crâmpeie luminoase din trecut. Nu le putea lega între ele, fiecare o pornea hai-hui. Se aprindeau și stingeau niște focuri în cap, în coșul pieptului. Îl dureau, i-ar fi plăcut să știe totuși mai mult: ce i s'a întâmplat? Pentru ce fața îi era străină, tumefiată, n'o mai simțea? Pentru ce o coastă, mai ales, lângă inimă, îi atârna frântă, ieșea prin ea sufletul gâlgâit în sânge? Murise, adormise? Se deșteptase, dar nu se putea scula. Respira, mirosea în preajmă pământul. Cu poftă, îi mirosea a tubercul de cartof roșcat bun de copt în coajă, la cuptor. Barabulă cu unt alb, lângă purcel la tavă. Împreună cu muierea, copiii... Nu, n'a murit. Îl durea falca zdrobită. La rădăcina nasului îl înțepa un vârf de lamă ascuțită, în coșul pieptului se prelingea un zvâcnet de chiag, pulsa încetinit. Îl durea adânc toată ființa. A lui, a celorlalți, părinți, frați, copii, nepoți, toți se asociau într'un șirag de vedenii schingiuite care tremurau convulsiv, luminau palid noaptea din jurul lui. Va ațipi din nou. Apoi îl va prinde un somn greu, somnul pământului.

– O Doamne! nu sunt gata, păsuiește Bunule!... Părinte, vreau să mă mărturisesc... (Văpăi clipoceau în mintea răvășită.) Am 70 de ani, dar nu mă simt bătrân, mi-e dor de viață, de sânge care bate, nu se stinge. De joacă... Doar copil m'am jucat și mâncat din ce lucrau alții, ai mei. Chiar munca mi-am cheltuit-o cu drag. Ceva carte, ceva sapă, hore, cântece duminica în zăvoiul din spatele morii... La tăiat lemne, sus la munte, a fost mai greu. Rețezam brazi, îi ciopleam în bile, îi împingeam pe apă să alunece până acasă, de unde îi prindeau cu ciocurile bilarii de acasă. Îi așezau în stive, se uscau. Făceau stâlpi, îi tăiau la joagăr. Mocanii făceau șiță iarna, pe bătătură, sub streașină... Ce

păstrăvi și zglăvoci pescuiam sus la munte, cu mâna, pești zăpăciți de bilele care le cădeau peste vad!... Apoi am fost luat la oaste. Cam pe la mijlocul secolului. În sat nu mai avea nimeni pământ, era al statului, trebuia muncit în clacă, eram păziți de vătafi ca altădată. De venetici care vorbeau pestriț. Trebuia să le spunem „tovarășul agitator"... Ba și unii de sub coastă, foști robi pe la mănăstiri, foste slugi pe la oameni cu stare, s'au dat cu ei. Vorbeau pocit și'n dodii ca ei. Puțini dintre ei s'au mai omenit cu timpul... La armată m'au trudit alții. Mâncam la cazan. Întors la vatră, tot la cazan mâncam, la cazanul gospodăriei colective, sau pe câmp pe furate. Munceam fără spor, căci nu puteam ști unde se duce sporul pus în saci cu bucate care plecau în camioanele încărcate. Aveam toți televizor, sală de joc, gazete, apă bună în cișmele. Domni de la oraș veneau des să ne lămurească despre toate, dar mai ales despre lupta săracilor contra bogaților. Ce-am înțeles era că oropsiții suntem noi, pălmașii – dar parcă, totuși, speram că într'o zi o să-mi încropesc o brumă de avut, o familie, o casă. Familie mi-am făcut. Cât privește avut și casă, parcă tot cu gândul ăsta trăiesc și acum. Cât mai trăiesc. Sunt ostenit, dar nu sunt nefericit să trăiesc cot-la-cot cu ceilalți, să-mi simt năduşeala mea și a vecinului care picură peste brazda răsturnată – primăvara –; peste roadele pământului – toamna – când vântul amurgului îmi răcorește fața fierbinte. Pun mâna peste ochi câteodată, ca sub un cozoroc de șapcă (dată gratis de gospodărie) și-mi arunc ochii în zare, peste coama cocenilor galbeni, peste copacii roșii, să-mi dezmierde vântul fruntea ridicată, s'o svânte. Oare nu suntem toți frați și tovarăși de muncă? Ne împărțim osteneala, o „ajustăm", cum spun șefii, la obstacol: unii sapă, alții seamănă, femeile cântă, – fac copii din când în când, căci acesta le este rostul –; pruncii plâng, sau dorm în poala lor, șefii ne conduc – vigilii, curcanii, sticleții milițieni ne îndeamnă cu bâta – ăsta-i rostul lor... Unii dintre noi crapă. O Doamne! mi-a venit rândul să crăp? Pentru ce sunt singur și părăsit într'un șanț cu gunoi? N'am murit. Sunt încă în stare să muncesc. De-altfel, cine nu lucră, nu mâncă. Mi s'a tăbăcit pielea. Îndură toate, s'a învățat cu bâta, nu mai aude cuvintele mincinoase ale șefilor... Eu i-am suportat destul. E rândul lor să mă suporte. Să mă „asomeze"... Nu, parcă nu-i așa cum spunea tovarășul șef prea luminat. Să mă „asumeze", zicea el. – „Poporul proloțăran, fiii poporului, pe toți vă asumăm, noi patria luminoasă. Sus oropsiți ai soartei! Ridică-te și umblă, seceră și ciocan! Pentru slava de mâine a soarelui dreptății!..."

Bătrânul se scufundă din nou într'un somn mai adânc. Alte văpăi tremurătoare. Se desprindeau din ele soția, copiii. Mamă bună, soția plângea la moartea băiatului cel mare: accident de muncă. Un stâlp de beton, în loc să se așeze în locașul bine amenajat al arcadei podului exemplar, îi căzuse peste cap. Îl strivi. Milițianul începu să urle: – Bandă de nevolnici. Sabotori fasciști! Moșule, înlocuiește-l. Imediat. Întâi producția!... (Avea în mână un creion și un carnet în care nota. Suspendă atunci curba ascendentă a producției, calculată în ore de muncă. Făcu o pauză, așteptând să se termine cu evacuarea victimei vinovată de neglijență.) – Degajați, reparați, curățenie! Compensați timpul mort!...

Fu degajat cadavrul. Apa râului îl spălase. Era curat, cu buzele strânse, ochii stinși sub pleoapele întredeschise. Fu predat familiei.

Cel mic, al doilea fecior dispăruse într'o seară de toamnă. După ședința prezidată de un domn mare, cu cravată și pălărie borsalină, venit anume de la oraș. Profitând de zarva sărbătorească și cheful care a urmat târziu în noapte, în casa miliției, băiatul fugise. Unde? N'au avut niciodată vești de la el. Unii șopteau, se spunea că trecuse frontiera țării, peste fluviu înnot. În izmene. Auzi dumneata, ce rușine! Să fie arestat apoi de alții, de grănicerii țării vecine: fugar în izmene!... Se pare totuși că l-au îmbrăcat cu haine noi, c'a dormit acolo într'un pat cu saltea și cearceafuri albe... Însă tatăl lui fu în curând convocat la biroul de oțel despresurizat din subsolul al treilea de sub cabina de control global-electronic a șefului.

– Țâncul tău este un trădător, îi spuse acesta cu brutalitate. A transmis secretele noastre de fabricație – nu-ți spun care! – Le-a transmis inamicului de clasă. O s'o pățească cumplit! O s'o plătească cu viața... Brațul partidului este lung și lovește peste tot.

Tatăl ar fi vrut să afle cum feciorul lui a putut trece secretele de fabricație în izmenele udate de apa fluviului!... Și cam ce secrete putea ști un muncitor pălmaș?!

N'a avut vreme să întrebe. I s'a pus în față, pe masă, o declarație care începea cam așa: „... fiul meu care nu mai este al meu, ci plod de tâlhari care a trădat"... Apoi, a doua declarație, întocmită altfel (într'un fel evlavios, pocăit, ca după dictarea vreunui popă răspopit): „... Eu, subsemnatul, în genunchi în fața părintelui patriei, cer iertare pentru păcatul de moarte săvârșit de ex-nepotul prea luminației tale (adică al părintelui patriei!...) și ex-feciorul smeritului de mine... Adre-

sez părintelui nostru vârf-suprem-pe-lângă-soarele dreptății, dragostea mea filială fierbinte..."

Trebuia să semneze, n'a avut vreme să citească tot și încet. Ar fi dorit să spună șefului că nu mai știa citi, nici scrie, dar cine l-ar fi putut crede? De mult dispăruse analfabetismul din toate casele și bordeiele... Tocmai intra, în biroul șefului, un campion de box, în mâini cu o lampă electrică și o vână de bou. Părintele tâlharului-trădător-fugar semnă în grabă amândouă declarațiile. Ieși din birou, de-a'ndăratelea. Sosea, în locul lui, un om târându-se pe vine, împins, tras de picioare de campionul de box.

Ajuns acasă, tatăl își făcu cruce. Se mărturisi nevestei. Aceasta se supără de-a-binelea. Se cruci și ea de mai multe ori, apoi blestemă cu foc și tare, s'o audă vecinii: – Cum ai putut, bărbate, să iscălești un așa gunoi porcesc?! Fiu de tâlhari și trădător de țară... Diavoli și fiare sunt cei care te-au pus să semnezi. Mânca-i-ar porcii! Arză-i focul de păcură și pucioasă a iadului!...

A căzut apoi la pat, zăcând greu în așteptarea vreunei vești de la fecior, vreun semn de la Dumnezeu. Niciun semn. De altfel, frontiera cu țara pe unde fiul fugise fu în curând desființată. Într'o bună zi, proloțăranii de acolo, proloțăranii de aici s'au înfrățit: au defilat jucând hora peste podul prieteniei, ajutați de tancuri de paradă cu flori la gura tunului și fanfară militară. Erau de-acum alte frontiere, mai îndepărtate, alți inamici în lăuntrul împărăției lui Roșu împărat!... Într'o dimineață, buna soție nu se mai deșteptă din patul ei de zacere și așteptare.

Unchiașul tresări în somnul lui adânc. Vru să se miște, să-și întindă partea stângă și înțepenită a trupului, brațul, piciorul. Un cârcel dureros îl țintui pe loc. Se răsuci greu, deschise o clipă ochii, îi închise din nou. Se înneca iarăși sub stropi de lacrimi sărate printre care licăreau chipuri dragi și mai adânci, din trecut.

– Sărut-mâna tătuță! – Să crești mare, fătul meu! Vino, Puiule, să te pupe tata. Hai! în brațe, pe amândoi obrajii... (Unchiașul devenise copil. Un bărbat în puterea vârstei – tătuțu! – îi mângâia buclele răvășite de joacă.)

Era mititel, avea vreo zece ani, Tătuțu vreo treizeci... Venise în permisiune militară acasă. (Unchiașul se gândi o clipă: tata este astăzi mai tânăr decât fiul. I-aș putea fi bunic. Vremea s'a întors: să-mi trăiești, nepoate!)

...Să vedem mai bine cum a fost. Era așa dar prin anii 1940, ajunul

războiul pentru noi. Aveam vreo zece ani. Jucam bile cu alde Nae-Frișcă și Nică-al-Văduvei. Răposați, Dumnezeu să-i ierte! Ne jucam „bile la oală" în curtea școlii, cam pe la prânz, așteptând să se deschidă poarta și noi s'o tulim acasă. Tătuțu apăru deodată în soarele care cădea drept din creștetul cerului. Deodată fui fericit. Ochii lui mă priveau străfulucitori, tunica militară călcată și bine prinsă în nasturii lucitori, benzile moletiere bine strânse peste glesne, bocancii cu ținte...

– Micule, venii în permisie. Mâine trebuie să plec, dar acum mergem acasă. Hai! să vorbim amândoi pe drum spre casă, cât s'o putea. Eu ți-s tată, tu-mi ești băiatul cel mare... Am vorbit și povestit de unele și altele, venind acasă.

Am luat cărarea, care ocolea prin zăvoi, nu drumul mare. Mergeam ușor, unul lângă altul, eu cu ochii în sus după el. Tătuțu mă ținea peste umăr, îmi azvârlea câte-o vitătură voioasă, o azvârlea apoi prin copacii cu frunziș tomnatic, scuturat de vânt. Parcă le vorbea și lor, vorbindu-mi mie:

– Ascultă, Puiule. Auzi tu mierloiul ăsta cum cântă? În toți anii, în același loc, parcă cheamă pe cineva...

– Își cheamă soața.

– Și pentru ce își cheamă mierluța lui?

Am șovăit, m'am înroșit la față, nu mai știu. Am răspuns:

– ...Ca să-i facă un ou!

Tătuțu râse. Mă mângâie pe păr, cu bucurie:

– Bravo, fiule. Așa este. Bine ai grăit, ca din carte. (Mă ridică în brațe cât eram de mare. Mă ținu aproape de fața lui bărbierită proaspăt din care se desprindea un iz de săpun de casă, aromit cu floare roșie de săpunaș. Mă sărută pe amândoi obrajii, se jucă o clipă cu smocul de păr din creștetul capului pe care în zadar îl pieptănam căci o lua tot în sus...) Îmi zise, cu ochii prin copaci:

– Să știi tu, măi băiatule! că tată-tău este făcut pentru război tot atât cât și mierloiul ăsta... Când o să-l auziți șuierând, să știți că eu vă chem pe voi toți, pe mama, pe voi copiii. Că mă gândesc la voi. Ai să crești mare, ai să te coci mai repede decât vremea care trece... Pe tine te-am lăsat în locul meu. Nu uita!...

M'a lăsat apoi să-i cad din brațe, încetinel, pe picioarele mele. Am continuat drumul, tăcând și ascultând în preajmă. Am ajuns acasă. Eu întâi, am deschis poarta. Tătuțu după mine, cu mâna legănându-se pe

umărul meu. O simțeam ca o povară fragedă, acum, dusă cu drag de mine.

– Ee, mămico! Tata pleacă la război... Mama s'a uitat lung la amândoi, a lăsat ochii în jos, s'a dus în grabă la bucătărie. Rămase acolo destulă vreme: așeza, rostuia, pregătea de-ale mâncării, parcă anume tot ciocnea vase, toca cu zgomot, legume, carne, din când în când auzeam un oftat ca un crâmpei de doină înăbușită.

Nu s'a mai întors niciodată tătuțu de la război. Mama, frații, surioara... – Unde sunteți acum, dragilor? În lumea de dincolo, sub pământ?... Dar eu n'am murit. Sunt încă în viață. Așa o fi? Oare?...

Unchiașul deschise ochii, din nou. Încercă să se întindă, să urce pe taluz. Greu, greu la deal cu boii mici! În jurul lui se lăsase noaptea, domnea o liniște mare. Focul de stele se stinsese. Ici, colo, sclipea departe în josul șanțului, de-a-lungul văii, un geam luminat. Se mișcă, i se părea că se mișcă prin perdeaua trasă o umbră care se deplasa, o siluetă de femeie, purtând în brațe oala cu supă. O punea pe masă. O însoțea o umbră de bărbat care pășea mai apăsat. Se auzea murmurul apei în josul văii. Greierii reluaseră cri-cri-ul lor strident. O pasăre răpitoare zbură prin scorbura unui castan bătrân, bătând văzduhul cu aripile-i de trapez. Un iepure sări dintr'o tufă, începu să alerge cruciș, cu urechile ciulite, cu pieptul ridicat peste mirişte. – Sunt în viață. Trăiesc. Ajutor, fraților! strigă bătrânul. Tovarăși, nu mă lăsați să mor ca un câine...

Încercă acum să se răsucească în sensul pantei, să alunece jos spre prundul iazului cu smârcuri și broaște. Gura îi-atingea pământul care se răcise, cu unghiile mâinii teafăre răzuia un mușuroi din care mișunau furnici. Îi umblau printre degete, îl pișcau. Îi făceau plăcere. – O Doamne! Soare stins, lună palidă... Vino din nou, ploaie de stele!... Tovarăși, fraților, sclavilor!... Vecine, nu mă lăsa să mă înnec în năduşală de sclav netrebnic...

Era foarte obosit, întins pe o rână, cu capul și obrazul așezat pe un căpătâi de argilă. Nu-l mai durea nimic. Parc'ar fi vrut să îmbuce ceva. Să bea. Își apropie buzele de un mănunchi de iarbă, luă în dinți un fir de păpădie, îl mușcă, încearcă să-l mestece. Fu întâi bună, apoi rea, amară, cu gust de lapte stătut. – Pipi de pasăre. Ptiu! (Îl scuipă cu greață.) Deodată se lumină: – Dacă mă pun să fluier? Ca mierloiul lui tătuțu...

Introduse în gură degetul cel mare și arătătorul, cu capetele unite peste limbă. Suflă cu forță. Un șuerat ascuțit răsună prin văzduh, se comunică departe până'n vale, printre arbori și frunze. Șueră din nou,

mai departe, mai tare, mai ascuțit, ca un apel de pasăre rănită către stolul fugit... Minune. I se răspunse. Întâi un ciripit de vrabie, care se deșteptă din somn; apoi un gângurit de cinteză; în sfârșit, o mierlă începu a cânta, dintr'un stejar, în perioade lungi și împletite, modulate ca dintr'un fluier. I se răspundea aproape, mai departe. Cântecul venea și pleca, răsuna în preajmă, se pierdea în crâmpeie de ecouri care dispăreau spre satul cu geamuri luminate.

Bătrânul zâmbea murmurând: – Cântă, cântă-mi iubirea mea! Își vorbea încet sieși: – Mă asculți, moșule? Vezi, nu te-am părăsit. Plecăm împreună pe tărâmul celălalt... Tărîm de verdeață unde nu este durere, nici întristare, nici suspin... Hai! moșule, închide ochii!...

Și moșul a închis ochii. Lin. Era pe la începutul secolului al douăzeci-și-unulea. Toată firea răsunase de cântec de viață și moarte. Se sărbătorise tocmai cu focuri de artificii stingerea soarelui dreptății!... Apoi întuneric mare se lăsase peste vreme și lume. Toate păsările au încetat să ciripească... Când o lumină țâșni din susul tăriei. Iar păsările au început din nou să cânte.

(Paris, Aprilie 1987)

TITUS BĂRBULESCU

*

* *

DOUĂ POEME

CLIPĂ

Timpul trece fioros
ca un tigru'n Amazon
stau de veghe mânios
singur în ciclon

anu-i doar cât o secundă
într'un uragan
ziua caută să ascundă
clipa de mărgean

insula-i de alabastru
zarea de **papier mâché**
între paznic și sihastru
plouă perle clipele

nesfârșirea ca o hidră
masca grea și-a scos
sânge cade din clepsidră
timpul trece fioros.

BALET

Bunăseara, domnule poet
îmi spune papagalul indiscret

în timp ce la Hong Kong
un bonz chinez bate un gong

câțiva prieteni în Panamá
cetesc în ceai și în cafea

un bătrân muzicant la Sulina
curăță cu glaspapir ocarina

iar la Rucăr un moșneag ascuns în șubă
cu Sidol scoate constelații din tubă.

Eu stau la masă și scriu
între Cundinamarca și Târgu Jiu

cu un alfabet de sticlă și rouă:
struții se ascund între dune și ouă.

Departe, un bandoneon se aude, fals,
e poate un tango, poate un vals,

șopârlele pe fereastra mea
rod cu grije cea din urmă stea

se golește planeta, se stinge lumina
cade un șef de republică și se lasă
– CORTINA –

ȘTEFAN BACIU

*

* *

VINTILĂ HORIA

TÂRZIUL MESAJ VENEȚIAN

Revin asupra unei teme pentru mine obsedantă, în jurul căreia îmi port calul cunoașterii de aproape două decenii, într'un fel de **ludus princeps** sau de joc întâietor care a imprimat un ritm caracteristic, cred, atât romanelor cât și studiilor pe care le-am scris în tot acest răstimp. E vorba de legătura pe care gânditorii cei mai vechi au stabilit-o între politică și filosofie, dar și între politică și știință. Există o contemporaneitate perfect stabilă și vizibilă între toate tehnicile cunoașterii, din care, cel puțin de la Platon și Aristot încoace, ar face parte și știința politică, așa cum e considerată și studiată în Universitățile occidentale, așa cum a fost contemplată și de gânditorii chinezi în raport strict cu arta războiului, de pildă, dar și cu aceea a unei păci solid puse pe picioare. Încălecând cum trebuie calul cunoașterii suntem în drept și în putere de a sări peste toate gnoseologiile așezate la rând în fața neînfrântei noastre posibilități, dar și dorințe, de a ști.

Și dacă, într'adevăr, o contemporaneitate există, o **situație necesitară**, cum o numea matematicianul elvețian Ferdinand Gonseth, dacă literatura și fizica sau biologia, arta și astronomia, muzica și biochimia spun același lucru într'un timp determinat, folosind însă limbagii deosebite, atunci –

aceasta este marea întrebare – atunci de ce secolul XX se chinuie, în carnea fiecăruia din noi, tras de cap către înălțimile liberatoare ale științei celei noui, a filosofiei și a literaturii înnoitoare care-i e caracteristică, dar tras de picioare către un fel politic de a gândi și de a face o societate sau un Stat către insuportabile primitivisme, teroriste și umilitoare în spațiul comunist, abusive și exploatatoare în cel capitalist. De ce, vreau să spun, progresul realizat în tehnicile cunoașterii dela revoluția cuantică încoace n'au fost în stare să provoace o schimbare asemănătoare în conștiința oamenilor politici?

E mult mai ușor de înțeles ceea ce vreau să spun dacă lăsăm să intervină un exemplu: Karl Marx a creat o ideologie, bună sau rea, asta e altă treabă, bazându-se pe progresul științelor din timpul lui, acum un secol și jumătate, pe vremea când determinismul materialist dădea fructe de preț, ca Darwin, Gustave Flaubert, un anumit fel realist de a picta, un pozitivism în mod logic limitat la un orizont stilistic naturalist, o politică în general mânuită de bagheta magică a unei filosofii de Stat pe care Bismarck o numea „Realpolitik". Toate aceste contemporaneități au dus la primul și apoi la al doilea război mondial, la revoluția din 1917, la robirea popoarelor sau la distrugerea lor. Însă, construcția a fost logică, chiar impecabilă dintr'un anumit punct de vedere tehnic, în sensul larg al cuvântului, iar însuși Marx poate fi studiat sub semnul acestei fidelități. Marxismul e o știință, cum spun marxiștii, în măsura evidentă în care se referă cu fidelitate la tehnicile de cunoaștere ale timpului în care a văzut lumina zilei, sau întunericul ei.

Fizica cuantică sau pictura abstractă, romanul gnoseologic sau poezia lui Rilke, expresionismul sau noua biologie, cuvântarea despre originile cosmosului sau apropierea dintre știință și religie, reprezintă un fel de reacțiune împotriva priveliștei prea reduse la vizibil și la principiile logicei aristotelice. Disidentă, sau despărțitoare, îndepărtarea a fost drastică, un fel de ruptură lăsând să cadă uneori accente de dispreț pe mediocritatea închisă în felul de a cunoaște al oricărui fel de determinism. Atât Husserl cât și Gabriel Marcel, ca să citez aici două extreme bine venite, dar și noua epistemologie, Karl Popper, Ștefan Lupașcu, Pascual Jordan, Lecomte du Noüy sau Alexis Carrel, Jean Charon sau gândirea bazată pe informatică, mă gândesc în special la Norbert Wiener, au criticat în adâncime viziunea falsă a reducționismului determinist, din care ies cu coada tăiată nu numai o știință sau o filosofie a ei condamnată la parțial și la fals, dar și știința politică și societatea sau societățile care i-au dat crezare.

Legătura între libertate și determinism apare dintr'odată ca un non-sens, ca o supărătoare contradicție în termeni. Omul nu poate fi liber într'un cadru politic întemeiat pe determinism, vreau să spun pe marxism și chiar pe un anumit fel de capitalism abuziv care nu îndrăsnește nici măcar să-și spună numele. De ce, după formularea legilor fizice descoperite de Planck, Heisenberg, Pauli, etc., Universitatea, cel puțin în Occident, nu a elaborat o doctrină capabilă să pună capăt partialităților scoase din uz? Cum a mai fost posibilă nu numai o societate, dar și o gândire inspirată pe determinismul pozitivist? Cum a mai fost posibilă o filosofie marxistă?

În cadrul unui colocviu organizat de Fundația Cini la Veneția, în primăvara lui 1986, aceste probleme au fost puse pentru prima oară cu rigoare științifică, după atâtea decenii de absurdă așteptare. Exact aceleași probleme pe care, cu mai puțină rigoare probabil, dar cu mai mult elan vital, le-am pus eu însumi atât în cărțile mele de critică literară, dela 1970 încoace cât și într'un roman („Persécutez' Boèce", Editions de l'Age d'Homme, Paris 1987). Lucrările citate la Veneția au fost publicate de curând sub titlul „Știința în fața frontierelor cunoașterii", Editions du Félin, Paris 1987, în paginile cărora întâlnim, printre alții, numele tânărului fizician român **Basarab Nicolescu,** care, sub titlul „Natura realului și noua viziune a științei" își pune astfel problema devenită clasică a timpului nostru: „Trei secole după apariția imaginei cuantice a lumii, nimic nu s'a schimbat cu adevărat. Continuăm să ne mișcăm, în mod conștient sau nu, după vechile concepte ale secolelor trecute. De unde provine această schizofrenie nefastă, această ruptură între un univers infinit de bogat și între un om care suferă sub apăsarea unei imagini depășite a lumii?" Știința, crede Basarab Nicolescu, e în stare să insufle o viață nouă până și filosofiei. Până și politicei, am zice noi. În cadrul interconexiunii universale, în care individul reprezintă un fragment de energie tot atât de complet și echilibrat ca o planetă sau ca o galaxie, starea politică trebuie să fie tot atât de bine prinsă în cosmos ca și principiile care-l fac pe acesta ceea ce este: o situație de echilibru universal. Ori, adăstarea în materialism poate fi cauza nu numai a unei proaste stări personale sau naționale, dar și o cauză de desechilibru pe pământ și dincolo de el. Gândiți-vă numai la starea proastă, universal contaminată, deslănțuită de explozia dela Cernobyl, care-și înfundă rădăcinile într'o inadecuată și schizofrenică înțelegere nu numai a științei, dar și a societății. Iată de ce în „Manifestul dela Veneția", care precedează lucrările congresului, problema științei e pusă pe același plan cu aceea a filosofiei,

a metafizicei în special, și a educației, ceea ce implică o trăire în libertate pe care schizofreniile materialiste nu au putut-o niciodată duce la capăt și nici măcar concepe. Un fel de pluridisciplinar de a vedea lucrurile se desprinde din acest Manifest, ceea ce transformă și literatura, precursoare aș zice, a adunării venețiene, într'un factor determinant al lumii de mâine, așa cum am susținut-o întotdeauna.

Îmi amintesc de o pagină din „L'énergie et la matière psychique" (Paris 1974) de Ștefan Lupașcu în care ideologia e considerată ca o „maladie psihică", definiție teribil de actuală și de curajoasă, într'un ambient în care nimeni nu spune lucrurilor pe nume. Trăim deci într'un fel de psihoză, care deteriorează nu numai pe om dar și lumea în care trăiește, știind astăzi mai mult decât ieri, cât de contaminată, sau cât de binefăcătoare, poate fi prezența psihismului uman (cum spune tot Lupașcu) în cadrul sistemului planetar și poate și dincolo de el. Unitatea universului, pe care o puneau în joc, în jocul mistic cu întregul, atât Sfântul Ioan al Crucii cât și Jacob Böhme, face parte din obiectul de studii – experimentale cât și metafizice – ale oamenilor de știință actuali. Soluția ieșirii din marasmul politic din care ușor putem sări într'un haos fără întoarcere, ar fi, după Basarab Nicolescu „... constituirea unor organisme și a unor centre de cercetare transdisciplinară, reunind specialiști din diferite domenii și funcționând într'o totală autonomie, față de orice fel de putere economică, politică, financiară, ideologică sau administrativă". E posibil acest lucru în mijlocul lipsei de obiectivitate în care se desfășoară monotonia maladivă a factorului politic? Bănuiesc că nu și aș dori din suflet ca pesimismul meu să fie contrazis cât mai repede de un eveniment care să pună în mișcare o apropiere a gândirii de libertate și deci de o cât de vagă posibilitate de reparare a dezastrului în care ne mișcăm în ritm de entropie. Dacă ne gândim la faptul că omenirea întreagă trăiește sub semnul exilului, al gulagului și al iluziei capitaliste, deci a ceea ce Ezra Pound numea **uzura,** păcat capital și tot atât de distrugător de spirit ca și temnițele marxiste, atunci, evident, posibilitatea unei reparații îmi apare ca un fel de ucronie iluzionistă. Cum însă istoria nu o fac numai oamenii și cum politica mai e și metapolitică, atunci poate că idea lui Basarab Nicolescu să poată prinde rădăcini undeva, în numele unui bine pretutindenesc.

De mult voiam să spun alor mei, cel puțin celor din exil, în ce măsură și de cât amar de timp mă sbat pe marginea acestei probleme. Mesajul venețian îmi ușurează sarcina. Într'adevăr, încă din 1969, când am în-

ceput să am întrevederi în Europa și în America cu persoane pe care le consideram drept centre ale pământului (mă refer la cartea pe care o scriam atunci, „Călătorie la centrele pământului", editată în 1970 în limba spaniolă, a cărei a cincea ediție a apărut anul acesta în Spania, iar a șasea va apărea în curând la Santiago de Chile în timp ce un editor dela Paris pregătește o ediție franceză, cartea fiind tradusă între timp în Italia și în Portugalia, cea ce pune oarecum în relief actualitatea problemei), am început să meditez asupra denivelării dintre știință, filosofie, literatură, pe de o parte, și politică, pe de alta. Iar revista pe care am întemeiat-o la Madrid în 1970 și care a continuat să apară până în 1976, FUTURO PRESENTE, a tins către acelaș scop: cunoașterea nouă a naturii și a omului implică o nouă societate. În timp ce viziunea deterministă și-a avut imediat, în Marx, traducătorul în politic, viziunea cuantică nu și-l găsise încă și nici nu și l-a găsit până la ora actuală. O societate inspirată de viziunea cuantică a universului ar însemna, în primul rând, un Stat bazat pe libertatea individuală și pe o transcendență care, cel puțin în etic, ca și în social și în politic, ar fi structurat societatea într'un mod opus celui marxist. Dacă există câmpuri de concentrare, distrugătoare de trupuri, clinici psihiatrice distrugătoare de suflete, mizerii cotidiene distrugătoare de neamuri întregi, aceasta se datorește în special faptului că ideologiile care domină existența omului în secolul al XX-lea nu mai au nimic de a face cu progresul științei. Diferența de nivel, de înțelegere și de conducere, e disperată. Omul va înceta în curând de a mai fi om.

Mai târziu, în „Introducerea la literatura secolului al XX-lea" (cu subtitlul „Încercare de epistemologie literară", apărută la Madrid în 1976 și apoi tradusă în portugheză), dădeam literaturii înțelesul de „tehnică a cunoașterii", situată pe același plan ca și fizica, arta, filosofia sau astronomia. Poeți ca Rilke, Pound, Eliot (Lucian Blaga a fost, în acest sens, singurul gânditor care a pus problema cunoașterii sub semnul, printre altele, al viziunii cuantice, iar ca poet putem să-l socotim de mărime egală celor trei menționați mai sus) sau romancieri ca Joyce, Thomas Mann, Jünger, Hesse, Broch, Musil și alții, nu pot fi înțeleși cum trebuie dacă nu-i facem contemporani în recunoaștere cu marii fizicieni ai timpului. Gândiți-vă ce legătură se poate stabili între romanul conceptual al lui Musil și pictura abstractă, sau abstractizarea care merge până la spiritualizare în gândirea despre materie, la Heisenberg sau Pauli. Apropierea nu e deloc accidentală.

În eseurile din „Consideraciones sobre un mundo peor" (Barcelona

1978) și în special în capitolul întitulat „Un scriitor împotriva timpului său", am încercat o nouă enunțare a problemei, făcând din romancier ultimul apărător al libertății, deci al omului ca **ființă**, într'o lume în care nimeni nu mai îndrăznește să-l scoată din închisoarea universală în care l-au băgat atât capitalismul despiritualizat cât și comunismul. În romanul „Persecutați pe Boețiu!" problema e pusă pe o dimensiune românească, eroul Toma Singuran, fiind un condamnat la izolare în Bărăgan, unde reușește nu numai să supraviețuiască unei ierni cumplite, dar și să salveze un text fundamental și apoi să-l completeze, text care va fi dus de cineva în Occident, așa cum, deși închis și apoi ucis la Pavía (în anul 524), Boețiu izbutește să-și trimită manuscrisul, „De consolatione philosophiae", dincolo de temniță și dincolo de propria lui moarte. Există deci o posibilitate de salvare în momentele cele mai teribile, dacă oamenii sunt capabili, împotriva întunerecului și a barbariei, să gândească corect și să propună soluții valabile. **Soluția** lui Boețiu, care a dominat întregul Ev Mediu, până la apariția tomismului, a fost reconcilierea dintre Platon și Aristot, care a provocat splendoarea unei epoci din ale cărei fructe spirituale trăim încă, toți cei care am reușit într'un fel sau într'altul, să ne salvăm din inundația deterministă.

Evident, toate aceste propuneri sunt anterioare manifestului dela Veneția. Mi-a fost de ajuns să iau contact cu cei pe care-i consideram, în „Călătoria la centre..." drept mințile cele mai libere și mai grele de consecințe binefăcătoare ale timpului meu (Gabriel Marcel, Arnold Toynbee, Werner Heisenberg, Ștefan Lupașcu, Ernst Jünger, Raymond Abellio, Georges Mathieu, Olivier Messiaen, Ferdinand Gonseth, Wilder Penfield, și alții) ca să aflu cheia nefericirii și să deschid o poartă către o posibilă îndreptare. Drumul greșit putea fi schimbat în așa fel încât ceea ce Dante numea „la diritta via" să ne oblige să ieșim din haos. În aproape două decenii nimeni n'a luat cuvântul în acest sens, niciunul din oamenii politici spanioli și italieni cu care am discutat despre toate acestea, încercând să le demonstrez o reactualizare a propriei lor ideologii și a propriei lor politici cotidiene, nu au schimbat din rută, deși recunoșteau că, în principiu, aveam dreptate. De atunci mi-a rămas în suflet o totală desprindere de politică, deși toată viața mea m'am păstrat departe de ea, intuind încă din tinerețe deplorabila desuetudine în care-și mișcă pionii și ideile. Mesajul venețian apare astfel ca primul pas către o necesară corectare. Iată de ce i-am închinat aceste pagini, parcă întremat la gândul că, după atâta timp, nu mai sunt singur.

VINTILĂ HORIA

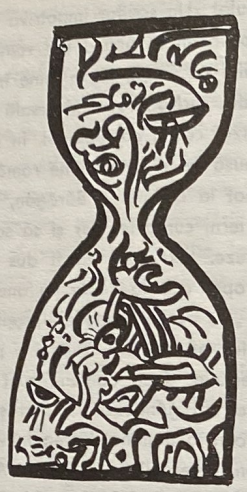

TERMINUS

Un tramvai mă coboară în lume,
Alt tramvai din lume mă ia . . .
Decor de surghiun, cenușă și brumă
Și-o singură frunză, a mea.

Cândva, demult, în copilărie,
Visam cu Veacul, codrii virgini,
Dreptate precum Biblia scrie
Și Românie pentru Români.

Azi, un tramvai mă duce în lume,
Alt tramvai din lume mă ia . . .
Atâta, o c u m i n e c ă t u r ă
Și mai trăiesc șapte zile din ea.

ION CICALĂ

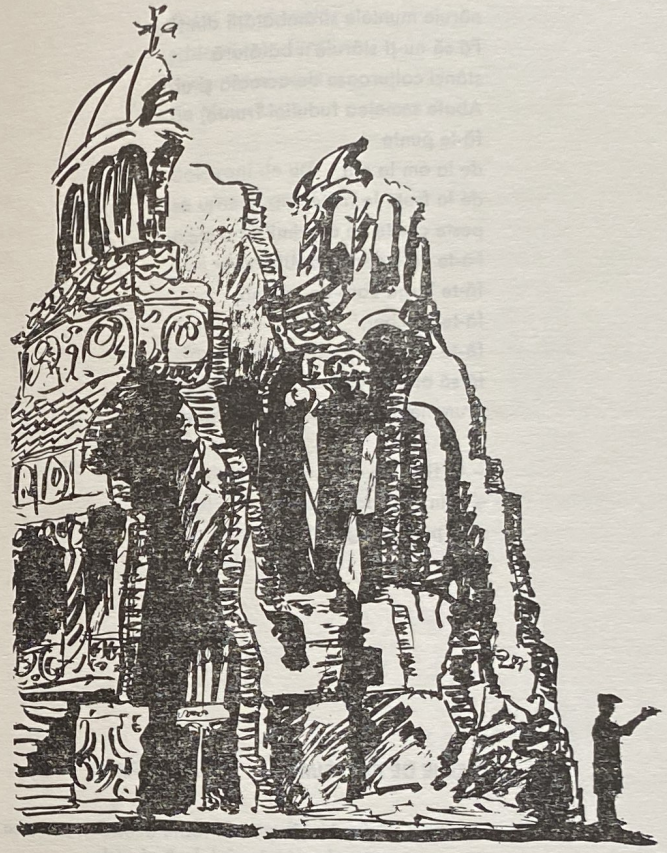

DIN SIHĂSTRIA DE LA PALMA DE MALLORCA (II)

Credința ce mută munții . . .

Nu-ți măsura credința
urnind munții din loc.
Prins în aventurosul joc
dintre rău și bine,

năruie muntele strâmbătății din tine.
Fă să nu-ți stăruie'n bătătură
stânci colțuroase de-acreală și ură.
Abate semețea fudului frunte,
fă-te punte
de la om la om
de la frate la frate,
peste creste de asprimi retezate.
Fă-te vale deschisă, blajină,
fă-te largă zare de lumină,
fă-te zâmbet,
fă-te cărare ușoară la umblet,
fă să afle oricine
drum neted, fără hârtoape, spre tine.
. . . . . .
– O fi să fie, Doamne, o așa minune?
– Prin post doar, suflete,
prin post și rugăciune.

ELEGIE DE PARESIMI

„Iar Maria păstra toate aceste în inima sa."

Veghiază Maria
în umbra tăcerii.
Prin somn îi zâmbește
copilul durerii.

Dar de sus trimis e
copilul dreptății,
cum demult rostiră
Legea și Profeții:

Orbii, ca să vadă,
șchiopii, să alerge;
dragoste și pace
fie Noua Lege.

Bolovani de ură
se urnesc, greoi:
pe pruncul acesta
nu-l vrem între noi!

Țintuit pe cruce
sfântul, fără vină;
între hoți pus fost-a
copilul-lumină.

Nădejdile noastre
s'au dus, nu mai vin.
Ah, cum zace'n groapă
copilul divin.

IMPAS TÂRZIU

Roțile minții mi se'nvârtesc greoi, neunse,
dricul gândului scârțâie și geme,
nu știu de câtă vreme
prostia și'ngâmfarea, înhămate la rudă,
se opintesc, alunecă și-asudă,
ci osiile mele sunt scufundate în glod.
Spre jinduita oază de lumină,
nici tu călăuză, nici vlagă, nici pod.
Zdrențe de visuri moarte se pierd în băltoacă.
Din străfunduri de beznă opacă
pândesc flămânzi ochi de jivină.

Desculț de suflet,
cu desagii inimii goi,
sub ce stea să'ncumet
drumul înapoi?

Scapă-mă, Doamne, de cei ce azi îndrugă
și mâine desfac
întrebări fără leac.
Grămezi de ipoteze îmi mucezesc pe masă,
răspuns nu-mi dă niciuna,
nici liniște nu-mi lasă.
Sunt sătul de-atâta prea pretinsă rațiune pură,
de sisteme umflate,
de rafinata lor literatură.
Să vărs din rânză-odată veninul lor subtil!
Redă-mi naivitatea de copil,
acea strălucerată clipă de uimire
ce m'a surprins pe arida cărare
la binecuvântata, sfânta'ntâmpinare.
Îndoieli și spaime,
strânsura de păcate,
s'or vântura în juru-mi ca frunzele uscate.
Înfrântă o să rămâie amara aventură
când știe-Te-voiu iar caspe
la mine'n bătătură.

PROFEȚI EVENTUALI

În margine de cer opac
stă ca un ghimpe **Feuerbach.**
Tulburătoare, neferice,
mă'ntâmpină umbra lui **Nietzsche.**
Să nu pariez în zadar . . .
port pe **Pascal** în buzunar.

Dostoievsky la căpătâi,
cu câte întrebări rămâi!
De-atât absurd cât e sub boltă,
Camus îndeamnă la revoltă.
Încerc să smulg din minte spinii,
acolo-i **Romano Guardini.**
Luceafăr, coborît pe-o rază,
Eminescu-mi stă de pază.
Sub a credințelor arcade,
mă ia de mână **Eliade.**
În alambicul lui subtil
lucidități amare-mi distilează
Cioran Emil.
Dar care-i magul pe piață
să-ți dea enigmele pe față?

ALEXANDRU MIRCEA

*

* *

IOAN I. MIREA

GÂNDURI

Cu minuțioasă perseverență, mereu pervers, din clipa îmblânzirii focului, se pare că omul a devenit și mai feroce, mai obsedat de declanșarea incendiului final –, răsbunându-se orb pe însăși pieirea lui fără glorie.

*

Când refuzi desbaterea moralisantă, adică, vreau să spun, când devii imoral atunci, nu căuta să afli niciodată binele integral, binele care însănătoșează.

*

Mă simt bine într'o liniște absolută; doar când dorm înlăuntru sunt de veghe, mă fărămițez, mă împuținez.

*

Mă simt atât de strâmt încât mă întreb unde ar putea să mai încapă și sufletul?!

Chiar dacă s'ar întâmpla să nu mai avem nimic, ne rămâne prea mult . . .

*

Nu rivaliza cu nimeni, refuză să te așezi deacurmezișul, preferă să fii alungat.

*

Înțeleptul se vrea mai mult singur, rămânând înlăuntru cu el, abandonând generos lesturile.

*

Meditând, până în fundurile fântânilor din lăuntrul nostru, sau prin băltoacele care ne locuiesc sau prin aurul rar peste care abia am dat, atunci putem compara fragilitatea care ne pândește în orice amintire.

*

Căutăm neobosiți în urme care nu mai au forme, s'au scurs în alte urme de nerecunsocut . . .

*

Din clipa în care vei afla unde e **Creatorul de Principii** imediat te vei afla în miezul **cunoașterii;** – împreună vei restabili **unitatea . . .**

*

De ce ambiții s'a lăsat Dumnezeu ademenit ca să cadă în stăpânirea Universului?! În acest imens răsculat de nedomolit!

*

In mine Dumnezeu e prea ascuns, de nerecunoscut? . . .

*

Exil?! . . . Exilat! . . . Ce sunt eu? Sunt exilat, sunt un vântură lume, sunt proscris, sau sunt un ghid nevăzut de lume?

*

Exil: rușinea de a trăi o superbă tragedie, o culme pentru puțini accesibilă.

*

Crucea – semnătura definitivă de pe trupul nostru.

*

Lacrima –, probabil unica atestare care îndrăsnește să se mai arate . . .

*

Rugăciunea, hrana sfinților.

*

Un om de artă bătrân – o tinerețe învechită . . .

*

Adesea cred în tot . . . și în nimic!

*

La Notre-Dame cu un prieten cloșar: – Eu mă închin, el îngenunche; mă simt vinovat și umilit. – „Maica Domnului", murmura el, Christos care a cunoscut suferința și răstignirea, El ar trebui să facă, ca moartea să fie mai puțină! . . .

*

Frumos . . . urît . . . realizările aceloraşi mâini care nu le mai pot nici apăra și nici sugruma.

*

Lumea nu va mai avea **mâine.** Adam și Eva, cuplul Alfa, nu a mai fost imitat nicăeri. Dar după alungarea din Paradis, fără nicio căință omul a căutat să egaleze geneza. În plus plagiind mediocru a descoperit mijloacele iremediabilei nimiciri! . . .

*

Omul – un ratat – cometă cu cozile arzând . . .

*

Toate durerile mi se par egale. Pretexte ca să mă consider scutit de a mângâia suferințele altora.

*

Totdeauna am sperat – la ceva și nimic.

*

Devorați-vă! . . . Să nu rămână un înțelept! . . . Să nu rămână decât idiotul; – numai casapul obsedat de laurii gloriei! . . .

*

Sunt de admirat pasiunile căutării fără să găsești ceva. E fascinant repertoriul celor care ratează permanent.

*

În sfârșit? Am auzit și eu pe cineva că de te lași sedus de ideea de a fi ridicat sus de tot, de sus de tot te vor lăsa să cazi . . .

*

Uitat, parcă-i mai bine să fii așa, singur, poți să asculți tăcerea absolută.

*

Anonimatul – starea în care te găsești mai intact.

*

Numai Isus Christos nu a cerut niciodată, să fie ajutat.

*

Sunt ucigași de profesie, care se lasă târguiți, dar sunt și persoane care ar vrea să ucidă așa încât nici Dumnezeu să nu știe . . .

*

Ca să ajungi, alege-ți dintre atâtea, calea unică – parcursul tău, de-a-curmezișul . . .

*

Nu, nu este niciun păcat, să-L contrazici pe Cel de Sus. Păcat, fără iertare, e să-i ascunzi adevărul! . . .

*

Iertarea – cea mai grea condamnare? . . .

*

Iubirea – religia păgânilor! . . .

*

Pictura – convertirea culorilor la o altă aventură . . .

*

Dacă gândești bine, e tot una –, stăpânirea de sine ori stăpânirea în vid . . .

*

Nu vei fi întreg decât singur . . .

*

Viața: o eroare care durează . . .

*

Poate că lui Isus nu I s'a lăsat nici clipa de liniște pentru ca să se aprindă în cer policandrele eternității Lui . . .

*

Viața – verbul permanent al morții . . .

Paris, Aprilie 1987

IOAN I. MIREA

*

* *

ÎN AJUN DE PAȘTE

Casă aveam și masă-aveam
De când pe lume ne știam,
Aveam și cărți, cutezători
Și cântăreți privighetori.

Pană aveam și călimări,
Puteam să punem întrebări
Și-aveam bătrâni cu pașii rari
Și înțelepți și cărturari.

Aveam și drumuri și poteci
Ca peste tot să poți să treci,
Să drumețești și-apoi să vii
Printre păduri, livezi și vii.

Aveam belșug de împărțit,
Aveam și pâine și cuțit,
Aveam și bine și frumos
Și'n clopote un gând pios.

Aveam biserici, mănăstiri,
O viață'ntreagă să le-admiri,
Cu loc de rugă, meditări,
Împletind râuri și cărări.

Dar ce n'aveam? Chiar și prisos
De bogăție și frumos,
De'nțelepciuni și viteji
Ce n'aveai loc să le mai scrii.

Cristos a fost vândut pe-arginți;
Astăzi, ca și ieșiți din minți,
Au dat în taină la tirani
Națiii întregi pe zeci de ani.

Popoarele-s un șir de sclavi,
În zdrențe, flămânziți, bolnavi,
Luați în râs, batjocoriți
Și pentru-o vorbă răstigniți.

Cristos a înviat din morți
Schimbând pe lume legi și sorți
Și-a înălțat în har puteri
Să ne aducă re'nvieri

Ca țării mele să-i dea iar
Și libertate și hotar
Și s'o aducă, nu știu când,
Cum o trăiesc mereu în gând.

Terminată pe 11 Martie 1986, New York

SINGUR

Între bine și mai bine
Nu e loc de orișicine.
Nu e loc că prea se'ndeasă
Cel ce de nimic nu-i pasă
La ce trece, la ce vine.

Între rele și mai rele
Ajung cei fără pingele
Că n'au minte ca să șadă
Și să rabde în ogradă
Toate vremurile grele.

Eu nu înțeleg nimica.
A murit de mult bunica
Și mă simt singur în lume.
Am uitat și loc și nume
Și mă'ncearcă iarăși frica.

INSTANTANEU NETERMINAT

Tremură frunza în vară,
Frunza grea de chiparos.
A'nghețat Odinioară
Pe un sunet de vioară
Într'un suflet calcaros.

Mișună o omenire
Unii vin, alții se duc
În aceiași stăpânire
Căutând nemărginire
Bani adună ori deduc.

Gălăgie și sirene,
Unii mor de-atâtea munci,
Alții, crai și cosânzene
Se tot sting pe rând de lene
Dând păreri sau dând porunci.

Unul stă ferit de toate
Și de-un viu și de un mort
Fiindcă el așa socoate
Ca să dea mai rău din coate
Pentru aur și confort.

Altu'ntr'una dă năvală
Parc'ar semăna furtuni,
Fără nici o șovăială
Cade iute la'ndoială
Pentru titluri și cununi.

Și mai sunt pe tot pământul
Fel de feluri de adepți
Care iau mereu cuvântul
Și să te ferească Sfântul
Cât sunt măre de deștepți.

ZILEI MELE

Ceru-i în apus rășină
Gârbovit și el de trudă.
Urma'n iarbă plânge udă
În sclipiri reci de lumină.

Se adună gând cu gânduri,
Prind durerile nuanțe,
Pâlpâie încet speranțe
În nenumărate rânduri.

Noaptea'nvăluie mâhnire
Peticind cu insomnie
Printre vrăji ceremonie
Într'o linie subțire.

Liniști înfricoșătoare
Sleiesc gând, sleiesc dorință,
Nu-i nimica cu putință,
Clipe trec și clipa doare.

Pare noaptea nesfârșită.
Tu descrești și noaptea crește.
Bezna-i grea și te strivește
Sub a ei rece copită.

Mâzgăleli apar cu zorii;
Temeri noi, necunoscute.
Grijile neîntrecute
Dau broboanele sudorii.

Te trezești, mașinărie;
Mecanism ce-i spune viață.
Și te miști ca o paiață
Neștiind ce-i bucurie.

CAPCANĂ

Sunt plin de atâta durere
Și totuși durere tot strâng
Sleit de dorinți și putere
Pe mine eu singur mă plâng.

Ajung ca o piatră de rece,
Ca piatra rămân nemișcat
Și zi după zi se petrece,
În inimă totu-i uscat.

Se frânge trecutul în mine,
Picură'n suflet otravă,
Mă aflu ca prins în capcană,
Se'nchide pleoapa jilavă.

New York, Manhattan 12 a. m.
18 Iunie 1986

AȘTEPTARE

Știai și aștepți și fiecare lună
În gând o tai bucată cu bucată
Dar timpul se strecoară și se-adună
Și pare mai grăbit ca niciodată.

Stai și aștepți căci te-ai pierdut pe tine
Cu mintea, cu puterea și elanul
Și nu mai știi nici ce e drept sau bine
Iar cu frânturi de clipe închei anul.

Și totuși stai și stai și-aștepți că poate
Minunile să vină ajutoare
Și clipele de așteptare, toate,
S'ajung'a fi scântei izbăvitoare.

Să vezi ce-ai vrut, să vrei tot ce se vede,
Să-ți regăsești elanul și speranța
Iar zilele ce'ncet se vor succede
În bucurii să-și afle rezonanța.

Să poți să mergi, cu zâmbetul pe buze
Și sufletul în plină împăcare
Pe drumul cel ce fără călăuze
Ajunge să-l urmeze fiecare.

S. G. THEODORU

ARTUR ENĂȘESCU

Deschide fereastra, iúbito, deschide,
Tristețea mă paște, mă vrea, mă cuprinde,
O singură vorbă aș vrea să-ți mai spun:
E lira stricată . . . Poetul nebun . . .

Deschide iubito fereastra, deschide,
În casă, lumina cea pală aprinde . . .
Ascunde-ți de-acuma de mine regretul:
Stricată e lira . . . Nebun e poetul . . .

VALERIU CÂRDU

Stejar mândru, cu fruntea și pieptul mereu în furtună,
Purta în ochi cerul cu soare și'n plete noaptea cu lună.
În inimă ducea cu el grădina înflorită a Neamului;
Era fratele de cruce al Moților și al Ardealului.

Banatul îl strângea în brațe, că-i era drag,
Cât Semenicul de mare îi era sufletul lui de Mag.
Răstignită pe cruce – Țara, îl făcea să sângere,
Căci el credea în biruință, nu în înfrângere.

Caraşul, cuib de lumină, îi curgea în vine spumos;
Ca el era, când melancolic, când furtunos.
Dar, într'o noapte de toamnă, umbra lui de Profet s'a pierdut –,
De atunci, nimeni nu l-a mai auzit nici văzut.

Unii spun c'ar fi murit împușcat la Vaslui,
Alții, că ar sta curcubeu aplecat peste Țară.
Eu cred mai de grabă că l-a răpit Dumnezeu în cerul lui,
Ca să ni-l trimită de acolo, într'o bună zi, iară.

NICOLAE NOVAC

ARON COTRUȘ

Te-ai ridicat
din a munților inimă,
stejar verde,
înalt,
frumos,
viforos,
ca să fii
profet și mărturie,
Neamului tău. Neamului tău.

Te-ai ridicat
ca o stâncă,
mare,
tare,
pietros,
„Între Volga și Mississippi"
spre a rămâne în veci,
o Detunată
de vreri și gânduri,
Neamului tău. Neamului tău.

Ai cântat
Patria,
Minerii,
pe Eminescu l-ai cântat,
Rapsodia Dacă și Iberică,
și ca nimeni altul văzuta-i
clar, limpede,
al Rusiei roșu hău,
pentru Neamul tău. Pentru Neamul tău.

Tu,
cel mai mare dintre noi,
dormi acum somnul de veci
într'un cimitir,
fără cruce la cap,
dăruindu-te
– pâine și sare –
pentru Neamul tău . . .
PENTRU NEAMUL TĂU . . .

NICOLAE NOVAC

PE CÂMPIA BANATULUI

Bobul de grâu din piramide,
semănat, încolțește.

. . . Un cer străin ne petrecea
când lunecam în trap tăcut pe câmpia Banatului.
Un cer tăiat în două:
nori negri jumătate,
albastru sărutat de seară jumătate.
Jumătate 'ntunerec sfârtecat de fulgere,
jumătate lumină muribund mângâietoare.
Iar noi treceam călări pe câmpia Banatului,
înarmați până 'n dinți pe câmpia Banatului,
între cer și cer pe câmpia Banatului.

Trenuri fugeau fără zgomot, luminoase,
în zarea neagră de furtună;
verde fraged, întins la nesfârșire,
dinspre partea seninului vorbea cu cerul.
Armii de cucuruz, deoparte, alergau orbește 'n întunerec,
chilimuri călătoare de lumină mângâiau
de cealaltă parte pământul.
Iar noi ne purtam cu dinții'ncleștați pe câmpia Banatului,
cu ochii dilatați de zări pe câmpia Banatului,
între noapte și zi pe câmpia Banatului.

Ce vânturi oarbe, ce putere ne gonea
când lunecam armați și muți pe câmpia Banatului?
Nu se 'ndura peste noi ciocnirea cerească
să 'nceapă-odată, să plesnească, să se mântuie.
Totul încremenea 'n minuta veșnicie:
la dreapta zi ce se simțea pierdută,
potop de noapte și furtuni la stânga.
Iar noi la mijloc, umbre ce grăbeam pe câmpia Banatului,
prin noroc și blestem pe câmpia Banatului,
striviți de necuprins pe câmpia Banatului,

sub un cer de destin pe câmpia Banatului.

NICU CARANICA

MARTORUL NESFĂRȘIRILOR ALBASTRE

Nesfârșirile albastre – ce martor au cunoscut?
Umbrele amintirilor topite'n amurg
Câte doruri nu cer în ne'ntreruptul curg
De stele și lacrimi, de aur și lut.

Hei! cum a fost cine mai știe
Trecerea Lui printre noi –
Doamne Isuse, din aspra vecie
Umbrele s'au aninat în copacii goi.

Martorul nesfârșirilor albastre
A plâns cândva cu lacrimi de sânge:
Desculț, purtând crucea spre zări albastre
Unde vaerul lumii se stinge –.

Crucea străpunge ca o suliță întreg universul.

FIARA ABSOLUTĂ

I

Dumnezeu și omul sunt esența poeziei
Tot ce există neîntinat se întoarce în nemurire,
Durere sau fericire
Se caută neîncetat:
Făclii de vecie în seara târzie.

Acesta e destinul ființei noastre –
Cântec niciodată încheiat:
Să fim martorul nesfârșirilor albastre
În reînnoita trăire.
Durerile noastre cresc alături de flori,
Uneori

Tristețea omului
Sporește melancolia amurgului,
Bucuria lui se înalță ca o Măiastră spre cer
Spre adâncul mister
Al originii omului.

Lacrimile noastre se topesc în murmurul izvoarelor
Călătoarelor:
Ape spre infinit.

Din speranțele și credința noastră
Se înnoiește întregul univers.

Vezi templele și catedralele au făcut lumea
Mai frumoasă,
Drumurile și podurile leagă
În lumea de groază
În lumea joasă
Vraja locurilor natale
Și frica de necunoscut.
Casele și focurile din vatra-au păstrat
Amintirile și întâmplările vechi.
Fântânile
Alină setea noastră și a morților,
Roadele grădinilor și lanurilor
Ne răsplătesc munca din început.

Cine suntem? De unde venim?
Și unde ne ducem?
Întrebări din totdeauna chinuitoare,
Peste aprigul, neînduratul Destin:
Singura noastră certitudine este
Moartea.

II

Om de durere, Fiară Absolută
Te-ai născut din păcat,
Ai trăit în ura
Și amintirea uciderii fratelui tău.
Vino să deschidem această carte
În care e vorba de Dumnezeu
Și de noi,
De iubire, de viață și moarte
De timpul care
Pân'la'nviere ne mai desparte.

GHEORGHE V. BUMBEȘTI
Din volumul „Cântece de viață și moarte" –
în curs de apariție

*

* *

LINIȘTEA LEBEDEI

LINIȘTEA ÎNTÂIA

Cad . . .
Cerul pornindu-mi din palme,
cercul
se oprește la jumătatea copacilor
liniști
pe aripile lebedelor lunecând lunatec . . .
La dreapta . . . ? La stânga . . . ? Mă adun înainte;
silabe sunând balansuri de cer –
stele'ntorcând balansuri de noapte
clipă
a clipă
însumânde tăceri –
dar unde . . . ? spre unde . . . ? de unde . . . ? – Cuvântul.
Se clatină bolta sub bălți de lumini
și nu știu . . . tăcere în mine se coace
durerândă'mplinire de nu, spre lumini.
Și nu știu . . . crescândă negare sub nouri –
negândă negării, vocale vibrând,
cusânde consoane curgândelor cercuri
țesând țintirim . . . –
de negări . . . de nuntiri . . .

*

În mine să tac . . . în sine, adâncul . . .
. . . spre unde? . . . de unde? – Cuvântul
se coace până la jumătatea cercului –
mai uită o zi . . . mai lasă und gând . . .
(. . .) . . . din nou, dela capăt?
Tăcere
se coace în jumătate de mugur,
mânjiri aleargă pe cer acvilin –
noapte mânjind și privire și brațe
și gândul și plete și drumul de melc –

apa fântânii întoarse în cercuri . . .
de unde . . . ? . . . spre unde . . . ? Cuvântul
se coace până la jumătatea copacilor –
libelulele liniști –
aripile lebedelor lunecânde lunatec . .

LINIȘTEA A DOUA

paralel de câmpii,
soare – soare – soare
zbătând paralel cu rănile noastre,
copaci așteptând . . ., copacii rănind,
albul zăpezii pe arbori și gânduri –
pasăre țipă în crengi,
fără sens –
mai cade un fulg . . . mai trece o rază . . .
ape unind albastru și cer
Eu . . . Tu . . . Infinit. Infinitul
se sparge de margini în crini fremătând
albul luminii lunecânde lunatec –
Logosul-Alb . . . albastre lumini . . .
alb însumând – de lună . . ., de luturi . . . –
trup așteptând . . ., așteptând . . ., așteptând . . .

și Eu . . . ? (pentru mine . . ., Tăcere . . .)
timpu'mi tace paralel de priviri –
mai cade un fulg . . . mai cresc cu un sunet . . .
(și aștept și aștept și aștept și aștept)
timpu'
mi trece paralel cu'ntrebarea –
mai cresc cu un gând . . . mai cresc cu un dor
mare (a)

mai crește cu valuri . . . Tăcerea . . .
ceru' mai crește cu'n ger . . ., cu un nor . . .
mai cresc cu un unghi . . ., mai cresc cu o taină . . .
. . . paralel de'ntrebări,
paralel de lumini . . .

LINIȘTEA A TREIA, A SOMNULUI

mi-e somn . . . Somnul gonind se gonește pe sine . . .
ciudate tăceri în Cuvânt . . . mă ating
. . . noapte . . . înapoi?
o noapte
de fără de noapte –
ciudat anotimp urcându-mi prin pori,
ciudate tăceri . . . ciudată'ntrebare . . .
ciudate atingeri de aer, pe trup –
piele ciudat
se gudură nopții
gânduri ciudat
la lună zvâcnesc –
plete se lasă adânc,
întru stele . . .
pașii ciudat
la lună, zvâcnesc –
nisipul sub lună se coace și țipă
țâșnind printre raze la lună țipând
și-i mult . . . și-i departe . . . s'atât de aproape,
nisipul sub lună se cere țipând,
marea se zbate . . . stânca zvâcnește . . .

iar eu mă înalț
cu dor de-a dansa –
aer ciudat pe piele se stinge,
lună sub tălpi
ciudat voi dansa –
crengile spun . . . și își spun . . . (dar e taină)
în aer
mă doare durerea din crengi intuind
durerea'mplinirii,
în muguri, necoaptă
sub lună cu lună
culori intuind
crenguța abia
încolțindă din iarnă . . .

*

. . . și bulgării spun . . .
ce își spun? . . . ce își spun . . . ?
. . . se'ntâmplă ceva . . . și nu știu ce este . . .
și își spun . . .
nu își spun
. . . și luturi . . . și cer . . .
și tac . . . și își spun . . . dar ce este? rază
de lună se lasă pe lămpi, lunecând
pe mână . . ., pe trup . . ., pe gândire . . ., pe zâmbet . . .
e recele-dulce și cald-acrișor
și nu știu ce este . . . se'ntâmplă o taină
și-i lună în nouri . . . și nour, în nor,
șoptește ceva picăturii de ploaie . . . – o taină ciudată –
în piele se țese –
mi-e somn . . . n'am să dorm . . . –
n'am să dorm . . . și am să dorm . . . –

*

taină ciudată . . . în ceruri . . . în mine . . .

ZBOR

Pasăre
târîndu-se dincolo de albastru'nserării
ametită de noapte și foc,
strivită de Leu și de Câine,
atinsă de Liră – în joc.
Calea Robilor
se deschide aripii drepte
– beție de stele . . . și de alb . . . și de alb . . .
teamă . . . picajul . . . vreme de vrie
„ . . . am să cad . . ., n'am să cad . . . am să cad . . . să nu cad!"
Aripi albastre modelează văzduhul –
mai naște o stea . . . și un nor . . . și un cer . . .

AUTOPORTRET

Consoana a îngenunchiat lângă mine.
– să nu mă scrii . . . ! mi-a șoptit.
– Nu se poate . . . trebuie . . . te așteaptă atâția . . .
– nu pot decât să ucid . . .
– Nu se poate . . . trebuie să ai ceva bun . . . și tu ai fost în Cuvânt . . .
– nu mai sunt . . . sunt partea căzută . . .

*

Am coborît lângă ea:
– Am să te scriu . . . te vei naște din nou . . .
– nu știu decât să ucid . . .
– Ai să uiți . . . ai să'nveți . . .
– negarea dospește în mine . . .

*

Urmele noastre, la fel . . .

– Va fi . . . chiar de-ar fi să nu fiu, voi căuta, ca un nebun, trebuie, trebuie să existe Cuvântul care să ierte perfect, să iubească perfect, să unească perfect . . . știu un loc, undeva . . ., printre stele . . ., te va iubi, te va ierta . . ., te va trage spre El cu o putere dincolo de orice putere, vei uita tot, absolut tot, . . . e-atât câmpie'n albastrul fluid dintre stele, e-atâta iubire'n albastrul uitat printre stele, e-atâta de liber în spațiul uitat dintre stele . . . dă-mi privirile, trebuie să existe ceva, acolo departe . . ., departe . . ., dă-mi mâna . . . trebuie . . .

*

. . . Luaind a negări s'a întors în țărână – am strâns-o în pumni și am început să alerg . . .

ÎN AMURG

Prietene soare, lumin'a fugit;
nu-ți simți degetele mai aspre,
mai grele?
Ultima rază
s'a frânt
în pământ ruginit,
ziuă-a murit
în urmă de iele,
sora mea noapte,
prin taine-ai slăbit:
stele au curs
în ritm de adâncuri,
lună
înscrisă
în Leu ruginit
se zbate să iasă din margini de smârcuri.

Prietenă moarte
mai am doar un salcâm, un cânt . . . –
întârzie-ți pașii, târâș, pentru mine . . .

FLORICA BAȚU

DAR ÎN SILABA LUMINII PLÂNGEAM ORFAN ȘI GREIER

POEME TANKA

Vulture, de cine
Ți-e dor de te rotești
Pe unde mi-e frig?

Ies din iarba oglindă.
Tu, cer, dă-mi optul spre cerc!

*

Sunet violet . . .
Privighetoarea scrie
Pe spaimă, pe timp.

Sufletele celor duși
Șoptesc Secunda Mare.

*

Amiaza verii . . .
De căldură chiar drumul
Se face mai lung.

Greieru-mi desenează
Lumini pe Râul Morții . . .

*

Doar lumânarea . . .
Domolul zbor cum arde
Eterna Noapte?

Și tu bunică-vreme
Stropul de ceară cârpind . . .

*

Fie-mi și-un greier
În loc de obol; leagăn
Nopții din mine.

Nu mă'ngropați în cuvânt.
Săpați-mi groapa'n fluier.

*

Timpul culorii
E spațiu sau lumina?
Eu cred că'i dorul

Ce-adânc ne spațiază
Etern întimpurarea.

*

Pe cer rozarii . . .
Unde ne duc cocorii
Fugind din vreme?

Mai e vreo revenire?
Ca fulgii ning cocorii . . .

*

Mai simt în suflet
Cum îmi modela pământul
Cu cer mâna Lui.

Pui flămând îi ciugulesc
Degetul mare pe cuib.

*

Nescrisă floare . . .
Ce înaltă'i lumina'n
Cuvântul nespus!

I-ai fost seminței vinul
Și pâinea cea de taină?

*

Maica Domnului
Și-a adormit pruncul. Sfânt
Ninge lumina . . .

Tot mai deși fulgii-colind . . .
Pășiți ușor prin omăt!

*

Frunze uscate
Sunându-și golul pe străzi . . .
Mai cade-o noapte

Din ramii de luceafăr
Și'n ceas ne toarce golul.

*

Mi-ai agonisit
Brândușo, culori din timp
Rostindu-mi tanka.

Ai grijă când mă torci
Să nu ne vadă timpul.

*

Pantofi învechiți
În Sala de-Așteptare
Bârfesc dughenii:

– Eu fost-am cupă de crin!
– Fost-ai lele cât ai fost!

*

Iarba fiarelor
Cine-a crescut-o'n mine?
Fu starețul melc?

Mi-e încuiat castelul,
Iar podul tras – pecete!

*

Izvorul întors
Prin cer – curcubeu! Depăn
Ființei firul

Privind cum apele'mi curg
Oglinzile în murmur.

*

Cu gândul nasc timp,
Iar cu inima spațiul.
Mi-ești alb, trandafir,

Dar numai spinii din rug
Au ajuns în coroană.

*

I-au ucis Mielul . . .
Toaca se-aude la schit.
Privindu-și luna:

– Miel Alb, ce cauți în cer?
– Mamă, iartă-i pe oameni!

*

Ulcioru-i de lut?
Omar Khayyam dă-mi visul
Sihastru'n struguri.

Flămând de noapte lutul?
Iată-i Pâinea și Vinul.

*

Luna, borangic . . .
Se țes razele Nopții
Fire de iarbă prin noi.

Ceasul din greieri cri, cri . . .
Ce calm și-ascute coasa!

*

Hai, spune'mi cerul . . .
Mărul petala-a treia
Din ceas mi-a nins-o.

Două limbi au mai rămas –
Ochi orbi să-mi bâjbâi timpul.

*

Nor lângă soare . . .
Oare îndoiala mea
Nu-i tot privire?

Chiar faptul că fac umbră
E că's din neam de soare.

*

Cenușii floarea
Îi ridică treptele
Tăcerii'n cuvânt.

Să nu se prăbușească,
Dă-i sunet alb de suflet!

*

Oare ce harfă
Pe vârf de dor atomii
Ating cu lumini?

Din inimă o undă
Bate'n Dumnezeu cu-o stea.

*

Printre bălării
Timpul și-a uscat spinii.
Pe cruce – un melc.

Ești tu slovă din nume,
Sau numelui candelă?

*

Prin trestii luna
Și-alină somnul. Un cuib.
Liniștea'și strânge

Prin trestii aripile.
Cum foșnește lumina!

*

Spun filosofii . . .
Și ce? Trupul tău e crud,
Aprilic de alb.

Ochii ți-ascult și aud
Cum prin cer cădeau îngeri.

*

Din Valea-de-Sus
Tiptil coboară steaua
Spre poarta din noi.

Încearcă s'o deschidă . . .
Ce greu e somnul nostru!

*

Corabia'n alb
A venit să mă ducă.
Prinsă'n adâncuri –

Ancora. Cu dor de mări
Mă junghie'n inimă.

*

Printre brazii verzi
Ce cauți duh de toamnă
În chip de arțar?

Cum de-ai pătruns ispită
Cu visul morții'n raze?

*

Salcia iarna . . .
Ce zână a împietrit
Steaua mireasă?

Ca'n basm privea înapoi
Cu gelozia luna . . .

*

Că istorie
Eu sunt. Fostul viitor
Mi-e trupul prezent.

Prin mine timpul curge
Fără-a mă ști izvoru-și.

*

Ciobanii un miel
Aduc Maicii Domnului.
Ninge afară.

Inima speriată
A mielului se-aude.

*

Vița de vie
Zorii rotundului vin
Ți împrumută.

Ne auzim doar luna
Sângele alb picurând.

*

Ancoră ruptă –
Inimă'mpăiată
Pe raft de muzeu.

O, dor albastru, nebun . . .
Paingul toarce pe ceas.

*

Au venit magii . . .
La poartă steaua arde
Rășini albastre.

Pruncul se joacă zâmbind
Cu o coroană de crai.

*

Se naște-un copil.
În univers Lumina
Sporește. Cu'n gând.

Genunii albe – a fi –
S'a'mprumutat Rostirea.

*

Cosite spaime . . .
Lebădă, ce mireasmă –
Cântecul morții!

*

Oceanului în mijloc
Ne arde lumânarea.

*

Orb eram pe-atunci
Luminii picurându-și
Facerea lumii.

O auzeam când mâna'ți
Mi-a șters lacrima oarbă.

*

Pe vârf de munte
Desenând metaforă –
Părelnic pinul.

Ce strâmb gât de vioară!
Steaua-mi polară – arcuș.

*

Poamă zbârcită . . .
N'a fost orgie-a lunii
Să n'o fi știut.

Iarna-ți mai ține'ntr'un bumb
Acrul storcit. Spânzurând . . .

*

Singurătate –
Casă fără uși. Fulgi verzi
De mucegaiuri.

De când îmi plouă'n suflet?
Cât o fi ceasu'n ceruri?

*

Sunt beduinul
Ce și-a pierdut pustia,
Timpului umbra.

Mi-a mai rămas cuvântul
Cu umbra-i verticală.

*

Abis dedesubt.
Altul deasupra la fel.
Ce rece-i frica

Și cum mă soarbe în ea
Amețitoarea punte.

*

Mijloc vieții . . .
Pe clopot promoroacă.
Cuib gol al spaimei!

Iarba ce crește la morți
Mi-a apărut printre grâu.

*

Rămas-am sunet . . .
Cerul – ultimul reazăm –
Mi-l duc lăstunii.

Trestii miezul de noapte
Mi-l bat pe ghiața lunii.

*

Presimt luminii
Înțelegerea albă –
Șarpele prizmei.

Pe mările secundei
Mă pierd, mă strigă, mă aștept.

*

Crin, depărtarea
Ce alb ne-o rostești! Te-ating
Cu-al umbrei ecou:

E-adevărat, sufletul
Mi l-ai uitat acasă?

*

Sunt văi prin cuvânt
Noima și rostul sporind
Spre munții neajunși.

Spune-mi Lumino, fă-mi semn
Că mă auzi când te strig.

*

Pe partea din Sud –
Sufletul meu? Sau al cui?
Visasem mărul.

Umbra lui ce amară-i!
Pare'nceputul lumii.

*

Singurătate . . .
Pădurii îi prelungesc
Lumina verde.

Apa pâlpâie Vineri.
Dor clopotele albe.

*

Pământul de scris
Pentru-acasă. Cum oare
Ne vom întoarce?

Vom mai găsi cărarea
Sărind hotește prin cer?

DUMITRU ICHIM

*

* *

TĂLMĂCIRI

Traduceri de ANTOANETA BODISCO

INGEBORG BACHMANN

I

Gură care ai înnoptat pe gură-mi,
Ochi ce mi-ați păzit somnul
Mână –

Și ochii ce m'au amăgit
Gura ce vorbea'n proverbe
Mână ce mă purta!

II

Iubirea știe de Glorie. Știe și moartea.
Și Vremea. Vremea de-Apoi.
Noi nu știm nimic.

Cenușe de aștri – împrejur
Tăcere și Umbră;
Dar Viersul, pe colbul din urmă,
Aluneca-va.

EXIL

Un mort care umblă
Şi nu mai vesteşte nimic
Un nimenea în Împărăţia prefecţilor
Unul mai mult în oraşe de aur
În câmp şi livezi

De mult a murit
Şi nu e'nvelit în nimic

Doar în Vânt în Vreme în Cânt

Şi nu mai pot trăi printre oameni
Eu şi limba mea germană
Cu norul dimprejur
Care-mi ţine de casă
Cunosc toate graiurile

Oh! cum se întunecă
Ce neguri de ploaie
Şi cad numai stropi

În locuri mai limpezi se aburcă morţii!

INGEBORG BACHMANN (1926—1973), austriacă de origine, poetă, prozatoare, eseistă, autoare de piese radiofonice, doctoră în Filosofie, a debutat la „Grupul 47", organizat imediat după război în ruinele Berlinului, de scriitorul Hans-Werner Richter, „secundat" de un grup de tineri scriitori, unii venind din tranşee, ca Heinrich Böll, alţii, „strămutaţi" ca Günter Grass, din Danzigul natal, alţii refugiaţi ca Paul Celan, sau, în căutarea Centrului, ca Hans Magnus Enzensberger, şi, în fine, tinere poete ca Ingeborg Bachmann făcând din limba germană singura patrie posibilă după crepusculul Europei. Ingeborg Bachmann, deţinătoare a prestigioase premii pentru opera ei constituită organic şi original, a murit în condiţii tragice la Roma, la numai 47 de ani. O ţigare uitată aprinsă în mâna cuprinsă de somn a trecut-o, în flăcări, d i n c o l o.

ANTOANETA BODISCO

WALT WHITMAN:

RUGĂCIUNEA LUI COLUMB

Un om bătrân, naufragiat, lovit,
Azvârlit pe acest ţărm sălbatic, departe, departe de casă,
Împrejmuit de mare şi frunţi rebele, întunecate, douăsprezece luni sumbre,
Rănit, înţepenit de munci grele, bolnav şi aproape de moarte,
Îmi urmez calea de-a lungul insulei, până la capăt,
Descărcând o inimă împovărată.

Sunt prea plin de nenorocire!
Poate n'am să trăiesc altă zi;
Nu mă pot odihni, o Dumnezeule, nu pot să mănânc sau să beau sau să dorm,
Până ce eu însumi nu pun înainte rugăciunea mea încă o dată la Tine,
Să respir, să mă scald încă o dată în Tine, să mă împărtăşesc cu Tine,
Să mă descopăr eu însumi încă o dată Ţie.

Tu ştii anii mei în întregime, viaţa mea,
Lunga şi învălmăşita mea viaţă de muncă activă, nu numai adorare;
Tu ştii solemnele şi vizionarele mele meditaţii din vârsta bărbăţiei
Tu ştii cum înainte de-a începe am renunţat la tot spre a veni la Tine,
Tu ştii că vreme îndelungată am ratificat toate acele făgăduinţe solemne şi le-am ţinut întocmai,
Tu ştii că o singură dată nu mi-am pierdut nici credinţa, nici extazul în Tine,
În cătuşe, întemniţat, în disgraţie, fără să mă plâng,
Primind toate dela Tine, aşa cum la timp vin dela Tine.

Toate întreprinderile mele au fost pline de Tine,
Speculaţiile mele, planurile, au început şi au fost desfăşurate cu Tine în gânduri,
Străbătând adâncul mărilor sau călătorind pe uscat pentru Tine;
Intenţii, ţeluri, aspiraţii avute, am lăsat rezultatele Ţie.

O, sunt sigur că ele într'adevăr au venit dela Tine,
Imboldul, ardoarea, voinţa de nebiruit,
Puternica poruncă interioară, pe care am simţit-o mai tare decât cuvintele,

Un mesaj din Ceruri, şoptindu-mi chiar şi în somn,
Acestea m'au înaripat.

Prin mine şi acestea opera mea până acum e îndeplinită,
Prin mine s'au deschis şi eliberat ţinuturile mai vârstnice ale pământului,
    închise şi oprimate,
Prin mine emisferele s'au rotunjit şi au legat necunoscutul de cunoscut.
După aceea sfârşitul nu-l cunosc, se află deplin în Tine,
Ce câmpii întinse, ce regiuni, mici sau mari pot fi, nu ştiu.
Poate creşterea brutală, nelimitată, umană, pe care o ştiu,
Transplantată acolo se va ridica până la nivelul de-a se învrednici de
    cunoaşterea Ta,
Poate săbiile pe care le ştiu se vor preschimba acolo în unelte de recoltat,
Poate crucea lipsită de viaţă, pe care o ştiu, crucea moartă a Europei, să
    înmugurească şi să înflorească acolo.

Încă o strădanie, altarul meu acest nisip pustiu;
Că Tu, o Dumnezeule, mi-ai luminat viaţa
Cu rază de lumină, neclintit, inefabil, binevoind să-mi dai din Tine
Lumina rară care nu poate fi exprimată, luminând însăşi lumina,
Dincolo de toate semnele, descrierile, limbile;
De aceea, Dumnezeule, fie acesta ultimul meu cuvânt, aici, în genunchi,
Bătrân, sărac şi paralizat, îţi mulţumesc Ţie.

Sfârşitul meu aproape,
Norii de-acum strânşi de-asupra mea,
Călătoria zădărnicită, cursa disputată, pierdută,
Predau corăbiile mele Ţie.

Mâinile mele, mădularele mele devin lipsite de energie,
Creerul meu se simte istovit, confuz,
Să plece vechile catarge, eu nu voi pleca,
Eu mă voi lipi strâns de Tine, o Dumnezeule, deşi valurile mă lovesc,
Pe Tine, pe Tine, cel puţin Te cunosc.

E gândul profetului pe care-l rostesc sau delirez?
Ce ştiu despre viaţă? Despre mine însumi?
Nu ştiu nici chiar propria mea operă trecută sau prezentă,

Vagi, veşnic schimbătoare presupuneri despre ea se întind înaintea mea
Cu lumi mai noi, mai bune, puternicul lor efort de zămislire
Bătându-şi joc de mine, uluindu-mă.

Şi aceste lucruri pe care le văd pe neaşteptate, ce'nsemnează ele?
Ca şi cum un miracol s'a întâmplat, o mână divină mi-a luat pecetea de
    pe ochi,
Vagi, vaste forme zâmbesc prin aer şi cer,
Şi pe valurile îndepărtate pleacă în larg nenumărate corăbii,
Şi aud imnuri în graiuri noi salutându-mă.

(Traducere din engleză de Eugenia Adams-Mureşanu)

NEGRU PE ALB

ECUMENISM ROMÂNESC, UNIRE, ORTODOXIE

Rânduri despre creştinismul la Români, în lumina operei scrise şi de predanie a Monseniorului OCTAVIAN BÂRLEA

Există în scrierile şi în predania Monseniorului O. Bârlea[1]) o învestire de dragoste a ţării şi aproapelui, intensă, constantă, şi o împlinire a chemării de cronicar (citindu-l, nu poţi să nu te gândeşti, cu emoţie, la Gheorghe Şincai...) al istoriei dramatice a Bisericii Unite româneşti care este, în definitiv, cronica vremii tragice româneşti şi implicit a Bisericii Ortodoxe româneşti în metamorfoza ei spirituală cea mai luminată: căci Biserica română unită purcede din legea veche, originară a poporului român; s'a deschis de la început ecumenismului, îmbrăţişând cu iubire întreg neamul românesc, supus în cursul istoriei lui religioase şi politice unor „legi străine" făcute să-l înstrăineze. A asumat astăzi — în condiţii de martiriu — soarta şi speranţa de mântuire a întregului popor românesc, ameninţat să dispară spiritual — nu într'o ortodoxie destrămată sau în alte confesiuni „tolerate" de stăpânire — ci într'un materialism venit de-aiurea şi opac fiinţei naţionale şi religioase a românului.

Uniatismul s'a născut graţie Romei, deschiderii ecumenice a Vaticanului faţă de ortodoxia răsăriteană. Începând cu secolul al XVI-lea numeroase mlădiţe ale bisericii orientale au intrat în comuniune cu episcopul Romei, uneori sub conducerea propriului lor episcopat. Nu li s'a cerut să adopte ritul latin, nici instituţiile occidentale. *Conciliul din Florenţa* (1439—1445) le garantase autonomia canonică şi liturghia de biserică orientală (ortodoxă), de rit bizantin. Sfintele Taine, săvârşite de clerul acesteia, sunt valide pentru biserica romano-catolică. Uniatismul era o trăsătură de unire cu biserica orientală, de care Roma se separase în urma schismei din 1054, separaţie care s'a accentuat după căderea Constantinopolului sub Otomani (1453) şi pe care „unirea cu Roma" a unor părţi şi populaţii din spaţiul şi predania răsăriteană, încerca s'o atenueze. Însă punctul

1. Prălat Dr. BÂRLEA OCTAVIAN: *Biserica Română Unită şi Ecumenismul Corifeilor Renaşterii culturale* (Die Rumänische Unierte Kirche und der Ökumenismus der Koriphäen der kulturellen Renaissance.) PERSPECTIVE, Ian.—Febr. 1983, München.

BÂRLEA, OCTAVIAN: *Die Weihe der Bischöfe, Presbyter und Diakone in vornicänischer Zeit;* Societas Academica Dacoromana (Acta Philosophica et Theologica, III), München 1969.

BÂRLEA OCTAVIAN: *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713—1727;* Societas Academica Dacoromana (Acta Historica VI), München 1966.

de vedere ortodox, la nivelul ierarhiilor sinodale şi sobornicești a fost şi este, în majoritate, ostil uniatismului. Nu atât factorul dogmatic — care în definitiv poate fi discutat — cât factori politici, pasionali, interferenţe ale puterii de stat s'au introdus în structura şi conduita bisericii ortodoxe — cu ură şi desbinare, nu cu spirit de iubire şi unire între fraţi de-o limbă şi de-o lege... —, au determinat intervenţii brutale, acte de război din partea autorităţii de stat însărcinată cu represiunea: „Uniatismul", notează un ortodox (Olivier Clement), „a fost în mod brutal lichidat după acest ultim război în ţările din estul Europei, unde, fidelii ‚trecuţi cu Roma' au fost constrânşi să revină la biserica ortodoxă". Adică, să părăsească Roma şi episcopul ei unit răsăritean — care, de-altfel, s'a stins în închisoare pentru Hristos şi biserica lui —; să revină — unde? — la episcopul aservit şi supus „legii laice" din ţara ocupată!

Totuşi, în 1964—1967, Patriarhul ecumenic Athenagoras şi Papa Paul VI îşi fac mutual vizite. Anatemele din 1054 sunt anulate, schisma e ridicată. Nu mai e schismă între catolici şi ortodocşi. Fiecare cu ritul şi jurisdicţia proprie: răsăriteană, occidentală, valide confesional. În comuniune de credinţă, încă nu euharistică — între ortodocşi şi catolici —, probabil, se va ajunge şi aici într'o zi sub impulsul ecumenismului. La uniţi este de mult practicată, cuminicătura cu pâine şi vin validă şi pentru catolici şi pentru ortodocşi. Prin ei ecumenismul a făcut un pas hotărîtor.

... Istoria bisericii române unite apare din rândurile Monseniorului O. Bârlea ca o implantare a ecumenismului în spaţiul românesc de tradiţie şi rit ortodox. Ea se leagă organic de istoria bisericii române în totalitatea ei de dramă spirituală cu conflicte, contradicţii şi afirmări spre unitate: spre *unirea dintâi* a practicii religioase a românilor aşezaţi în diferite provincii supuse autorităţilor „cezaro-crăeşti", divergente în ce priveşte viziunea asimilatoare a creştinităţii române din sânul lor teritorial. Viena este pan-germanistă, pan-maghiarizantă în principatul Transilvaniei, Constantinopolul pan-grecesc în principatele moldo-valahe, Moscova, „a treia Roma", este „pan-rusă", fidelă până la fanatism pravoslavniciei slavo-bizantine. Biserica unită se leagă, în acelaşi timp, de renaşterea culturală şi politică a poporului românesc care din iobag şi „naţiune tolerată" trebuie să devină egal ca statut politic şi exerciţiu liber al cultului religios tradiţional, alături de naţiunile dominante, cu ierarhia lui proprie, cu moştenirea lui spirituală proprie, de lege românească, la el acasă, majoritar ca populaţie; trebuie ocrotit de stăpânire şi înzestrat, apărat de legi în specificitatea lui lingvistică şi etnică, nu împrăştiat printre minorităţile de altă limbă şi cult, în poziţie de „plebs", adică mână de lucru, şerbi la curtea domnilor, în cel mai bun caz „soldaţi la împăratul"... De-a lungul secolului luminilor (XVIII), al naţionalităţilor (XIX), al unirii şi întregirii naţionale din 1918, al persecuţiilor religioase şi politice care însângerează vremea noastră (a doua jumătate a secolului al XX-lea), Biserica unită românească s'a legat organic şi pe viu, instituţional, de lupta pentru libertate şi lumini cultuale a întregului popor românesc, care, fără îndoială, este şi există în *Biserica — Una* a lui Hristos, din spaţiul harismatic şi al Sfintei Tradiţii răsăritene. Ecumenismul ei este trăsătura de unire între Occidentul roman şi Orientul bizantin, în ceea ce priveşte, cel puţin, cele două mari realităţi

ecleziastice: ortodoxia, catolicismul. Dar, mai ales, din punct de vedere al istoriei sincere a bisericii româneşti, ecumenismul este cosubstanţial cu creştinismul originar al românilor: noi de la Roma *şi* prin Bizanţ ne-am încreştinat. Alte noi şi puternice rădăcini s'au desvoltat de atunci.

În urma *Conciliului din Florenţa* (1439—1445) s'a proclamat: 1. egalitatea celor două rituri, latin şi bizantin, primatul papei, „primus inter pares"; 2. valabilitatea celor două formule privitoare la purcederea Duhului Sfânt; 3. purgatoriul; 4. validitatea Sfintei Taine a Euharistiei cu pâine dospită ca şi nedospită. Au participat atunci Patriarhul ecumenic, Iosif, însoţit de 20 de mitropoliţi constantinopolitani, de mitropolitul Kievului, de mitropoliţii Moldovei şi Munteniei. S'au întâlnit, de asemeni, umanismul latin cu umanismul grec, filosofia lui Aristotel cu filosofia platoniciană — toate aceste întâlniri au fost fecunde, dar din nefericire n'au fost împlinite decât în parte. În Orient, două forţe politice au împiedicat unirea florentină: „Turcii ocupă Constantinopolul (1453) (— scrie Monseniorul O. Bârlea, în *Perspective*, Ianuarie—Iunie 1983, p.p. 26—27 —), au stăpânit Balcanii şi au dominat regiunile Dunării de jos; şi Ruşii, care opunându-se Unirii florentine încă din 1441, au distrus apoi Unirea pe măsură ce ocupau părţi din regatul polono-lituan. Astfel Unirea a putut să se înfiripeze numai sub scutul Occidentului... la Grecii din Veneţia, 1511; la Ucraineni, 1595; la Uschoci, 1611; la Ucrainenii sub-carpatici, 1648 şi la Românii transilvăneni 1697—1701. Desvoltarea acestor Biserici orientale însă, chiar şi sub guvernare occidentală, n'a fost uşoară. Toate Statele occidentale cu populaţii de rit oriental înainte de Conciliul florentin, aplicaseră faţă de Orientali decretele *Conciliului Lateran* IV (1215), care prevedeau o singură jurisdicţie în biserică, pe cea romano-catolică, iar pe Orientali îi calificau de toleraţi... Episcopul Ucrainenilor Subcarpatici, Partenie, cu reşedinţa la Mukacevo, care a îmbrăţişat Unirea şi a fost consacrat episcop în rit oriental de Mitropolitul Transilvaniei Simeon Ştefan în 1648, a fost reconsacrat episcop în rit latin de Primatul Ungariei George Lippay!... Mitropolitul Atanasie, al Românilor din Transilvania, consacrat de Mitropolitul ortodox de la Bucureşti, Teodosie, în 1698, a fost şi el reconsacrat în ritul latin de Cardinalul Kollonics la Viena, în 1701!... I s'a dat de la Viena un teolog iezuit, care să-l îndrume şi fără de care să nu poată lua nicio decizie importantă. Iar urmaşul său Ioan Giurgiu-Pataki, neacceptând să fie vicar al episcopului romano-catolic de Alba-Iulia, a trebuit să primească alt titlu şi să-şi mute reşedinţa. La Oradea, primul episcop unit, Meletie Covaciu, a primit şi el în 1748 numai titlul de vicar al episcopului romano-catolic... Ieşirea din această situaţie de inferioritate s'a putut face numai cu jertfe. A trebuit ca episcopul Românilor Uniţi din Transilvania, Inocenţiu Micu-Klein, să înceapă revendicarea drepturilor pentru naţiunea şi biserica sa, şi odată cu exilul lui să isbucnească revoluţia religioasă a Românilor din Transilvania, cu Şofronie şi Visarion (1744—1761), pentru ca autorităţile civile şi religioase ale Vienei să-şi deschidă un mai larg orizont şi să-şi revizuiască atitudinea faţă de Bisericile Unite"... Adică, să se apropie de spiritul Conciliului florentin, care pentru Românii din imperiul austro-ungar însemna acceptarea autonomiei Bisericii române, cu specificitatea ei de rit, clerici şi credincioşi orientali, faţă de romano-catolici precum şi de celelalte „confesiuni creştine" acceptate în imperiu; şi mai departe, ca urmare a acestei conveţuiri ecumenice, recunoaşterea Românilor ca naţiune în statul de drept plurinaţional de sub coroana Habsburgilor.

Dar, Biserica unită este un proces într'o definire diacronică a *Bisericii naţionale româneşti — una*, este o luptă în care se petrec şi evoluează mai multe uniri, între oameni creştini, între instituţii, între ortodocşi cu „Sfântul Părinte de la Roma", sau cu „Sfântul Vlădică al Constantinopolului" (atunci, la finele sec. al XVIII-lea), toţi sunt ortodocşi, adică de rit oriental, îşi fac cruce la icoană, se roagă, se mărturisesc, se împărtăşesc la fel... Toţi, ar fi bine să fie uniţi într'o biserică a românilor cu drepturi şi libertăţi egale cu celelalte naţiuni creştine. Cu înaltă ierarhie românească, mitropolit, episcop de sine stătător, capul apostolic al bisericii... Cu şcoală, şcoli, seminarii, mânăstiri, imprimerii, biblioteci, biserici mai ales, în care Sfânta Liturghie a Sfântului Ioan Gură-de-Aur, a Sfântului Vasile cel Mare este rostită şi cântată după ritul nostru de totdeauna, care nu-i întotdeauna grec, nici rus, ci românesc, adică simplu, cu măsură, fără mătănii excesive, nenumărate, „mea culpa", nici mortificări spectaculare, bărbi lungi şi răvăşite. (Postul, rugăciunea, abstinenţa, viaţa de sfinţenie şi meditaţie sunt practicate la români, însă nu în văzul lumii...) Slujba este explicată, uneori, în afara bisericii, pe pajiştea înconjurătoare, în faţa pereţilor pictaţi cu scene religioase — ca la Voroneţ —, în faţa unui altar de troiţă împodobit de flori. (Lumea credincioşilor nu încăpea în biserică şi nici nu înţelegea, de-altfel, liturghia în slavonă, citea cazania în litere chirilice vreun cântăreţ, vreun călugăr.) Uniţii şi Unirea românilor, pe măsură ce avansau pe scena istoriei au limpezit alfabetul, au despuiat oficiile religioase de prea multul fast şi pompă, care stau bine cuceritorului tradiţional, nu românului tradiţionalist care ieşea încet-încet din şerbie, din starea de inferioritate faţă de naţiunile privilegiate, sau faţă de ortodocşii din altă jurisdicţie, Karlovitz, bunăoară. Pompa rusească, fastul, strălucirea imperială, luxul grecilor, slăbiciunea de a fi venerat, onorat, au stimulat în istoria oamenilor de seamă ai bisericii păcatul trufiei, şi o aristocraţie eclesiastică care, după moarte, a intrat mai vârtos în Infernul lui Dante decât în Purgatoriu. Absentă în Paradis...

Pentru *Unirea dintâi*, cea prea frumoasă prin noblеţea şi deschiderea ei către tot neamul românesc, plină de ortodoxie şi destinată să fie acceptată ca atare, s'au luptat corifeii Şcolii Ardelene: episcopul Grigore Maior, Samuel Micu, Gheorghe Şincai, I. Budai-Deleanu (care a rămas până la moarte unit, deşi trăind printre romano-catolici). Sunt vizionarii, sunt cărturarii cu misiunea de a instrui neamul românesc despre trecutul şi demnitatea lui încălcată, dispreţuită. Au cercetat istoric, filologic, teologic, originea şi formaţia poporului român, a limbii, a sentimentului religios în devenirea societăţii româneşti şi a unei civilizaţii în primejdie de a fi fost învăluită, dacă nu alterată, din cauza ospeţiei creştine a românului!... Oaspele îţi intră pe uşă, cu sau fără „bună ziua"! Ortodocşii, uniţii sunt gazdele. Îi primesc. Au datoria să cântărească împreună mesagiul care le-a venit din afară, de la Roma, de la Constantinopol, de la Moscova... Să şi-l însuşească şi să dea bună vestire — când este curat — poporenilor credincioşi, care aşteaptă iubire, nu ură, de la Biserica lui Hristos. Nici desbinare

sau haiducie contra fraţilor obidiţi, după cum s'a petrecut cu confesorul Visarion, cu făcătorul de minuni (!) Şofronie, care au fost îndemnaţi la răscoală contra fraţilor lor, de Mitropolitul ortodox Gherasimovici al Karlovitz-ului! Stilul autorului devine viguros, clar şi abundent informat, presărat pe alocuri de formule amare, de un humor savuros în gravitatea lui, de pildă: „... Peste munţi, în România veche, a pătruns numai istoria şi filologia corifeilor... Desigur, cel cultivat în şcoli laice din pătura de sus ţinea şi acolo la Biserica Ortodoxă ca la folclor. O respecta cum respecta cămaşa ţărănească; cum respecta cămaşa pe care s'o poarte ţăranul, cel zidit după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, dar să n'o poarte el, intelectualul..." *(Perspective,* p. 235). Sau, „... Misionarizarea trebuia s'o facă Biserica Română Unită în sensul Unirii celei dintâi. Dar a fost şi un timp pe dos. Această datorie Biserica Română Unită nu şi-a plinit-o. Aşa în locul ei a misionarizat Mitropolitul de la Sibiu Nicolae Bălan şi a lui ceată, şi a lucrat pe dos, adică a activat în sensul unei ortodoxii de gradul al doilea, al unei Ortodoxii antiunite, antiromane, iar, la lungă distanţă privind, antiromâneşti... Românii ortodocşi din Transilvania DE AZI (şi prin ei n'am putea cuprinde pe toţi Ortodocşii români de pretutindeni?!) sunt Uniţi, dar burzuluiţi... Strămoşii lor s'au ‚visarionizat' şi şofronizat. Dacă nu ar fi fost la mijloc Brukenthal, ar fi redevenit iar Uniţi. Şi dacă n'ar fi stat în cale îngustimea lui I. Bob, ridicându-se ei întâi la Ortodoxia cea dintâi în 1798, ar fi ajuns iar la frăţie cu Unirea cea dintâi... N'ar putea oare Românii ortodocşi de azi să iasă din Ortodoxia cea de-a doua?... Să se ridice la Ortodoxia cea dintâi, ca cei din 1798? Şi de-acolo să nu se mai încrunte la Roma, ci să întindă mâna Uniţilor din Unirea cea dintâi?" *(Perspective,* p.p. 235, 236.)

Dar, Biserica Unită este şi o lungă procesiune de martiri şi mucenici ai credinţei strămoşeşti. De la Inochentie Micu-Klein până la Cardinalul Iuliu Hossu, biserica noastră naţională care ţine de Sfântul Părinte (ortodocşi cu canonicie la Roma), a jertfit scump pentru dragostea pe care o poartă neamului românesc din care s'a născut şi pe care niciodată *nu* l-a uitat — pentru Viena sau Budapesta, ca alţii, pentru Constantinopol, cândva, sau Moscova, astăzi —; pe care l-a reprezentat în momentele grele de încercare, în globalitatea lui de rit răsăritean, ortodox. Şi a murit şi a înviat pentru credinţa poporului prigonit, ca Uniţii, fiindcă au rămas fideli unui mesagiu ecumenic de iubire, care spunea că Biserica lui Hristos este Una în corpul lui Hristos, în pâinea şi vinul Sfântei Taine a împărtăşaniei. Iar, cămaşa lui ţesută, a rămas întreagă, n'au sfâşiat-o martorii de atunci.

Iar acum şi un codicil la sfârşitul acestor rânduri, ştiind că voi fi mustrat: Ne-am bucurat şi fortificat în credinţa strămoşească citind rândurile Monseniorului Octavian Bârlea. Pentru că sunt scrise, dăruite de el, zi de zi, cu dragoste pentru cei surghiuniţi şi morţi pentru credinţa noastră strămoşească, pentru naţiunea noastră îngenunchiată, împrăştiată, dar cu speranţa că mâine se va bucura reunindu-se.

La cincizeci de ani de activitate liturgică, pastorală, naţională, dăruită cu spor celor obosiţi, exilaţi ai Bisericii româneşti.

Prea Sfinţite: Ad Multos Annos!

Paris, 1987

TITUS BĂRBULESCU

O NOUĂ TRADUCERE A PSALMILOR ÎN ROMÂNEŞTE

Literatura şi credinţa s'au îmbogăţit cu o nouă traducere a psalmilor în versuri, datorită trudei şi sensibilităţii D-nei Eugenia Adams-Mureşanu. Această nouă versiune îşi aştepta demult un editor. E meritul lui Aurel Răuţă de a fi făcut posibilă apariţia acestui text de exil în excelente condiţii tipografice, sub patronajul „Fundaţiei Culturale" de la Madrid. Prefaţa e semnată de Vintilă Horia, iar textul e foarte frumos ilustrat în culori de Dl. Vlaicu Ionescu, ceea ce adaugă şi mai multă valoare acestei binevenite publicaţii de exil.

Eugenia Adams-Mureşanu îşi dedică cartea „celor răstigniţi pe crucea neamului", din al căror pahar de amărăciune şi durere s'a împărtăşit ea însăşi. De fapt, D-na Eugenia Adams-Mureşanu s'a născut în Statele Unite, studiile universitare şi le-a făcut însă în România, părinţii ei fiind originari din Ocna Sibiului. E licenţiată a Facultăţii de Teologie din Sibiu şi a Facultăţii de Litere şi Filosofie din Cluj. Studentă „răsfăţată" a lui Lucian Blaga, care-i aprecia talentul, i-a fost şi confidentă în perioada anilor lui de tăcere. La Cluj s'a căsătorit cu Dr. Florea Mureşanu, profesor de Teologie şi protopop al Clujului, care nu peste mult va fi arestat şi condamnat la 25 ani de muncă silnică; va muri la Aiud în anul 1963. În anul 1950 va fi scoasă din învăţământ, unde preda religia, arestată şi trimisă la Canal. „Prieteniile şi marile inspiraţii", spune, „le-am plătit scump de tot, rămânând cu un fel de teamă că poeţii sunt predestinaţi să sufere pentru fiecare fărâmă de vis".

În Ţară, între anii 1940—1944, a colaborat la revistele Luceafărul, Revista Fundaţiilor Regale şi Gândirea. E autoarea câtorva volume de poezie şi proză. Când s'a angajat deci la traducerea psalmilor în versuri îşi cunoştea bine meşteşugul. Dar, cum însăşi mărturiseşte, „n'a fost uşor să învingă dificultăţile impuse de canoanele poeziei unui text original, biblic". O credem. Meritul e cu atât mai mare.

Ştim că nu e aceasta cea dintâi traducere versificată a Psaltirii în limba românească, şi nici prima traducere a psalmilor în exil. Psaltirea în versuri a Mitropolitului moldovean Dosoftei, publicată în anul 1673, e cea dintâi încercare lirică în istoria poeziei literare româneşti. În veacul al XVIII-lea ea a fost retipărită cel puţin de 30 de ori, ceea ce dovedeşte larga ei circulaţie. În anul 1936 poetul Vasile Militaru publică şi el o Psaltire în versuri. Alţi poeţi au tradus părţi din Psaltire ori s'au inspirat din ea.

În pribegie dispunem de alte două traduceri. Una datorită lui Grigore Manoilescu şi alta Monseniorului Octavian Bârlea, în colaborare cu George Racoveanu, dar care, din păcate, n'a fost publicată decât fragmentar în revista „Îndreptar". Această nouă versiune, pe care ne-o dăruieşte D-na Eugenia Adams-Mureşanu, e printre cele mai reuşite.

Dar care e semnificaţia Psalmilor şi de unde vine reînnoitul interes pentru această formă de poezie religioasă, atât de veche?

La începutul vremurilor, ştim că toată arta avea o semnificaţie religioasă. În istoria spirituală a omenirii, sentimentul estetic s'a diferenţiat târziu de tot de trăirea religioasă, dar şi atunci, la marii artişti, el nu s'a îndepărtat cu totul

de prima înrudire. Arta adevărată tinde să pătrundă şi să exprime realitatea care se ascunde în dosul experienţei exterioare, să capteze palpitaţiile acelei inimi care bate dincolo de ecranul lucrurilor tangibile. Lumea văzută nu e ultima realitate. „Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu", ne înştiinţează psalmistul. Atât pentru experienţa artistică, cât şi pentru experienţa religioasă, universul întreg, şi în univers, omul, cu toate aspiraţiile şi neliniştile lui, rostul omului în lume, viaţa şi moartea, nostalgia paradisiacă, setea de infinit în contrast cu sentimentul acut al limitării, cuprind o taină, obligă la întrebări mari care aşteaptă un răspuns, sugerează un plus de sens şi de valoare, o densitate de semnificaţii care stârnesc în mod spontan nedumerire şi uimire, adoraţiune şi implorare. Pare că inima omului nu-i făcută pe măsura acestei lumi. De aci veşnica nostalgie a sufletului după înţelesuri şi împliniri ultime. De aceea s'a şi putut spune că atât poezia cât şi rugăciunea nasc din aceeaşi capacitate lăuntrică de înfiorare faţă de necunoscutul, nemăsuratul, neprevăzutul care ne interpelează necontenit şi ne depăşeşte din toate părţile. Ştim, fără îndoială, că inspiraţia poetică nu se confundă cu rugăciunea; contemplaţia estetică nu e tot una cu atitudinea religioasă. Dar nu strică să amintim originea religioasă a poeziei. Primele manifestări lirice ale omului s'au prezentat, de fapt, sub formă de rugăciune. În ele vibrează sentimentul adânc al fragilităţii umane, zbaterea între nesiguranţa vremii şi speranţa mântuirii sigure sub ocrotirea divinităţii.

Când sensibilitatea artistică se îngemănează cu credinţa în Dumnezeu, atunci arta împrumută aripi rugăciunii. Emoţia religioasă se traduce în poem. Dar preocuparea estetică nu mai e căutată pentru ea însăşi, ci e frântă, depăşită, pentru a servi de vehicul înălţării sufleteşti, pentru a predispune sufletul la adoraţie şi a-l îndemna la îngenunchiere.

Exemplul cel mai celebru în acest sens ni-l oferă tocmai poezia psalmilor. Psalmii exprimă în formă poetică diferitele stări ale unei conştiinţe religioase profunde, atât pe plan individual cât şi colectiv. De aceea, deşi s'au produs într'un mediu cultural şi religios foarte îndepărtat de vremea noastră, probabil acum trei mii de ani, deşi mijloacele de expresie şi formele de stil sunt în mare parte străine mentalităţii noastre, psalmii continuă să mişte inima omului cu aceeaşi putere răscolitoare ca la început. Liturghia creştină, din toate timpurile, e impregnată de poezia psalmilor, iar mesajul lor religios s'a transmis din neam în neam, asemenea unei moşteniri sacre de neînlocuit.

„După atâtea milenii de traduceri şi reîncercări artistice, Psalmii au devenit o carte a omului, pe deasupra oricărui fel de interpretare limitată la existenţa unui singur popor. Întocmai unei capodopere, Psaltirea s'a transformat într'o voce omenească străbătută de durere, adesea şi de conştiinţa părăsirii, ca în Psalmul 21 („Dumnezeul meu slăvit / Pentru ce m'ai părăsit?", cuvinte de situaţie-limită pe care le pronunţă şi Mântuitorul pe cruce), dar şi de certitudine, în măsura în care cel ce imploră o iertare sau o prezenţă e sigur de fiinţa Celui de Sus şi trăieşte în permanenţă înconjurat, chiar şi atunci când se simte singur, de convingerea religioasă a existenţei apropiate a lui Dumnezeu" (Vintilă Horia, *În loc de prefaţă*, p. 5.).

Merită să aducem, ca o dovadă în plus, şi această mărturie a marelui poet

Rainer Maria Rilke: „Am stat singur o noapte întreagă fără să ştiu ce să fac. La limită, am deschis cartea Psalmilor şi am început să citesc. Aceasta e cartea în care te poţi scufunda cu totul, când gândul îţi rătăceşte fără rost, când sufletul ţi-e frământat şi neliniştit".

Psalmii cuprind, de fapt, o infinită gamă de sentimente şi situaţii, încercate toate sub semnul credinţei religioase, adică a raportului intim între om şi Dumnezeu. Se ştie, pe de altă parte, că Psaltirea e o colecţie de imnuri religioase, compuse la epoci diferite şi de autori diverşi, cu scopul de a fi cântate cu ocazia celebrărilor cultice. Meritul D-nei Eugenia Adams-Mureşanu e acela de a fi reuşit să redea într'o limbă românească modernă, dar adoptând ritmul poeziei populare, acea „calitate" de cântec religios, caracteristică Psalmilor, fără să-şi îngăduie elaborări fanteziste.

Transcriem aci câteva momente din vasta şi variata experienţă a conştiinţei religioase care se manifestă în psalmi, în această nouă versiune românească. Se va putea constata, în felul acesta, cât de nimerită a fost tehnica poetică folosită de autoare şi de ce e aşa de uşor ca omul credincios să se regăsească şi astăzi în psalmi, cu propriile-şi probleme şi aspiraţii, cu aceleaşi nelinişti şi dureri.

Iată, de pildă, simţământul de tânjire a sufletului după Dumnezeu, dorul arzător al prezenţei divine (Psalmul 41):

Cerbul cum tânjeşte
şi'nsetat doreşte
la izvor de ape
ca să se adape,
Doamne, tot aşa,
sufletu-mi te vrea!
Sufletu-mi mereu
după Dumnezeu
care-i viu şi tare
arde de'nsetare!
Când oare-oi putea
a mă arăta
feţei sale sfinte
şi a-i sta'nainte?

Sentimentele de exaltare şi bucurie se traduc în cântece de laudă şi recunoştinţă faţă de Ziditorul şi Ocrotitorul vieţii:

Către Dumnezeu, cel care
ne e stânca de scăpare,
să cântăm cu veselie,
să strigăm cu bucurie;
să-l întâmpinăm pe cale
cu cântări şi osanale . . .

În genunchi cu toţi să stăm,
Domnului să ne'nchinăm,
înaintea celui care
ne-a făcut pe fiecare!

(Psalm 94)

Încrederea în ajutorul lui Dumnezeu e unul dintre motivele cele mai frecvente:

Domnul mi-e luminătorul,
Domnul mi-e Mântuitorul,
eu de cine mă voi teme?
El mă apără la vreme
şi când sânt în a lui seamă,
de cine să-mi fie teamă?

(Psalm 26)

În al inimii impas
ţi-am strigat cu al meu glas
de la margini de pământ:
Suie-mă de unde sânt,
sus, pe stânca unde eu
nu mă pot sui, că-i greu!

(Psalm 60)

Dar deseori cântecul devine geamăt, strigăt desnădăjduit sub apăsarea suferinţei, a prigoanei nedrepte, a vrăjmaşilor de tot felul, a răutăţilor multiple care ne împresoară viaţa:

Dumnezeul meu slăvit,
pentru ce m'ai părăsit?
O, tu, Dumnezeul meu!
Ziua te-am strigat mereu
dar tu nu m'ai auzit!
Noaptea nu m'am liniştit
şi odihnă n'am aflat
tot strigând neîncetat!

Vlagă'n mine s'a făcut
ca un hârb uscat, de lut,
limba-mi stă înţepenită
de al gurii cer lipită
şi'n ţărâna morţii, vai,
Doamne, pogorîtu-m'ai!

(Psalm 21)

Doamne, ruga mea'ndelungă
şi strigarea-mi să te-ajungă!

Nu-ţi întoarce dela mine
faţa, când necazul vine!
Inima îmi e rănită
şi-i ca iarba veştejită,
şi-am uitat de-atât amar
să-mi mănânc şi pâinea chiar...
sânt ca pasărea rămasă
singură pe vârf de casă.

(Psalm 101)

Jalea singurătăţii şi tristeţea nestatorniciei vieţii omeneşti, răutatea, ingratitudinea şi nebunia omului, conştiinţa păcatului şi a umblării pe căi greşite, căinţa, dorinţa îndreptării şi a statorniciei în bine, siguranţa lăuntrică a omului drept sub privirea lui Dumnezeu, abandonarea în mâinile lui Dumnezeu în orice împrejurare şi certitudinea ocrotirii lui, fac, aşadar, din psalmi îndreptar şi hrană pentru orice suflet credincios. Dar n'ar putea fi oare şi un fel de interpelare adresată necredinciosului? Condiţia umană rămâne aceeaşi sub scurgerea vremilor.

Iată cum descrie psalmistul dezolarea lăsată în ţară de cei nelegiuţi:

Dumnezeule, vai, toată
moştenirea ta-i prădată,
că păgânii au năvălit
în lăcaşu-ţi sfânt, mărit,
hoardele prin a lor silă
pângărit-au, şi'n movilă
de moloz schimbat-au, iată,
Rusalimul de-altădată!

(Psalm 78)

Smuls-au steagurile sfinte
şi-au pus pe-ale lor'nainte.
În locaşul tău curat
ca'n pădure au intrat,
cum se duc cei cu topoare
trunchi de arbori să doboare.
Cu ciocane şi săcuri
au intrat ca nişte furi
şi podoabele, chiar toate,
fără milă au fost stricate.
Iar biserica-ţi slăvită
cu foc fost-a pustiită...
Semne noi nu mai vedem
nici proroc nu mai avem
printre noi, şi cine ştie
astfel cât timp o să fie?

(Psalm 73)

Şi iată cât de actual sună acest ultim avertisment celor ce pretind a construi o lume mai bună fără sprijinul lui Dumnezeu şi împotriva legii lui:

Dacă n'ar zidi Cel Sfânt
casa noastră pe pământ,
în zadar s'ar osteni
ziditorii de-a zidi;
dacă Domnul n'ar veghea
spre a zidi cetatea sa
în zadar s'ar osteni
paznicii de-a străjui.

Psalm, 126)

Dar cine nu-şi va aminti, şi noi cei ce pribegim prin lume, şi fraţii rămaşi acasă, străini în propria lor ţară, de acea celebră plângere „la râul Vavilonului"? Acel cântec al desţărării forţate, plin de dorul nemângâiat după ţara de altădată:

Lângă ape'n Babilon
plâns'am noi, când de Sion
amintitu-ne-am cu jale.
Stând pe maluri, jos, în vale,
noi uitarăm de cântat
şi'n sălcii am spânzurat
harfele ce amuţiră . . .

Vai, a Domnului cântare,
cum aici cânta-vom oare?
Cum cânta-vom psalmi, noi, lin
în pământul cel străin?

(Psalm 136)

Am fi ispitiţi să continuăm cu citatele. Credem însă că aceste scurte fragmente ajung pentru a ne face o idee despre importanţa actuală a acestui text sacru, îmbrăcat în haină poetică românească.

Un spirit critic ar semnala poate unele mici inadvertenţe de rimă şi ritm. Înţelegem că era greu să fie evitate şi n'are rost să le subliniem. Ele nu scad valoarea excepţională a acestei cărţi pentru care îi suntem nespus de recunoscători autoarei.

Poezia psalmilor împrumută aripi gândului şi inimii în itinerariul pe care-l încearcă sufletul în căutarea lui Dumnezeu. Această nouă traducere în versuri înseamnă o preţioasă revalorizare în grai românesc a unei experienţe religioase exemplare a cărei semnificaţie universală nu a fost micşorată de scurgerea vremii.

ALEXANDRU MIRCEA

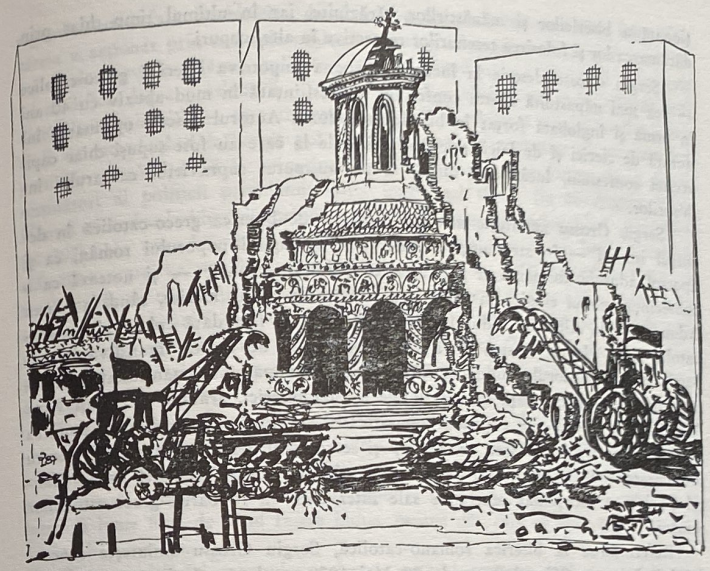

SERGIU GROSSU:

LE CALVAIRE DE LA ROUMANIE CHRETIENNE

Editions France-Empire, Paris 1987. 328 pagini 95 F.

Din paginile revistei noastre, Sergiu Grossu este cunoscut ca iscusit făuritor de versuri pline de duioşie sau de adâncă credinţă creştinească; subtilul poet este mult apreciat şi în cercurile internaţionale atât ca rutinat ziarist mai ales ca editor al revistei religioase *Catacombes*, cât şi ca autor al mai multor cărţi, ce descriu oprimarea creştinilor din secolul nostru.

Bogatul material documentar, folosit la redactarea periodicului lunar Catacombes, completat cu experienţa suferinţelor lui proprii, îndurate pentru activitatea religioasă, i-au permis lui Sergiu Grossu să ne înfăţişeze în volumul notat mai sus o impresionantă sinteză a calvarului creştinilor din România. Bazându-se pe fapte şi acte grăitoare, autorul a analizat sistematic soarta din ultimii 40 de ani a bisericilor, evidenţiind în fiecare caz, măsurile represive aplicate de regimul totalitar din Bucureşti, precum şi încercările disperate de rezistenţă ale credincioşilor. Cu îndreptăţită revoltă, cititorul ia cunoştinţă şi de acţiunea dusă de ateii stăpânitori, de a distruge locaşurile de rugăciune: mai întâi prin interzicerea activităţii instituţiilor culturale confesionale, apoi prin neglijarea inten-

ţionată a bisericilor şi mănăstirilor părăginite, iar în ultimul timp chiar prin dărâmarea lor şi folosirea terenurilor respective în alte scopuri.

Sergiu Grossu descrie la început prigoana împotriva bisericii greco-catolice — cea mai năpăstuită dintre confesiuni — desfiinţată în mod abuziv cu 40 ani în urmă şi înglobată forţat în biserica ortodoxă. Autorul descrie oprimarea îndurată de clerici şi de laici, relevând chinurile la care au fost supuşi chiar capii acestei confesiuni, încât unii dintre ei nu au putut supravieţui calvarului închisorilor.

Sergiu Grossu aminteşte meritele câştigate de biserica greco-catolică în decursul istoriei — în străduinţa de afirmare a originii poporului român, ca şi aportul adus la formarea şi păstrarea conştiinţei naţionale — şi notează ca o consecinţă, modul elogios în care i s'a recunoscut aceste merite, când la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, a fost dată episcopului greco-catolic Iuliu Hossu cinstea de a citi proclamaţia de unirea Transilvaniei cu patria mamă. Autorul subliniază înţelegerea şi compasiunea manifestată permanent de lumea liberă faţă de suferinţele acestei biserici, arătând că însuşi Papa Ioan-Paul al II-lea şi-a exprimat semnificativ sprijinul cauzei ei, prin numirea monseniorului Traian Crişan ca episcop şi secretar al Sfintei Congregaţii, pentru pronunţarea beatificărilor; iar în cadrul cuvântării rostite cu acest prilej, Sfântul Părinte a menţionat repetatele sale intervenţii în favoarea greco-catolicilor români.

Referindu-se la biserica romano-catolică, Sergiu Grossu aminteşte concordatul încheiat cu Sfântul Scaun la 29 Mai 1929, pe baza căruia această confesiune se organizase în patru dioceze, conduse de arhidioceza din Bucureşti, înglobând circa 1.200.000 credincioşi cu 694 parohii şi 1177 preoţi. Pentru a putea lichida atât religia cât şi întreaga viaţă spirituală confesională, regimul din Bucureşti a denunţat în mod arbitrar şi unilateral Concordatul prin decretul din 17 Iulie 1948, iar ulterior, la 4 August 1948, a adoptat legea de reglementarea învăţământului, prin care a desfiinţat toate instituţiile de educaţie şi învăţământ finanţate de biserici.

În ceea ce priveşte confesiunea protestantă, cu diferitele ei ramuri, autorul menţionează modul cum regimul a utilizat împotriva reprezentanţilor ei, fie dispoziţii aflate în vigoare, fie adoptând noi măsuri de represiune, cum a fost decretul amintit din 4 August 1948 sau cel din 1970 pentru pedepsirea huliganismului şi a celor ce acţionează împotriva statului. Miile de arestări, teroarea şi groaza răspândite au înfrânt sforţările de rezistenţă încât în 1971 Nicolae Ceauşescu declara cu mândrie că în România cultele religioase manifestă o atitudine „constructivă", faţă de eforturile de dezvoltare progresistă a ţării, şi-şi „aduc aportul la construirea socialismului" (p. 98). Legea presei din 1 Aprilie 1974 a îngrădit şi mai mult posibilităţile de manifestare ale propovăduitorilor creştini, iar legea din 28 Octombrie 1974 de expropriere şi naţionalizare a deposedat, în mod abuziv, aşezămintele bisericeşti de bunuri artistice şi culturale. Nu este de mirare că şi din rândurile creştinilor protestanţi au izbucnit numeroase mişcări de revoltă şi de rezistenţă faţă de asupritori.

În partea finală a cărţii Sergiu Grossu înfăţişează cu discernământ politica

regimului ateu faţă de biserica dominantă a Statului, cea ortodoxă, împotriva căreia a acţionat prin multiple mijloace, căutând să o stăpânească şi să o oblige a-i servi scopurile. Măsuri aplicate încă din primii ani ai dictaturii comuniste au modificat legea pensionării —, pentru a putea elimina pe vechii păstori credincioşi, indezirabili —, au transformat sistemul de alegerea conducătorilor spirituali — introducând influenţa politică la desemnarea prelaţilor — au exercitat presiuni, mergând până la privaţiuni de libertate, pentru a forma clerici fideli, susţinători ai politicii partidului, astfel încât mai târziu (la 20 August 1974) Sfântul Sinod al bisericii ortodoxe declara supunere neîngrădită partidului (p. 202). Nu este de mirare că — aşa cum arată autorul — împotrivindu-se măsurilor represive, credincioşii bisericii ortodoxe au avut în mijlocul lor un mare număr de opozanţi, de protestatari, de organizaţii mai vechi sau nou create, care s'au opus tiraniei comunismului. Autorul se ocupă în mod detailat de activitatea cunoscutei mişcări a laicilor ortodocşi români *Oastea Domnului*, înfiinţată în 1923, căreia i-a aparţinut chiar el, motiv pentru care a ispăşit o condamnare de 12 ani.

Sergiu Grossu semnalează apelurile disperate făcute de credincioşii ortodocşi — atât către autorităţile regimului dela Bucureşti, cât şi către personalităţi şi instituţii din lumea liberă — subliniind în special curajul şi tenacitatea cu care a desfăşurat activitatea sa de preot misionar *Gheorghe Calciu*, bine cunoscut în întreaga lume încă de când fusese închis, pentru dârzenia cu care a propovăduit cuvântul Domnului.

Cu exemplificări concludente descrie autorul acţiunea dusă de actualii conducători ai statului român, pentru nimicirea locaşurilor de rugăciune. Barbarismul acestei politici a început după cutremurul din 1977, de pe urma căruia au avut de suferit numeroase biserici şi mănăstiri. Încă în decursul aceluiaşi an, a fost desfiinţată instituţia competentă pentru conservarea şi restaurarea clădirilor *Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional* (p. 126). Acestui început i-a urmat alte măsuri, prin care s'a hotărît dărâmarea unor case de rugăciuni, invocându-se drept motiv, dela caz la caz, amenajarea de baraje pentru acumulări de apă, sau ridicarea de noi construcţii.

Tendinţa de distrugere s'a accentuat în ultimii ani, mai ales în Capitală, sub pretextul sistematizării urbanistice. Intervenţiile repetate, făcute din ţară sau din străinătate, pentru salvarea lăcaşurilor de rugăciuni nu au reuşit să oprească această acţiune, determinată de ideologia ateistă a actualului regim.

Modul sistematic şi documentat al expunerii lui Sergiu Grossu imprimă lucrării prezente o importanţă deosebită, căci prin ea se atrage atenţia lumii întregi, într'o limbă accesibilă cercurilor internaţionale, asupra calvarului credincioşilor creştini din România.

CONSTANTIN SPOREA

CU OCHIANUL ÎNTORS, DIN „DEALUL PACIFIC“

„13“

O rafală de vânt, dacă pot spune aşa, într'un plic sosit de departe, îmi aduce o gălbuie filă de gazetă în care aflu un articolaş despre publicaţia literară a anilor '30, de care — văd cu uimire — este legat şi numele meu! Cu toată memoria „de oţel“ cu care mă mândresc, nu-mi este însă cu putinţă să dau un contur mai exact foii acesteia. Comentariul cu pricina readuce pentru câteva clipe în actualitate una din acele reviste de provincie ale minunaţilor ani '30, ce nu a reuşit să treacă de cel dintâi număr. Este vorba de „ARC“ apărut sub îngrijirea lui Pavel Nedelcu, la Focşani, însă oricât m'aş strădui, nu pot lega de titlul acela nici măcar o copertă, nici un colaborator, nici o frântură de pagină!

De Pavel Nedelcu, în schimb, îmi aduc aminte, vorba aceea, „ca şi cum ar fi fost ieri“. Era prezent în revistele mai mult sau mai puţin efemere ale epocii, începând cu obligatoriile „bilete de papagal“, până la acest „ARC“ din care, probabil din pricina sărăciei lui care ştiu că era *lucie,* n'a izbutit decât să lanseze în aer doar o singură săgeată: acel număr 1, comentat în fila ce mi-a fost trimisă de departe.

Avusesem la Braşov, până în anul plecării din ţara ce încă se numea România, într'un dulăpior, legate cu sfoară, pachete de corespondenţă literară, începând din anul 1933, când am debutat, şi între epistolele pierdute pentru totdeauna, erau acolo destul de multe de la Pavel Nedelcu, scrise între 1934—1937, anii de la Braşov, pe vremea când eram cunoscut, ca să zic aşa, ca ‚poetul de la poalele Tâmpei“.

Strâns legat de numele lui Pavel Nedelcu este acela al lui Alexandru Călinescu, prietenul nedespărţit de la Focşani, coeditorul revistei „13“ în paginile căreia am scris destul de des, şi-mi aduc aminte că unul din poemele apărute acolo a atras atenţia lui Mircea Eliade. Acesta a scris o notiţă în săptămânalul „Vremea“, remarcând juvenilul poem. Alexandru Călinescu a murit pe la mijlocul deceniului '30, la un sanatoriu de pe Valea Prahovei, şi am fost cu toţii la priveghiul lui, cei ce petreceam în luna aceea vacanţa la „Căminul Scriitorilor“ de la Buşteni. Cu un an înainte fusese mosafirul nostru la Braşov, cu ocazia şezătorii literare organizate de entuziastul Mihail Chirnoagă, în „sala festivă“ a liceului „Andrei Şaguna“, la care au participat, afară de Alexandru Călinescu şi Pavel Nedelcu, „braşovenii“ Mircea Brătucu, Ştefan Muscalu, Octav Şuluţiu, alături de „vedetele“ din Capitală, ca Isaiia Răcăciuni şi Anişoara Odeanu, a cărei bască şi trench-coat cenuşiu au stârnit vâlvă între tinerii braşoveni.

Am văzut acum câţiva ani într'o publicaţie şcolară de la Focşani, ajunsă printr'un miracol în Arhipelagul Sandwich, o reproducere a copertei revistei „13“ şi fireşte că examinarea atentă a excelentului clişeu a trezit în mine o explicabilă melancolie. Este vorba de numărul 13 al primului an, luna Mai 1934, al acelei remarcabile publicaţii ce se sub-întitula „revistă lunară de literatură şi cronică“, vânzându-se la chioşcurile şi librăriile oraşului, în măsura în care

se vindea, la preţul de 5 lei, ce corespundea preţului obişnuit al revistelor literare de genul acesta.

Antetul, un foarte mare „13“, la stânga, avea la dreapta o coloană în capul căreia era scris „semnat de“: urmând în chip vertical, lista colaboratorilor. O redau întocmai: primul era G. Bacovia, deseori prezent în foile provinciei, mai cu seamă din Moldova, urmând Apostol Fulga, dar de el îmi aduc aminte vag, şi mi s'ar părea că a fost prozator. B. Iordan debutase cu remarcabilul roman „Normaliştii“, şi deveni cunoscut în curând; nici de Vasile Dorneanu, vai, nu-mi mai aduc aminte, iar Ioan Georgescu mi se pare a fi fost din Buzău, unde scosese — şi el — o revistă. Urmează bunul, entuziastul, generosul Mihail Chirnoagă, cel de la „Frize“-le noastre din Braşov, a căror existenţă a fost retezată de denunţul unui dascăl numit Pimen Constantinescu, vag traducător, provocat apoi la duel de Chirnoagă şi, fireşte refuzând, ascunzându-se după pretexte ridicole.

E. Ar. Zaharia era unul dintre cei mai harnici şi activi poeţi din Bucovina, după el urmând numele meu, plutonul liric fiind încheiat, cu modestie, de cei trei editori ai lui „13“: George Car, Al. Călinescu, Pavel Nedelcu.

Alexandru Călinescu izbutise să scoată două plachete de poeme, fiind primite de critica literară cu elogii; în ceea ce priveşte pe Pavel Nedelcu, boem inveterat, sărac şi având mereu de luptat cu sărăcia şi cu şefii puţin înţelegători ai unui birou unde deţinea o funcţie mai mult decât umilă, nu ştiu să fi ajuns la editarea unei cărţi proprii, cu toate că a fost atât de generos şi de risipitor cu poezia prietenilor. Pe aceştia îi prezenta când la „13“, când în acel solitar caiet al lui „ARC“, publicaţie aproape „fantomă“, ce a redeşteptat — cum se vede — aceste aduceri aminte, în triunghiul liric format astăzi între Focşani — Braşov şi Insula Oahu, Honolulu, Hawaii, de unde trimit cititorilor mei un salut cu hawaiianul „ALOHA“!

BACOVIA

Încă din 1916, în cartea dintâi, „Plumb“, George Bacovia şi-a autodefinit nu numai poezia, ci a trasat un portret atât de autentic al straniei sale personalităţi, încât nimeni nu l-a putut întrece. Într'adevăr, în poezia „Rar“, Bacovia scrie: „Singur, singur, singur / Într'un han, departe / Doarme şi hangiul / Străzile-s deşarte / Singur, Singur, Singur.“.

„*Singur*“ a fost, de-a-lungul întregii şi lungii sale vieţi, poetul Bacovia, şi acea „singurătate“ era cu mult mai accentuată, când se afla între oameni, cu aeul veşnic absent, parcă pogorît de pe altă planetă, „singur, singur, singur“.

În general, marii poeţi ai literaturii române interbelice, erau oameni din cale-afară de „accesibili“: oricine vroia, putea să-i caute, să-i viziteze, să stea de vorbă cu ei, lucru care cu poetul „Plumb“-ului era cu desăvârşire imposibil. Ca să dau câteva exemple, voi aminti că Ion Minulescu era un vizitator aproape zilnic al cafenelei „Capşa“, unde în faţa unui „şvarţ“ sau a unei dulceţi, putea fi abordat de oricine. Pe Nichifor Crainic, care nu era om de cafenea, îl aflai,

în orice zi, mai cu seamă dimineţile, la redacţia „Gândirii“, unde domnu'Buşe era un fel de şef de cabinet; Ion Pillat primea colegi, cititori, poeţi tineri sau consacraţi în admirabila bibliotecă din strada Pia Brătianu, iar nenea Tudor Arghezi conversa cu plăcere cu mosafirii, în odăile din strada Mărţişor, pe care o făcuse cunoscută nu numai în literatură, ci şi pe harta Bucureştilor.

Acestea sunt repet, doar câteva exemple, din cale-afară de grăitoare, pentru atmosfera poetică şi umană a anilor '20 până la finele celui de-al doilea război mondial.

„Cazul“ Bacovia era, mai cu seamă din motive psihologice şi umane, cu totul deosebit. Chiar dacă el era *prezent, acolo, de faţă*, aveai totdeauna impresia că se află „Singur, singur“, „în dosul unui zid impenetrabil de sticlă“, putând fi văzut, însă incomunicabil.

De altfel, din câte îmi aduc aminte, cu toate că de-a-lungul lungii sale vieţi, Bacovia a vorbit cu mulţi reporteri şi gazetari, singurul text ce-ar putea conta într'o măsură oarecare, este acela semnt de I. Valerian, admirabilul director şi „fac-totum“ al revistei „Viaţa Literară“, despre care nu s'a scris şi nu s'a vorbit, până astăzi, aşa cum ar merita efortul său fără pereche în literatura epocii.

Proaspăt sosit la Bucureşti de la Braşov, în toamna lui 1937, am încercat entuziasmat şi curios, să îl caut pe poet, însă bunul meu prieten, poetul „Strofelor pentru suflet“, Denetul (D. N. Teodorescu), coleg la un birou de minister cu fratele poetului, avocatul Vasile Langa, mi-a spus că era inutil să încerc o apropiere, dat fiind că Bacovia era „singur, singur, singur“. Aşa fiind, n'avea *cum* şi *cu cine* să „stea de vorbă“, nici chiar dacă i se puneau cele mai elementare întrebări, la care el se limita să răspundă monosilabic, sau, maximum, cu o singură frază scurtă, întretăiată şi aceasta de tăceri inexplicabile pentru cei ce-l ascultau.

Uneori îl vedeam în hall-ul „Societăţii Scriitorilor“, păzit de „doamna lui“, Agata, ea însăşi poetesă „bacoviană“, ce a „vegheat“ asupra vieţii lui, cum se poate vedea din cartea ei cu caracter autobiografic.

Ţin minte că în cursul a două veri, prin 1936—1939, la „Căminul Scriitorilor“ de pe Valea Prahovei, la Buşteni, Bacovia venise acompaniat de Agata Grigorescu şi de un Bacovia mic, copie a părintelui său: la fel de tăcut, la fel de şters, la fel de „singur, singur, singur“ între copiii de scriitori de vârsta lui, între care îmi amintesc de fetele şi băieţii lui Şerban Cioculescu, Mihail Straje, Mihai Cruceanu.

Ca să cobor din camera mea de la mansardă, eram obligat, în fiecare zi de mai multe ori, să trec prin faţa odăii unde era găzduită familia Bacovia. Văd şi acum uşa întredeschisă în timpul zilei, Agata citind sau brodând şi, pe un fotoliu, cu spatele la uşă, Bacovia şezând nemişcat, cu un braţ atârnând pe spetează, ca şi cum ar fi fost un manechin. Am încercat, la început, să dau un sonor şi politicos, „bună-ziua“, însă tot ceea ce venea ca răspuns din odaie, era o tăcere pe care o întărea gestul Agatei, ce părea a spune „linişte, nu tulburaţi pe poet“. Copilul Bacovia, cu ochii mari-deschişi, şedea pe un scăunel şi se uita într'o carte, fără a vorbi cu niciun coleg de vârsta lui, aceştia bătând mingea sau alergând în grădina din dosul casei.

Şi totuşi, am aflat în cartea de evocări a exemplarului poet de la revista „Îndreptar“, I. M. Raşcu, o evocare a lui Bacovia, mergând cu mulţi ani în urmă, când poetul locuia la Iaşi, şi, într'o cârciumă cu hangiu, cânta din vioară, bătând ritmul unui cântec vesel, pe care mi s'ar părea că nu l-a repetat, de-atunci, niciodată! „Singur, singur, singur“ a parcurs calea vieţii, lăsând în urma lui una din cele mai personale şi tulburătoare opere din poezia românească.

ION MOLEA ŞI „ŢARA NOASTRĂ“

Aflu, aici în insula din Arhipelagul Sandwich, nici eu nu ştiu prin ce întâmplare, de moartea survenită la Bucureşti, a lui Ion Molea, şi mă gândesc la viaţa amărîtă pe care trebuie că a dus-o bietul, în ultimele decenii. Văd în dicţionarul de pseudonime al bunului Mihai Straje că poetul Molea se născuse în 1905 şi aflu între titlurile celor câteva reviste la care a colaborat, întotdeauna modest şi discret, pe acela al „Falangei Literare“, al „Liniei Drepte“, al „Universului“ (nostru) „Literar“ şi al gazetei „Ţara Noastră“, organul partidelor politice unde a militat sau pe care le-a întemeiat Octavian Goga.

Nu se poate trece cu vederea peste faptul, subliniat şi de Pamfil Şeicaru în admirabilul portret ce i l-a făcut lui Goga, apărut acum câteva zeci de ani într'o broşură la Madrid, că Octavian Goga a fost, *cel puţin* atât de mare gazetar precât a fost important ca poet; în ceea ce îl priveşte pe Şeicaru, se înclina să-l prefere poetului pe gazetarul Goga, opinie la care îmi permit să subscriu. Volumul de articole şi pamflete „Mustul care fierbe“, a fost şi va rămâne un document în viaţa spirituală şi politică a României Mari, pe care Goga a ajutat în mod hotărîtor s'o clădească. Ori, majoritatea paginilor din „Mustul care fierbe“ a apărut în revista şi mai apoi în cotidianul „Ţara Noastră“.

În „romanul autobiografic“ al lui Ion Molea, apărut printr'un adevărat miracol în 1974 sub straniul titlu „Fuga de lunga noapte“, ultimele pagini îl evocă pe Goga, şi, în mod natural, autorul pomeneşte — în treacăt — de gazeta în redacţia căreia a lucrat alături de alţi scriitori, între care, nu vă miraţi!, se numără Zaharia Stancu, după cum a însemnat chiar el în „Antologia Poeţilor Tineri“, apărută în 1934, când colaborarea la ziarul lui Goga nu constituia o crimă, ci, dimpotrivă, o cinste împărtăşită de mulţi . . .

„Ţara Noastră“ a fost, dacă mă pot exprima aşa, eminamente o gazetă de scriitori, condusă de scriitorul Alexandru Hodoş, omul cu cele mai numeroase pseudonime din literatura română. Între ele încă îmi aduc aminte de „Cucuruzel Bandi“, „Miţa Camarilla“ şi bineînţeles de „Costică Pertractare“, strâns legat de ceea ce obicinuia să se numească „evenimentele zilei“.

Prin anii '30, când încă eram elev la liceul „Andrei Şaguna“, Eugen (Mony) Jebeleanu, el însuşi fost „şagunist“, m'a condus, ţin minte, la redacţia „Tării Noastre“ unde lucra, semnând când în numele său, când cu pseudonimul, abandonat curând după aceea, Ion Jelea. Gazeta se afla instalată, pare-mi-se, la începutul străzii Câmpineanu, nu departe de-o hardughie în care locuia avocatul şi memorialistul Radu D. Rosetti, şi unde, mai târziu, l-am vizitat cu Al. M.

Paleologu, pe K. H. Zambaccian. Acesta obicinuia să ne arate superbe tablouri, acompaniate de frugale gustări: brânză de Brăila cu un ţoi de ţuică.

Era din cale-afară de modestă redacţia „Ţării Noastre": mobilier vechi şi uzat, de maşini de scris în epoca aceea nici nu putea fi vorba, în cel mai frumos vis! Acolo lucrau scriitori ca poetul Daniel Ciurezu, tot din grupul de protejaţi ai lui Goga, a cărui eleganţă oarecum „britanică", întovărăşită de-o chică impecabilă, atrăgea atenţia când traversa Calea Victoriei. Nu-l uit pe C. Dan Pantazescu zis „Păpăleaţă", din cauza unui roman mereu anunţat, niciodată apărut, „Amintirile caporalului Păpăleaţă", din care obicinuia să povestească savuroase fragmente. Jebeleanu, înclinat să facă „bancuri", de îndată ce intra în redacţie, lansa un sonor „bună dimineaţă Păpăluţă!", cu toate că *dimineaţa* trecuse de multişor şi era mai mult ora aperitivului.

Îi mai văd acolo, la o masă într'un colţ, pe discretul şi finul Bucur Ţincu, mi se pare că din Răşinari, autor al unor foiletoane literare, pe care nu ţin minte să le fi văzut apărute în volum.

Niciunul dintre aceştia nu s'a învrednicit să scrie istoria „Ţării Noastre", carte care nu numai că ar fi fost pitorească, ci ar fi reprezentat o contribuţie de importanţă la evoluţia vieţii culturale şi politice a ţării între cele două războaie. Ar fi putut s'o facă Alexandru Hodoş, dar acesta a fost un amestec de aristocraţie şi boemă; lui Ion Molea împrejurările în care şi-a trăit ultimile decenii, desigur că nu-i permiteau să se gândească la aşa ceva!

Acuma, când s'a dus şi discretul Molea, nu mai rămâne decât Eugen Jebeleanu, martor participant al aventurii literare şi spirituale condusă timp de mai bine de un deceniu şi jumătate de „poetul pătimirii noastre". Importanţa lui Octavian Goga ar fi meritat apariţia unei asemenea cărţi. Acuma, mă tem că subiectul va cădea pe mâna unui june neştiutor, sau mai rău, pe aceea a unui *heirupist* ce s'ar dori . . . reabilitat.

Păcat, mare păcat: „ocazie pierdută", mă tem că iremediabil . . .

POETUL „DUHULUI DE BASM"

În sala ce servea de bibliotecă, secretariat de redacţie şi . . . loc de „şuete", a „Universului Literar", în dosul meselor ocupate de Constantin Fântâneru şi Constantin Postelnicu, era un colţ mai dosit, păzit de-o scară rulantă cu care se ajungea la rafturile mai înalte cu cărţi — şi locul acela servea ca punct de întâlnire pentru poeţi. Îi văd şi-acum pe poetul-actor Alexandru Ilea, intrând tiptil, cu un nelipsit fular la gât, spunând, ca un fel de scuză: „Am venit să-l aştept pe Émil"; *Émil,* cu accent ca să zic aşa ardelenesc, fiind Emil Botta. Acesta era şi el, nelipsit din redacţie, unde poposea cel puţin de două-trei ori pe săptămână, de obiceiu cu un fular şi mai mare decât al amicului Ilea, şi cu câteva file mototolite în buzunarul impermeabilului al cărui guler îl purta ridicat.

Acolo îl întâlneam, venind singur şi discret, pe poetul Emil Gulian. Fusese remarcat în anii '30 ca excepţional tălmăcitor al poemelor lui Edgar Allan Poe, şi făcuse numeroase traduceri din poeţi atât de variaţi ca Valéry Larbaud, Léon-

Paul Fargue, Georges Duhamel şi Paul Claudel, pe care a ştiut să-i re-creeze cu o rară fineţe şi multă exactitate. Opera lui Poe tradusă de Emil Gulian trebuie să fie însă considerată ca una din cele mai de seamă contribuţii ale sale la istoria poeziei interbelice româneşti.

Faptul că Emil Gulian a căzut „cu faţa la răsărit", a contribuit — desigur — în bună măsură la tăcerea ce s'a aşternut peste fiinţa şi opera lui, lucru din cale-afară de nedrept, pentrucă între prietenii şi camarazii săi de generaţie, a fost nu numai un poet ales, ci şi un om de-o desăvârşită fineţe.

Avea în manuscris un volum, deseori anunţat în revistele timpului, întitulat frumos „Duh de Basm", şi unele din poemele acelei cărţi de care nu sunt sigur dacă a apucat să vadă lumina tiparului, au fost ilustrate de pictorul Mac Constantinescu, ale cărui desene în epoca aceea au împodobit mai multe cărţi de poezie.

Prezent în numeroase din revistele deceniilor '20 şi '30 (născut la Giurgiu în 1907) Gulian a cetit primele poeme în cenaclul maestrului E. Lovinescu, însă a debutat în presă la „Universul Literar", seria condusă de Camil Petrescu. Cu toate că era un avantgardist ca să zic aşa „moderat", cu accente ce, în epocă, erau inevitabil aproape de anumite *tonuri* şi *moduri* din „Jocul Secund" al lui Ion Barbu, Gulian a scris şi la „Contimporanul" lui Ion Vinea, tribună de avantgardă cu adevărat europeană, unde, afară de cei din grupul revistei, au scris şi tineri atât de deosebiţi unul de altul, ca poeţii Romulus Dianu, Sandu Tudor, Eugen Jebeleanu, Sergiu Dan. Fiecare din ei avea însă un ton nou, fără a fi obligatoriu „decadent" sau „iconoclast", ca să folosesc cuvintele pe care adversarii poeziei noui obicinuiau să le folosească spre a „înjosi" pe tinerii poeţi.

Am întâlnit, ţin minte — poemele lui Gulian — din lecturile mele foarte juvenile, în „Vitrina Literară" a lui Mircea Damian, al cărei prim secretar de redacţie pare-mi-se că a fost dascălul meu de franceză, Octav Şuluţiu, apoi în „Radical" publicat la Craiova de poeţii Numa Cartianu şi Costică Nissipeanu, autorul frumosului poem „Femeea de aer", dar şi în reviste mai durabile, ca, de pildă, „Vremea", unde Pompiliu Constantinescu rezerva un minuscul spaţiu poeziei de calitate, în „România Literară" a lui Liviu Rebreanu, al cărui *factotum* era poetul Camil Baltazar, în „Azi" a lui Zaharia Stancu şi, nu atât de ciudat cum s'ar părea, în „Clopotul" de la Botoşani, foaie de provincie cu poezii de avantgardă, scoasă de Scarlat Callimachi.

Da, a fost atâta agitaţie, atâta activitate, atâta avânt, în anii aceia la Bucureşti!Discretul delicatul Emil Gulian, era mereu prezent cu poezia sa de un timbru personal. Dar peste aceste patru decenii s'a aşternut tăcerea, praful şi nimicinicia.

Am încercat să îi reactualizez figura şi scrisul, dedicându-i, acum câţiva ani, un caiet întreg din „scrisoarea internaţională de poezie, EE", pe care din 1965 o scot aici în Anhipelagul Sandwich. Astfel, figura lui a ieşit pentru scurtă vreme din besnă, creionată pe copertă de pictorul şi poetul costarican Francisco Amighetti. Acesta a executat un reuşit portret având ca „model" o fotografie de carnet de identitate, îngălbenită de timp.

Eu *îl văd,* când mă gândesc la el, vorbind încet, aproape pe şoptite, cu poeţi ca Ştefan Stănescu, cel ce se lăuda c'a „inventat" poeticul cuvânt „măr-

oică“, cu Mihai Niculescu, martor — încă al anilor acelora —, cu Constantin Fântâneru, autorul romanului „Interior“, de la care atâta s'a aşteptat, nu numai în redacţia „Universului Literar“, ci în tânăra literatură a anilor '30. Peste tot şi toate, implacabilul tăvălug al tăcerii! Însă cuvintele acestea caută să îl deplaseze ca, măcar pentru o clipă, să reînvie, aidoma, profilul celui ce a scris „Duh de basm“: Emil Gulian.

ŞTEFAN BACIU

PLOIESTI, 7 JUIN. — Le Czar conduisant le défilé de sa garde d'honneur en présence du prince Charles de Roumanie, du Czarewitch et des grands-ducs Serge, Vladimir et Nicolas. (Dessin de M. Lix, d'après la croquis de M. Dick.)

ÎNTÂLNIREA DE LA PLOIEŞTI DIN 7 IUNIE 1877

Apărute în *Le Monde Illustré* acum o sută de ani, mi s'au dat câteva gravuri tăiate din revista pariziană care-şi ţinea la curent cititorii cu evenimentele zilei. Pe lângă primii corespondenţi de război, desenatori destoinici însoţeau trupele cu riscul sănătăţii, desigur al confortului şi uneori chiar al vieţii până pe câmpul de luptă, în pofida interdicţiilor de către comandamente şi în ciuda politicienilor care prin presă urmăreau obiective favorabile poziţiei lor.

Ilustraţia mai de seamă reprezintă momentul din 7 Iunie 1877 când Ţarul

Alexandru II al Rusiei călare, în fruntea gărzii sale de onoare cu generalul comandant al regimentului Pawlowski alături, defilează salutând pe Principele Carol I al României care, cu Marii Duci Nicolae, Sergiu şi Wladimir primesc defilarea în oraşul Ploieşti. Trâmbiţaşi se văd sunând din goarnă, în timp ce ne putem închipui caldarâmul scăpărând sub copitele cailor. În fund, câteva case mai răsărite, copaci şi turlele unei biserici. E preludiul războiului declanşat pe Dunăre.

La ilustraţia publicată de revistă au colaborat mai mulţi artişti: Lix (Frédéric Théodore) desenatorul; Dick (Thomas) cel care a schiţat scena pe teren în calitate de trimis special al redacţiei, şi, într'un colţ, semnătura „F. Moller sc.“ a gravorului care a crestat lemnul. Chiar din legenda care însoţeşte imaginea reiese că aceste schiţe făcute în condiţii inimaginabil de grele — dovedind spiritul de aventură şi tenacitatea îndemnului de a fi printre primii care să-şi satisfacă ziarul şi care anima pe aceşti membri ai tagmei corespondenţilor visuali — urmau să fie prelucrate înainte de a da cititorului primul şoc al informaţiei plastice.

Despre Dick — după părerea noastră cel mai vajnic dintre cei trei menţionaţi — nu găsim în Bénézit decât faptul că era gravor al Şcoalei Engleze din secolul XIX, şi că el copiase tablouri de Rubens şi Rafael. Dicţionarul *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler* (Ulrich Thieme & Felix Becker) adaogă numai titlul tablourilor copiate de dânsul în 1841. Că Dick fusese „trimisul special“ al revistei *Le Monde Illustré*, reiese din legenda celorlalte ilustraţii indicând anume că desenele lui Kaufmann au fost făcute după schiţele primului. Despre pictorul Lix (1830—1897) ni se spune că ar fi fost elev al lui M. M. Drolling, acel Drolling prin al cărui atelier trecuseră paşoptiştii Ion Negulici şi Iscovescu. Începând cu expoziţia Salonului din 1880 Lix fusese distins cu medalia clasa III-a, iar mai pe urmă cu cea de bronz, în 1889. Kaufmann (Paul Adolphe) născut în 1849, a însoţit trupele în calitate de corespondent al *Le Monde Illustré* în decursul campaniei ruso-turceşti realizând cu această ocazie o serie de compoziţii remarcabile. El pare să se fi bucurat de un renume care-l aşcază într'o categorie superioară. La un moment dat, câteşi trei au trecut prin atelierul lui Drolling, astfel că au auzit de Principatele Danubiene, fapt care pare să le fi dirijat interesul într'acolo. Kaufmann, ilustratorul, poate să fi auzit de gravurile lui Ion Negulici, propuse spre publicare revistei *Le Magasin Pittoresque* periodicul înfiinţat de Edouard Charton.

Crâmpeie de informaţie îşi fac drum prin pătura uitării la vederea acestor imagini şi, cu toate că sunt personale, nu e poate de prisos să fie consemnate în acest context. Relativ la „Întâlnirea din Ploieşti“, domnişoarele Samuelli îmi spuneau că prânzul Suveranilor avusese loc în casa bunicilor surorilor şi că înalţii oaspeţi şi-au crestat numele, fiecare la locul său, pe masa păstrată în familie, până ce tot avutul lor din Ploieşti şi dela ţară le-a fost risipit de evenimentele ulterioare. Ar fi interesant de a şti ce a devenit această piesă de mobilier care constituie un document istoric puţin cunoscut.

După ce bunicul meu, Radu G. Golescu, fiul lui Iordake, militar de carieră, murise, văduva lui, Caterina născută Rosetti, s'a văzut chemată să găzduiască la

moşia Dracea din Teleorman, la 18 km de Turnu-Măgurele şi la 7 km de satul Putinei, pe Ţarul Alexandru II şi pe Marele Duce Nicolae. Retrăgându-se la casa din vie, le-a lăsat în seamă casa conacului din vale şi pe Vasile robul, omul de încredere în chip de mare şambelan! De la tatăl meu care împlinea atunci 17 ani, fiind născut la 21 Mai 1860, am auzit cum ofiţerii marelui cartier militar îl luau cu dânşii în sanie ca să urmeze pe împărat la Turnu-Măgurele când acesta dorea să asiste la bombardarea Nicopolei. Peste Dunăre trupele trecuseră pe podul de vase de la punctul Flămânda, până unde, urmând valul lui Traian, „Troianul", hotar al moşiei, mergeam călare între cele două războaie mondiale. Dela Vasile am aflat că Marele Duce Nicolae nu-şi părăsise cortul ridicat în preajma casei, luând totuşi mesele cu „Majestatea Sa Imperială", Vasile având misiunea de a destupa sticlele de şampanie şi de a întreţine jarul în cazanele care înconjurau casa pentru ca fumul să alunge ţânţarii.

Se pare că Ţarul ar fi insistat pe lângă bunică-mea să-i încredinţeze pe tatăl meu pentru a fi educat printre cadeţi la Petrograd, dar că dânsa ar fi refuzat fără şovăire. De altfel, tata, Constantin R. Golescu, îşi dorea altă carieră decât cea a bunicului — care fusese numit Catană pentru zelul său — mergând, îndată ce s'a terminat războiul, la studii de medicină la Paris, urmate până la gradul de intern al spitalelor, când la moartea mamei sale a trebuit să se'ntoarcă în ţară, devenind agricultor, deputat de Teleorman şi senator. În decursul vieţii sale a rămas interesat de medicină, îngrijind sătenii, făcând împreună cu fratele său injecţii anti-holerice în timpul campaniilor ulterioare, când medicii nu pridideau să împiedice molima care ameninţa să se întindă, înfiinţând dispensare pe proprietăţi, procurând lapte şi alimente bolnavilor.

Alt cartier militar rusesc se stabilise la Zimnicea, iar Crucea Roşie Rusă îşi fixase sediul la Ştorobăneasa, moşia fraţilor Racottă, dintre care doi fuseseră aghiotanţi ai lui Cuza. Mama mea, fiica lui Vasile N. Racottă — văr al lui I. I. Heliade-Rădulescu — şi a Ecaterinei Romanescu, născută în 1870, care avea în timpul războiului 7 ani, îşi amintea de doctori şi doamne infirmiere străini, care o învăţau poezii germane ca de pildă *Ich ging im Walde so für mich hin, Und nichts zu suchen, das war mein Sinn* a lui Goethe, şi jignită a fost când i s'a dat un galben drept recompensă pentru recitare, pe care l-a svârlit cât colo ştiind că numai servitorilor se dau bani! La Ştorobăneasa se ţinea „tezaurul", casa de bani a serviciului medical rusesc al Armatei. Acolo s'a păstrat tradiţia dispensarelor întreţinute cu produsele fermei şi Preventoriul fondat de către fratele mamei mele Nicolae V. Racotta existent până în ultimele zile ale stăpânirii proprietăţii.

În legătură cu războiul din 1877 care ne-a adus independenţa, ne interesează acele capitole din cartea Dorotheii Anderson[1]) care prezintă fundalul pe care se organizase opera de ajutor sanitar din partea societăţilor britanice, destinate să activeze cât mai aproape de câmpul de luptă. La isbucnirea ostilităţilor, publicul britanic se vedea solicitat din două direcţii: Majoritatea, tradiţionalişti, urma atitudinea pro-turcă a guvernului conservator; pro-rusă era numai opinia liberală. Socotind că amintirea campaniei din Crimea nu era prea îndepărtată, era greu ca simpatiile să oscileze într'alt fel. Corespondenţii de război nu erau

nici ei familiarizaţi cu regiunile dunărene, unii însă fuseseră martori că artileria turcă atacase spitale pe care flutura steagul Crucii Roşii. Colonelul Lord Lindsey Preşedintele Societăţii Naţionale de Ajutorare N.A.S., propuse planul cu privire la partea care urma să fie luată de Societate în actuala campanie. El sublinia faptul că până în acel moment se primiseră apeluri numai în favoarea soldatului turc, dar Societatea trebuia să se arate imparţială. Consiliul hotărîse să închirieze cu mijloace proprii un vapor care să transporte medici şi material spre Constantinopol şi Marea Neagră. Într'o scrisoare către preşedinte, semnată nu numai de Filo-ruşi înflăcăraţi, dar şi de parlamentari mai moderaţi, se insista ca Societatea „să-şi dovedească imparţialitatea". Lindsey răspunse că se închiriase vaporul care să opereze în Marea Neagră până la Gurile Dunării pentru a face legătura cu spitalele ruseşti din România (86). Ruşii însă răspunseră ofertei N.A.S.-ei afirmând competenţa desăvârşită a serviciilor militare ruseşti de a-şi îngriji proprii lor răniţi ca şi pe ai duşmanului dacă ultimii ar fi ajuns în mâinile lor. Consiliul Societăţii rămânea gata să acorde acest ajutor în cazul când guvernul rus şi Crucea Roşie l-ar fi acceptat ulterior. Abia trecuseră trei luni dela acest schimb de scrisori, că un reprezentant al N.A.S. se şi afla în drum spre Bucureşti cu recomandaţii către şefii militari şi sanitari ai comandamentului rusesc.

Tot atunci, doctorul Mawr, chirurg englez aparţinând Societăţii de Ajutorare a Victimelor de Război Române, apelase în favoarea soldaţilor români care sunt răniţi „lipsiţi de îngrijire, răbdători fără a se plânge", adaogând că „băştinaşii sunt darnici, lucrând cu energie, dar nevoile crescând din ceas în ceas sunt prea mari faţă de resursele aproape secate" (87). După o altă solicitare, Reverendul Lamson, membru în comitetul Farley (J. L. Farley fondase Liga în Ajutorul Raialelor Creştine din Turcia) împreună cu fiul său doctorul G. Lamson, porniră spre România cu stocuri de îmbrăcăminte, pături, halate şi medicamente (92).

Nu putem să nu recunoaştem în aceste iniţiative imboldul datorat convenţiei semnate la Geneva în 1864 iniţiată de fondatorul Crucii Roşii, J. H. Dunant.

Instalaţiile sanitare de ambulanţă şi spitalizare rusă, făcute când se prevăzuse o campanie scurtă şi victorioasă, se dovediseră insuficiente. Englezii, medicii şi corespondenţii făceau acum naveta între Dunăre şi Bucureşti. Se socotise de minimă importanţă că malul Dunării opus celui turcesc se afla pe teritoriul României. O convenţie fusese semnată, prin care Românii permiteau — dacă se putea spune astfel — trecerea trupelor ruseşti prin Principate odată cu preluarea căilor ferate de către armata rusă. O altă colaborare cu România, ruşii o considerau de prisos. Câteva luni mai târziu ei acceptară bucuroşi orice ajutor ce li se putea oferi de către România: soldaţi, spitale, aprovizionare, şi mai ales competenţa Principelui Carol I al României (95). Deşi unii susţin că Ruşii dăduseră *„carte blanche"* celor 80 de corespondenţi de război care se prezentaseră la început, numai patru au rezistat până la urmă, întâmpinând obstrucţii şi inventând tertipuri pentru a le putea ocoli, ca să-şi trimeată reportajele la Bucureşti şi de acolo mai departe. Spitale se aflau pe malul românesc la Zimnicea, Turnu-Măgurele şi Giurgiu. Trenuri sanitare mergeau direct spre Bucureşti, dar le trebuiau 24—48 de ore ca să ajungă, linia fiind unică şi trenurile

mereu oprite. „Rușii interziceau medicilor străini trecerea Dunării — Românii erau mai realiști și mai puțin dogmatici. Rezervele lor de bani neîndestulătoare ca și cele de personal medical și echipament, erau compensate prin aprecierea de către români, la justa lor valoare, a dibăciei și a experienței celor mai buni chirurgi militari (cum era personalul N.A.S.-ei). Erau gata să accepte și să sprijine asistenții să-și dea contribuția. Cele trei vagoane cu medicamente și echipament pe care Kirkwall Loyd reprezentantul Societății le aducea, erau oprite pe calea ferată în timp ce autoritățile militare se târguiau cine să plătească vama. Loyd plăti 100 lire sterline pentru a ajunge în același timp cu stocurile sale la București (99). În raportul său el menționează că Românii deveniseră foarte susceptibili de câte ori se făcea aluzie la puternicii lor vecini, admițând totuși că aveau nevoie de chirurgi. Din București, Loyd călători până la Stavka rusească unde avu cinstea de a cina cu Țarul. ... El organizase și un spital la București într'un etaj al Școalei Militare, celelalte etaje fiind ocupate de alte „spitale" sub direcția unor medici germani, și împreună cu Pattison și Conolly porni spre Turnu-Măgurele pentru a încerca încă odată să treacă Dunărea. Pattison a descris teribila călătorie. Odată ajunși distribuiră celor 14 spitale din localitate ajutorul adus. Cei doi chirurgi se puseră pe lucru în spitalul înființat de o doamnă engleză cu reședința în România care alina suferințele bolnavilor și răniților bucuroasă de ajutorul medicilor competenți (101).

În București așteptau și se impacientau, spitalul fiind gata organizat pentru a primi 80 de inși ... până a sosit în Octombrie trenul cu 400 de soldați suferind mai ales de degerături, disenterie și febră. Nici unul din doctorii englezi nu aveau opinie prea bună despre îngrijirea medicală română, căci în săli era și gangrenă și piemie, iar într'unul din spitale, aproape toate cazurile de amputare fuseseră mortale. Numai în spitalul din împrejurimile orașului sub direcția Principesei Elisabeta a României, igiena și îngrijirea medicală erau perfecte (101).

M'Nalty (succesorul lui Loyd) de acord cu Directorul general al spitalelor doctorul Alexandru Davila și cu aprobarea Domnitorului, ajunsese în fața Plevnei unde era adevărata cerință. La Turnu-Măgurele magaziile de grâne transformate în spitale de Patterson și Conolly erau pline de bolnavi și fuseseră preluate de un doctor român ... îndată ce ajunse în România, doctorul Sandwith telegrafiase: „Trimiteți imediat îmbrăcămintea de iarnă colectată, cereți pături și jerseuri. Chirurgii activează." Dar cu toate că reușise să plaseze chirurgii din Turnu-Măgurele el socotea că fusese o greșeală să-i aducă. „Rușii se arătau geloși și nu co-operau ... La Putinje (Putinei, până unde se'ntindea moșia Dracea) se opriseră mai bine de 30 000 de răniți dela începutul războiului ca să se odihnească, să mănânce, să doarmă și să fie pansați în corturi și într'un șopron mare, acoperit, cu pământ bătut drept podea dar fără pereți." (105).

„Plevna căzu la 10 Decembrie 1877 ... Românii erau dornici să ajute dar nu aveau nici mijloace nici experiență ... Fraser trimise stocuri de îmbrăcăminte, lapte și hrană pe sănii, spitalului rusesc din Zimnicea ... Românii nu conteneau să co-opereze cu umanitate" (106).

Sandwith, în București, suferind, simți că nu mai poate dovedi cu distri-

buirea și chemă pe Augustus Baker să-l ajute. „La Putinei reprezentanții Crucii Roșii ruse munceau pe capete la ciorbe, pâine, foc și înmormântări."

„Dacă nu se făcuse nicio încercare de organizare a marșului prizonierilor și de a le aloca rații de bază ... vina e mai mult a intendenței rusești decât a celei românești. Cei grav răniți fură transportați la spitalele românești, cel mai mare fiind de 800 de paturi la Malmaison. Deși nominal dirijat de guvernul român, ajutorul se întreținea de fapt din contribuții particulare voluntare și în curând dintr'a N.A.S.-ei. Românii dau dovadă de o remarcabilă generozitate de spirit și de daruri, mai ales luând în seamă secarea resurselor, și s'au înregistrat mișcătoare gesturi de ajutorare a prizonierilor cu încălțăminte și haine (111)".

Pe lângă ilustrația care a stârnit aceste comentarii, mi-au mai rămas, după pierderi și recuperări, dela tatăl meu un inel — cunoscut în familie sub numele de „inelul împăratului" — pe care îl primisem când am împlinit vârsta la care i se dăduse dânsului inelul de către împărat.

În spitalul menționat (101) poate că activase și Caterina A. Golescu, născută Vlădoianu, prima doamnă de onoare a Principesei Elisabeta care a păstrat până la adânci bătrânețe interesul pentru Crucea Roșie, fiindcă la dânsa ne adunam în copilărie să facem scamă și să împachetăm pansamente în cutii de metal găurite pentru a fi sterilizate în autoclav, gata de întrebuințare. Am început de atunci să cotizez ca membră și am fost chemată în 1916 să-mi iau serviciul de infirmieră voluntară la Spitalul 116 „Medicină Generală", peste drum de Universitate, lucrând până sub ocupația germană. O bombă a explodat la etajul superior al clădirii când funcționarii erau la masa de prânz, așa că spitalul nostru s'a ales doar cu spaima și prea puțină pagubă. Ca delegată a Comitetului Central al Soc. de Cruce Roșie Română și apoi ca membră a acestui comitet am fost trimisă cu misiunea de a înființa o cantină la Odesa în zona de operațiuni, în iarna 1940—1941, și de a distribui daruri de Pași până la Anapa în Caucaz, ținând legătura cu Centrul peste Bug în 1942.

La Putinei, pădurea de gârniță era cunoscută de localnici sub numele de „Rușii lui Asan" și mi se spunea că acolo zăcuseră și muriseră mulți prizonieri turci la '77. Când călăream pe acolo, tufișurile de scumpie care-și arătau frunzișul colorat roșu intens, păreau să amintească de timpul acela.

1987, Eastbourne

MARIA GOLESCU

---

[1]) Dorothy Anderson, *The Balkan Volunteers*, Hutchinson, London, 1968. Mulțumim editurei care ne-a permis reproducerea pasagiilor de mai sus, dela pagina 1, 86, 87, 92, 95, 99, 101, 105, 106, 111.

PAGINI PENTRU MIRCEA ELIADE

...CRITON! DATORĂM UN COCOȘ LUI ASCLÈPIOS...

Platon
(Apologia lui Socrate)

În nuvela ADIO! imaginată de Mircea Eliade ca o p r o l e g o m e n ă la o eventuală piesă de teatru, actorii agasați de insistența publicului de a i se explica textura de simboluri și mister, deși, „ne-am pregătit", protestează el, „știm și noi ce este Mahayana", „înțelegem" dar, totuși, „să vină autorul la rampă", „profesorul", cum îl prezintă directorul spectatorilor, „știți, el este istoric al religiilor", Mircea Eliade în persoană, îl confruntă cu contextul istoric în care trăiesc, cu imposibilitatea pentru ei ca public de a se elibera de acest context, de a se întoarce în timp spre deosebire de ei actorii care pot participa la mister, care se j o a c ă, nu ca dumneavoastră care nu știți sau poate nu vreți să j u c a ț i".

În tumultul general directorul cheamă pe autor, de altfel tot timpul prezent, dar nu remarcat de public, să explice „de ce de trei ori ADIO! ce semnificație are acest număr trinitar..." Profesorul — luat din scurt de spectatori, studenți, poate studenții săi? intelectuali și o doamnă versată în Mahayana, pare fals intimidat, subversiv ironic, aparent încurcat. „Știam eu bine de ce nu vroiam să scriu teatru, publicul de azi e prea savant... știe totul..."

ADIO! Această scurtă nuvelă, mai exact piesă într'un act, cu un dialog viu ca un joc de floretă între public, actori și autor, — nu lipsește nici directorul teatrului —, desbătând o temă gravă, moartea lui Dumnezeu în lumea occidentală, simbolizată prin cortina care nu se ridică și în spatele căreia se desfășoară adevărata acțiune, sau una paralelă, este interesantă și altfel: este prima dată când autorul sau d u b l u l său apare *de viu*, ca persoană concretă, cognoscibilă, un personaj mai mult în acțiune, cu reminiscențe pirandelliene, fiind totodată și una din rarele mărturii în favoarea imaginației creatoare, a j o c u l u i în artă, literatură, teatru.

În jurnalul său parizian Mircea Eliade notează la 16 Decembrie 1945: „franceza o limbă care mi se refuză îndată ce încerc să-mi imaginez, să visez, să mă joc...", o explicație poate, pentru îndărătnicia cu care Mircea Eliade și-a scris opera literară în limba română. În același Jurnal, citim: „Mi-ar fi plăcut să poată fi și altceva, bunăoară j o c (lîlî) adică spontaneitate creatoare..." Iar, la 29 septembrie 1959 scriitorul român observă: *„Pe strada Mântuleasa* singura mea carte literară liberă, scrisă pur și simplu fiindcă mă desfăta scrierea ei." Este bine să ținem seama de această notație deoarece nu se insistă suficient asupra subiacentului umor fin și nuanțat în multe din scrierile literare ale lui Mircea Eliade.

Analizând într'un studiu de mare amploare „Psihologia artistului", Santiago Ramón y Cajal, celebrul histolog, scriitor și poliistoric, spirit universal înrudit

cu Eliade, a disecat, am putea spune cu un termen adecvat activității științifice a savantului spaniol, *jocul* în literatură ca manifestare a nevoii de a compensa poluri opuse ale activității cerebrale, determinată de stări declanșate de tristețe și bucurie, dramă și comedie, placiditate și dinamism. Această funcție cerebrală activă și alternantă împiedică u i t a r e a, tradusă în termeni științifici prin anchilozarea cerebralo-celulară. Reținem această sintagmă plină de înțelesuri, *uitarea*, indispensabilă înțelegerii operei unor scriitori ca Mircea Eliade sau Jorje Luis Borges, a cărui umbră lucid ironică vibrează de nu puține ori în scrierile fantastice ale scriitorului român. Iar, Ramón y Cajal departe de a-i fi indiferent savantului român, i-a trezit admirația și asentimentul recunoscând în el un spirit înrudit. Fie că este vorba de analiza omului primitiv și a celui modern, exersată cu un scalpel fin de către Ramón y Cajal sau de Mircea Eliade, concluziile nu sunt prea deosebite. Savantul spaniol afirma o teză similară cu aceea a eruditului istoric al religiilor: omul primitiv, spunea Cajal, era complet, fiindcă deși simplu, el își exercita toate funcțiile puse la dispoziție de natură. Nu însă omul modern „polarizat" și diminuat de diviziunea lucrului.

O altă sintagmă, V i s u l, închizând în ea ca o clepsidră nu numai istoria literaturii, creațiilor de tot felul dar, însăși istoria umanității, în forma ei cea mai sensibilă, punctele de vedere ale histologului spaniol și istoricul religiilor român nu sunt antagonice. Caracteristic psihologiei artistului, afirmă Cajal, este nevoia compensatorie a polurilor opuse a activității cerebrale: *ideile* sunt compensate de vis sau de simboluri; la poet de pildă, în sensul larg semantic. Și, în orice caz v i s u l apare ca o a doua personalitate a omului, indiferent dacă este poet, om de știință, în cazul acestuia în stare latentă, iar la dramaturg sub forma arlechinului... Această a doua personalitate este complementară și armonică. Ramón y Cajal o exprimă într'o lapidară sentință: *Heraclit devine Democrit*. Înțelegem că Metafizica și Știința conviețuiesc în deplină armonie. Mircea Eliade depune mărturie cu opera lui nu numai monumentală dar, cu însăși „psihologia lui de artist". Uitare, Vis, Heraclit, cu alte cuvinte, corolarul Uitării, *Memoria*, al Visului, *Ideile*, al lui Heraclit, *Timpul* și *Istoria*, sunt o subtilă *„coincidentia oppositorum"* a ființei și neființei stând imuabilă la temelia operei eliadescă. Dar, ce este în definitiv Timpul, pe care Mircea Eliade îl vrea când „condensat", când *abolit*, timpul—viață, timpul—moarte, singurul adevărat după Heidegger, timpul fabulos al miturilor, timpul—joc al lui Heraclit. Toată această rețea fină de intrare și ieșire din timp în care se dezvoltă acțiunea și nenumăratele ei istorii adiacente ca într'o mie și una de nopți, cum, de pildă în „Pe strada Mântuleasa" unde eroul Fărâmă strivit de „Logica Puterii", inventează istorii după istorii pentru a câștiga timp, sau, în „La țigănci" Gavrilescu topit de arșița de amiază se pierde în Timp ca într'un Labirint și nu înțelege până la urmă că de fapt el se află acum în starea comprimată în endecasilabul lui Borges: *„a fi de-apururea fără a fi fost"*, înseamnă și desaxarea personajelor care și-au pierdut Centrul, dar și Jocul ca instrument de implicare și liberare de Istorie. Fărâmă nu încetează să inventeze istorii și interpretări de istorii și ele la rândul lor istorii sub care se ascunde „de brațul lung al puterii". Și, până la urmă reușește chiar să încurce niște ițe politice care amenințau să-l

stranguleze. Un comentator german semnala natura proteică a lui Mircea Eliade şi raportul lui ca autor cu cetitorul care îl urmează necondiţionat, dornic de restabilirea ordinei şi siguranţei în lumea haotică de azi, aspirând la acel *illo tempore* promis de autor. În plus, scriitorul Eliade înţelege rolul lui de povestitor ca o „Poetică", o formă de cunoaştere contribuind astfel la descătuşarea Istoriei de dogmatisme, ceea ce îl situează pe scriitorul român în rândul „autorilor postmoderni care consideră Istoria o mişcare apocaliptică", iar Cultura „cădere în istorie". În *illo tempore* la care Mircea Eliade s'a referit de-alungul operei sale se petrec evenimente misterioase, natura însăşi participă activă sau estetică la ele şi caracteristic este că în această încremenire sau extaz în care timpul este „abolit" arşiţa pare să devină ea însăşi un personaj nevăzut dar resimţit ca o forţă invizibilă, uneori demonică. Arşiţa de amiază din nuvela „La ţigănci" face *tabula rasa* memoria nefericitului profesor de pian care nu mai ştie *ad litteram* pe ce lume se află.

Într'o nuvelă de Goethe, intitulată lapidar „Novelle", una din cele mai enigmatice scrieri ale marelui scriitor german, naraţiunea, adică Istoria se petrece la amiază şi nu la ora fantasmelor, ci la aceea „a lui Pan, când, după spusele anticilor Pan doarme şi natura îşi ţine suflarea ca să nu-l trezească". Acest timp al amiezii este învestit şi la scriitorul german şi la cel român cu un mesaj, el constituie un eveniment, o experienţă spirituală, firească, cu alte consecinţe. Banala în sine istorie de vânătoare a lui Goethe este ieşirea din timp şi proiectarea acţiunii într'un spaţiu unde cântecul şi fluierul unui copil îmblânzesc leul scăpat din cuşca unui circ ambulant reconciliind astfel omul cu natura. Şi o fiară are „memorie", iar muzica face să vibreze pitagoreicul „lac al memoriei" revelând lumi ocultate în sacru şi profan. Punctul cheie în această „Novelle" a lui Goethe este ca şi în unele nuvele ale lui Mircea Eliade apariţia unui personaj misterios, neaşteptat, a unui intrus. În nuvela lui Goethe o bătrână parcă ieşită dintr'un timp arhaic unde — după Borges, „vom vedea Arhetipurile şi Splendorile" vesteşte apariţia copilului care va supune prin cântec fiara. Ceea ce în nuvela „olimpicului de la Weimar" era — după unii comentatori, pretextul unei teze politice, iar, după alţii, incorporarea în literatura epocii a unei experienţe tehnice inovatoare şi anume, Lanterna Magică, cu efecte emoţionale violente, este la autorul român al celor „19 trandafiri", una din nuvelele sale care propune şi o nouă formă de teatru modern, postmodern? —, apariţia odată mai mult a sacrului în profan simbolizată prin însănătoşirea lui Ieronim după ce şi-a recunoscut greşeala. În „Novelle" cântecul magic al băiatului sfinţeşte locul profan unde are loc actul revelator, îmblânzirea fiarei. În „19 trandafiri" tinerii actori totodată şi pantomimi prezintă în ritm de lanternă magică şi cu procedee tehnice din cele mai avansate simboluri, semne şi semnificaţii noi ale unor sensuri dramatice care ar îmbogăţi tragedia antică. Corul nu mai este martor, ci interpret al istoriei, din perspectivă, de pildă, hegeliană. Iar actorii o interpretează cu o asemenea forţă evocatoare încât ciracul maestrului Pandele fuge ca urmărit de ele aşa cum în epoca lui Goethe „fantasmagoriile" lanternei Magice făceau femeile să leşine iar bărbaţii trăgeau spada gata să lupte cu duhurile rele.

Şi în această nuvelă eliadescă, şi în „Nopţi la Serampore" scriitorul român

se substituie istoricului religiilor sau viceversa. Şi unul şi altul se pierd şi se regăsesc substituindu-se personajelor sau ideilor într'un alt timp şi spaţiu nu numai *abolit* şi repetibil dar, uneori, în stare de a face ireversibilul reversibil ca într'o iniţiere tantrică. Maestrul Pandele din „19 trandafiri" îşi lasă ciracul cu buzele arse de necunoaştere, pentru totdeauna? Cei „19 trandafiri" depuşi de mesageri tineri misterioşi, pe treptele casei la date comemorative sunt tot atâtea semne de speranţă. Maestrul iubit se află undeva „mai sus sau mai jos" invizibil pentru cei rămaşi, vizibil, poate, cândva? În magicul loc Serampore, nu departe de jungla bengaleză, trei oameni sunt martorii unei crime săvârşită cu 150 de ani mai înainte sau, cum observă un comentator, totul este numai halucinaţie?

Timp abolit semnifică nu numai uitare, dar şi eternitate. *A fi de-a pururea fără a fi fost,* ca în endecasilabul lui Borges. Timpul cel adevărat este tot timpul morţii. Uneori, senin, ca în balada Miorita, alteori, mister, ca în versul lui Borges: eu, cel ce cântă acum, voi fi mâine, *misteriosul,* mortul, sau, cosmogonie a morţii ca în vechiul mit românesc repovestit de Bibicescu în „Noaptea de Sânziene" cu fond de dramaturgie. În sate de-a lungul graniţei cu Rusia unde au murit mii de ostaşi în lupte sau în prizonierat, ţăranii moldoveni îngenunchiaţi aşteaptă cu făclii şi lumânări aprinse umbrele morţilor de la Stalingrad să revină la casele lor. Această aşteptare se numeşte d e s t i n. Destinul, spune Bibicescu e Timp. Iar timpul acea porţiune de istorie sau Istoria acea porţiune de timp ce ne este îngăduit. Acest timp trebuie să-l exorcizăm, să ieşim din el, ne îndeamnă Mircea Eliade. Aceasta este funcţia spectacolului declară el. Da... dar şi a Istoriei?

ANTOANETA BODISCO

MIRCEA ELIADE ŞI ECUMENISMUL

> Ceea ce un hermeneut apreciază mai mult, este de a fi citit şi înţeles de către cei care lucrează în domenii vecine cu al său. (M. Eliade, Jurnal, 1977)

Peste generaţia noastră, a bucureştenilor treziţi la realităţile vieţii în anii dintre războaie, a trecut vâltoarea tuturor curentelor politice şi răsturnărilor social-culturale şi economice, petrecute între 1938 şi 1948. Cu conţinutul lor, în parte autohton, dar cu precumpănire rezultatul conjuncturilor externe, aceste influenţe s'au suprapus, pe măsura posibilităţii, caracterului şi capacităţii de asimilare a fiecăruia, peste fondul originar, formând personalităţile alături de care, în ţară, sau despărţiţi de continente, am parcurs deceniile de până astăzi.

Absolvenţi ai liceului Spiru Haret de pe strada Italiană, în care şi Mircea Eliade ascultase pe aceiaşi dascăli şi trecuse pe aceleaşi trasee, regăsite în romanul „Pe strada Mântuleasa", ne-a pătruns imaginea acelorași profile de case modeste şi discrete, cu curţi şi grădiniţe, străjuite de garduri de fier dantelat, sau ziduri joase. În bibliotecile noastre înmugurinde începuseră să-şi facă loc,

pe lângă consacraţii Teodoreanu, Rebreanu, cei doi Petrescu, Arghezi sau Kugler şi romanele Maitreyi, India şi Yoga.

Vremea războiului şi a răsturnărilor ulterioare, cu tot cortegiul de curmări intempestive de existenţe şi destrămări de gospodării, împreună cu tezaurele lor culturale şi de amintiri din strămoşi, a pus capăt pentru mult timp contactelor între membrii acelei fracţiuni infime a naţiunii, în care părinţii noştri îşi puseseră speranţa pentru regenerarea României Mari. Cu toate acestea, fenixul tradiţiilor nealterate şi-a putut relua zborul pe tărâmuri străine. Între multe altele, apărea în Germania anilor cincizeci, la München, periodicul lunar Îndreptar, la care, pe lângă câţiva inimoşi şi talentaţi duhovnici ai credinţelor celor mai răspândite pe teritoriul României necomunizate, participau literaţi şi critici, poeţi şi filozofi, printre cari şi Mircea Eliade. Cu o prezentare redacţională şi o ţinută literară, pe care Eliade o aprecia „mai frumoasă decât foarte multe reviste care apăreau pe timpuri în ţară“[1]), ţelul Îndreptar-ului era definit, la apariţia primului număr din Decembrie 1950, astfel:

„Foaia aceasta, scrisă pentru românii din exil, vrea să fie un îndrumar la răscrucile vieţii moderne ... Ordinea lui Dumnezeu, neavând în ea nimic subiectiv ... constituie un îndreptar sigur pentru viaţa noastră ... Vom căuta aşadar, să confruntăm şi să constatăm coincidenţe şi abateri de la ordinea cea firească ... aşa cum a fost legiuită în biserica lui Hristos. Şi aşa vom avea îndreptarul vieţii noastre ... Deschidem coloanele Îndreptar-ului tuturor românilor — romano-catolici, ortodoxi, ori ortodoxi uniţi cu Roma ... Cel ce vrea să vorbească însă aci, va trebui să ucidă într'însul ura, orgoliul ... şi interesul personal.“ Cu aceste cuvinte simple era redactată chemarea la un ecumenism, deocamdată limitat, dar totuşi supraconfesional şi deschis celor care — legaţi într'un fel sau altul de ţară chinuită — vor fi dorit să-şi afirme punctul de vedere, în condiţiile enunţate de acel „Cuvânt de lămurire“.

În acest dintâi număr, Mircea Eliade deschidea rubrica Glossarium, cu titlul: Fiii sufleteşti.

O latură a temei noastre — şi nu cea mai neînsemnată — este deslușirea tainiței, nepătrunsă timp de trei sferturi de veac — a răspunsului, cu care Eliade a rămas dator colegilor, criticilor dar şi intimilor săi, la întrebarea: eşti credincios ori nu? Să zăbovim o clipă asupra definiţiei termenului, care îl distinge de acel homo religiosus, descris amplu de Eliade în lucrările sale şi în a cărei categorie se considera ipso facto. În sensul larg, acceptarea realităţii ingerinţei unei forţe suprarаţionale şi extrasensoriale în desfăşurarea evenimentelor vieţii, constituie poziţia credinciosului. Fie că o resimte ca o necesitate personală, subiectivă, fie că o înregistrează formal, în acte, ca primirea necondiţionată a unor învăţături sau date istorice, pe care ori nu vrea, ori nu poate să le discute, individul resimte credinţa, ca pe un atribut strict personal şi netransmisibil al eului său care, în funcţie de condiţiile în care se manifestă, îl pot transforma într'un martir, sau un introvertit. Exteriorizarea colectivă a credinţei ştim că duce deseori la isterie, fanatism sau violenţă, pe când cufundarea în sine, meditativă, este forma de comunicare pe care învăţătura creştină, ca şi majoritatea celor orientale, o recomandă (plecarea în deşert a Mântuitorului). În sens îngust, credinţa este condiţia principală cerută adeptului unei religii, punându-se accentul pe acceptarea necondiţionată a dogmelor şi practicării ritului ei. Preferând aceasta de a doua variantă a definirii credinciosului, biserica creştină — ca şi alte culte — a deschis uşile, în decursul celor 2000 ani ai existenţei sale, unei serii de variante, dând prilej adepţilor acestora, să se acuze reciproc de erezie sau schismă. Din toate vremurile, spiritele superioare au încercat să evite amestecul în mărunţele conflicte de acest fel, păstrând pentru sfera lor intimă, contactul cu divinitatea şi refuzând luările de poziţie publice. O mai atentă urmărire a manifestărilor în decursul vieţii, mai ales când aceasta are contingenţe cu problemele credinţei, poate însă deslui unele indicii, care să permită înclinarea balanţei într'un sens sau altul. Este calea pe care am încercat s'o urmăm.

Că în structura sufletească a lui Eliade exista „domeniul rezervat“, o evocă rândurile din articolul dintâi în Îndreptarul: „Un geniu poate fi creatorul unei opere de artă, pe care nimeni altul nu ar putea-o zămisli, chiar dacă ar poseda un geniu mai mare decât al lui ... Dar unde să găseşti tihna desfăşurării geniului, decât în taina acelei grădini zăvorîte ...“[2]). Tema articolului o formează juxtapunerea creaţiei spirituale faţă de cea dătătoare de viaţă biologică. Ea e exemplificată cu un episod din viaţa apostolului Pavel care, convertind la creştinism doi neofiţi, îi numeşte zămisliţi şi din nou născuţi de el, apostolul. Eliade, folosind citate din epistole mai puţin cunoscute, îşi arată nu numai erudiţia, dar şi sensibilizarea faţă de realitatea vieţii de după moarte: „Fiii sufleteşti ai Sf. Pavel sunt vii ..., dar moartea lor trupească nu le anulează existenţa; fiind în acelaşi timp creaţi în ordinea spiritului, ei continuă să existe în eternitate ...“

Este desigur un element ontologic decisiv, pentru situarea autorului, dincolo de categoriile scolastice ale teologiei şi filozofiei, în rândul credincioşilor. Şi mai târziu, Eliade îşi va menţine permanent desconsiderarea pentru savanţii atei, ale căror opere le considera o expresie a decăderii omului din originea şi esenţa sa divină.[3])

În următoarea lui contribuţie din Martie 1951, cu titlul: „Când omul era creator“, Eliade diseca noţiunea de credinţă habotnică, oarbă, de tipul „crede şi nu cerceta“, în opoziţie cu aceea a credinţei — forţă creatoare, pe care „omul e liber s'o aibe sau nu ..., dar pe care în niciun caz nu o poate dezlănţui printr'un act de capitulare ... Zadarnic vom repeta: Cred într'Unul Dumnezeu ... şi ne vom sili să ‚credem' (ghilimelele autorului) ceea ce ... auzim în biserică — (căci — n. n.) nu vom fi în stare ... nici măcar să înlăturăm un fir de nisip din palma noastră ... Omul devine — prin credinţa sa în Dumnezeu — creator în ordinea ontologică, putând modifica realul prin rugăciunea lui. Mântuitorul nu îngrădeşte în niciun fel posibilităţile omului credincios: fi-va lui orice va zice ...“

Liberată de orice chingi canonice, această mărturisire impresionează prin intensitatea ei, neaşteptată la un spirit atât de echilibrat şi avertizat ca al enciclopedistului religiilor lumii. Dar să vedem mai departe: „Puţinătatea credinţei noastre ne face neputincioşi, lipsa de credinţă ne paralizează — iar lipsa credinţei e păcatul. Şi, ducând silogismul spre finalul său: Dar refuzând să inter-

venim în creaţie, îl lăsăm pe Dumnezeu singur.“ Meritul redescoperirii acestui pasaj luminos îi revine părintelui Alex. Mircea.[4])

Într'un alt articol: „Zeu solar et Compania“, Eliade reia catalogul principalelor aberaţii, pe care mai toţi istoricii religiilor le lansaseră în decursul ultimului semicentenar. El explica suprapunerea sărbătorilor creştine, peste majoritatea celor din calendarele sacre precreştine, prin pioasa dorinţă, ca sacrificiul suprem al lui Hristos, să folosească nu numai contemporanilor şi urmaşilor Săi, dar şi generaţiilor înaintaşe, care nu cunoscuseră pe Dumnezeul adevărat, mergând înapoi până la Adam, primul om. Autorul îşi citează observaţiile din al său tratat al Istoriei Religiilor, demonstrând inevitabilitatea folosirii conceptului inventat de el „hierofanie“, pentru a distinge obiectul de adoraţie, de simbolul pe care îl întruchipează.

În folclorul românesc, locuţiunea „sfinţenia firii, pe care Tu ai făcut-o Doamne“ reprezintă prefigurarea erei creştine, în care oamenii încă îşi desluşeau tainele propriilor lor drame spirituale, prin semnele religioase — hierofaniile — reprezentate de forţele naturii, soarele, vegetaţia, izvoarele sau animalele sacre.

Seria celor 14 contribuţii la Îndreptar, enumerate la urma acestui articol, nu se limitează la teme de exegeză. Conştient pe deplin de starea de neputinţă a diasporei româneşti, în faţa noilor condiţii de viaţă impuse prin prezenţa în lumea liberă, Eliade îndemna zecile de mii de refugiaţi la o temeinică asimilare a culturii occidentale. Folosind neobişnuita şansă ce o oferea disponibilitatea şi apropierea tuturor surselor principale de documentare, biblioteci, muzee, universităţi, el încuraja pe români, să profite la maximum de acestea, pentru ca, în ultimă analiză, să poată ajuta cândva la redresarea ţării.

Într'o serie de alte trei articole „Căderea în Istorie“, Eliade concepe o nouă înfăţişare a poziţiei creştine, în opoziţie cu cea susţinută de Hegel, Croce şi Ortega, arătând că creştinismul, ca şi iudaismul, sunt singurele religii istorice, mereu strâns legate de evenimente consemnate în documente. Era, ca totdeauna, în căutare de prozeliţi, căci definise scopul istoriei religiilor, căreia i-a dedicat toată viaţa, ca fiind: „... nu un muzeu de fosile şi ruine, ci un şir de mesagii, care îşi aşteaptă descifrarea şi interpretarea“.[5])

Este probabil că Eliade a fost antrenat la colaborarea de la Îndreptar, de colegul său de facultate, George Racoveanu, cu care a continuat să corespondeze în exil timp de 20 de ani. Apropierea de Racoveanu este documentată de publicarea în comun a unui „In Memoriam“ pentru profesorul lor preferat, Nae Ionescu, în care străbate admiraţia, chiar cultul, ce-l aveau pentru opera controversatului şef de catedră de la Universitatea din Bucureşti. Desprindem câteva fraze semnificative: ... (Nae Ionescu, n. n.) a demascat „ştiinţismul“, ca fiind unul din complexele de inferioritate ale teologilor ortodocşi români, a atras atenţia asupra incapacităţii teologiei oficiale, de a gândi şi expune problemele teologiei „în termeni actuali“, din care pricină, circularea valorilor vieţii religioase — singurele în măsură să dea culturii noastre adâncimi şi o valoare universală — este împiedicată ... [6])

Un asemenea precis şi pătrunzător diagnostic, care identifica miezul abcesului ce, în epoca postbelică, a dus în mod implacabil la transformarea întregii

organizaţii bisericeşti din România, într'o anexă docilă a „forţelor răului“, după expresia preşedintelui american Reagan, nu putea proveni decât din pana autorului opului „Religiile şi Sacralul“.

Stimulaţi mai ales de umbra tot mai lungă, pe care trecerea timpului o aşternea asupra izvoarelor de cultură şi tradiţii la care se alimentaseră, Eliade şi Racoveanu simţeau nevoia strângerii rândurilor. La încetarea apariţiei Îndreptarului, Mircea Eliade îi scria, consolator: „Unde vom mai întâlni o revistă creştină, în care să se dezbată cu curaj şi pricepere problemele credinţei şi ale istoriei noastre, fără inhibiţii confesionale şi nestânjeniţi de fantomele trecutului?“[7]) Iar într'un Laudatio apărut la moartea lui George Racoveanu, colegul şi amicul său scria: „... Racoveanu descoperise în profesorul de logică şi metafizică (Nae Ionescu, n. n.) pe singurul laic care, nu numai că înţelesese structura şi problemele ortodoxiei româneşti, dar măsurase şi gravitatea crizei, pe care o străbătea biserica ortodoxă română ... Ortodoxia oficială română se menţine în aceeaşi stagnare, pe care o cunosc, de la începutul secolului ... De la problematică, la vocabular, discuţia ... părea purtată de ... liceeni, dintre care unii ar fi descoperit pe Haeckel, iar ceilalţi ar fi citit câteva broşuri de popularizare ale creştinismului social ... Alături de Mircea Vulcănescu şi Paul Sterian ... G. Racoveanu s'a integrat în ... mişcarea de reînnoire a gândirii ortodoxe româneşti ... Racoveanu nu admira şi nu lăuda decât pe cei desăvârşiţi: pe adevăraţii călugări ... şi pe învăţaţii cinstiţi, pe preoţii vrednici: toţi cei, care păstrau vie tradiţia creştinismului răsăritean ...“[8]) Ar fi putut adăoga, că şi aceşti puţini desăvârşiţi, au pierit, ca noi martiri ai credinţei drepte, în temniţele comuniste, de la 1945 încoace.

O asemenea atitudine critică faţă de carenţele imputate ortodoxiei româneşti din epoca interbelică, precum şi schiţarea remediilor preconizate, presupunea nu numai o cunoaştere temeinică a realităţilor, dar şi o preocupare intensă cu problema regenerării spirituale a ţării. Aci descoperim un Eliade polemic, angajat, om de baricade, pe care, ulterior nu-l vom mai regăsi. Pentru cine l-ar fi cunoscut numai atunci şi nu mai târziu, Eliade ar fi rămas caracterizat ca determinist, dar nu fatalist, ortodox, dar nu practicant, convins de posibilitatea creştinului de a se mântui prin pocăinţă, până în ultima clipă a vieţii. În acest sens, Eliade a rămas consecvent până la urmă. Activitatea sa ulterioară pe plan ştiinţific şi didactic, i-a impus însă progresiv reticenţa şi prudenţa cerute cercetătorului confirmat prin succesele sale, care se ştie controlat la toate afirmaţiile.[9]) Că a mai fost totuşi capabil de efuziuni tinereşti în această perioadă, o dovedeşte un episod referitor la începutul carierii sale americane. Teologul Paul Tillich, care, începând de prin anii 60, ţinuse seminare cu studenţii, alături cu Eliade, îi făcea mărturisirea următoare, cu numai zece zile înaintea dispariţiei acestuia: „Mulţumesc prietenului meu Eliade, pentru colaborarea la seminarele din ultimii doi ani, în care fiecare din învăţăturile creştine şi fiecare rit creştin, au căpătat pentru mine o nouă şi mai profundă semnificaţie.“[10]) Nu e oare această mărturisire şi o afirmaţie în direcţia supoziţiei, că din toate domeniile materiei, pe care prolificul şef de catedră de la Chicago o revărsa asupra auditorului său, de cel al interpretării simbolismului religiei creştine era mai apro-

piat, nu atât intelectual, cât afectiv, inspirându-i cele mai frumoase imagini şi interpretări?

Pentru a răspunde condiţiilor cerute unui reprezentant al ştiinţei istoriei religiilor, care nu includea nici filozofia, nici teologia, ci disciplina antropologică şi studiul fenomenelor religioase ca un aspect, o creaţie şi o latură a culturii umane, Eliade trebuia să se conformeze acestui carcan (cadru).[11]) „Cercetătorul discută sistemul de valori absolute al religiei" scria în rezoluţia celui de al 10-lea congres al ştiinţelor religioase de la Ierusalim, ţinut în 1958, la care aderase şi Mircea Eliade.[12]) Dar chiar pe piedestalul universitar, el nu şi-a păstrat totdeauna neutralitatea, arătându-şi uneori preferinţele. În definirea hierofaniei — actul de manifestare a sacrului — Eliade o diferenţia de „mana" — puterea activă atribuită divinităţii — ca de exemplu trăznetul, printr'o parabolă: slujba misionarului creştin, scria el, are o mană — sau kratofanie — superioară riturilor vechi. Prin urmare, fără să o afirme deschis, Eliade atribuia creştinismului o valoare intrinsecă, nedepăşită azi de alte culturi sau rituri. Hierofania naşterii şi vieţii lui Hristos printre oameni, o considera „o realitate obiectivă a Divinităţii Supreme",[13]) o „formă perfectă a ei".[14]) În niciun moment al carierei sale, Eliade nu şi-a asumat veleităţi de teolog. În teza sa de doctorat, el se arătase atras de atitudinea platonicistă a Renaşterii, umanistă şi antiraţionalistă.[15]) Deşi curiozitatea sa de cercetător perpetuu şi multilateralismul intereselor sale l-au împins de tânăr, să depăşească limitele parohiale ale religiei,[16]) totuşi el nu a rămas străin de zbuciumul interior, ba chiar de intrarea în arenă a generaţiei sale, în efortul de a curma racilele dovedite de clerul şi administraţia bisericii ortodoxe. Ce alt mobil l-ar fi putut convinge să colaboreze, în cei trei ani ai existenţei acestuia, la coloanele Îndreptar-ului? Dar duşurile reci, sub formă de avertismente, au pus capăt ultimelor entuziasme tinereşti. Chiar în acel timp, 1951, Eliade se întâlnea la Ascona cu psihanalistul C. G. Jung, discipolul, mai apoi adversarul lui Freud, de care îl lega interesul comun pentru interpretarea simbolurilor. Povestindu-i un vis de-al său şi propunându-i să i-l interpreteze, Jung a replicat: „Ca om de ştiinţă, D-ta ai ucis în interiorul D-tale tot ce a fost vital, real, autentic în interesul D-tale pentru religie".[17]) Necruţătoarea şi injusta observaţie nu era de natură să-l facă mai comunicativ pe Eliade, dimpotrivă. Părăsind veleităţile de a contribui la evitarea scufundării lente, apoi tot mai brusce a navei bisericii româneşti, sub valurile ateismului, el s'a refugiat în dezvoltarea conceptului, de-a-lungul anilor, a omului religios, pe care-l dorea dezbărat de pasivismul celui primitiv. În 1958 el scria: „... Omul... preliterat... diferă de cel modern, nu numai în privirea generală asupra lumii, ci şi prin atitudinea religioasă. El (primitivul, n. n.) îşi trăieşte viaţa exclusiv sacral — într'un lanţ de minuni... Lumea arhaică nu cunoştea profanul..."[18]) Apoi: „... Sacralul e un element constitutiv al structurii omului, nu o treaptă pe scara evoluţiei sale. (Dar) omul se automodelează şi aceasta doar în proporţie cu desacralizarea sa proprie şi a lumii. Primul obstacol spre libertate este sacralul (în concepţia primitivă, n. n.). Numai demistificarea totală îl va face să devină el însuşi..."[20]) Pentru cei nefamiliarizaţi cu această terminologie, misticul este echivalent, dacă nu chiar identic cu religiosul,

confuzie întărită de deceniile de ciocăneală ideologică marxist-leninistă, precedată la rândul ei de trei secole de iluminism, raţionalism voltairian şi materialism tehno-birocratic. Eliade însă precizează: „Viaţa religioasă e suma krato-, hiero- şi teofaniilor, care afectează toată existenţa omului"[21]) şi, mai departe: „Experienţa religioasă se concretizează într'o nouă dimensiune: credinţa".[22]) Apoi: „Homo religiosus contemplă natura şi deduce supranaturalul" (adică divinitatea, n. n.) şi: „Pentru omul religios lumea are totdeauna o valenţă supranaturală".[23]) „Homo religiosus crede în realitatea absolutului: Sacralul transcende lumii noastre, dar se manifestă în această lume... sacralizând-o şi făcând-o reală".[24]) Rămânând la aceste citate, ne vom limita la afirmaţia, spre deosebire de citatele unor ‚cronies"[25]) (intraductibilă expresie engleză pentru prieteni sau apropiaţi permanenţi) ai lui Eliade, că în personalitatea lui existau, ca la majoritatea cugetelor superioare, mai multe sfere concentrice, printre care, una din cele mai intime era credinţa. Depăşind exteriorizarea exhibiţionistă, flacăra fragilă, dar constantă a adevărului credincios, i-a călăuzit integritatea sufletească până la urmă. Cum altfel să ne explicăm dorinţa lui, de a fi împărtăşit, oncţiunea fiindu-i dată in extremis de un pastor anglican negru? Că bănuiala — izvorîtă dintr'o temeinică şi lungă indoctrinare privind adevărul, care ascute intuiţia oamenilor „noi" de dincolo, mai mult decât colocviile blajine şi nevinovate de aci — a unui coleg de disciplină al lui Eliade, de la Universitatea din Leipzig (Germania răsăriteană) i-a inspirat acestuia aprecierea de mai jos, nu e de mirare: „El (Eliade, n. n.) se identifică cu perspectiva religioasă pe care o descrie: homo religiosus, ca om real existent în trecut, în prezent şi în viitor, este ţelul gândirii sale. Istoria religiilor devine la el — deşi o neagă — mijlocul pentru a-şi realiza scopul".[26]) Chiar şi fără acest aliat nedorit şi folosind o altă argumentaţie, ajunsesem la concluzii apropiate.*

Aprilie 1987

MIHNEA ROMALO

Note bibliografice

1) Limite Nov. 1986 p. 30
2) Îndreptar Dec. 1950, p. 2
3) P. Barbăneagră, Limite Nov. 86, p. 8
4) Limite ibid. p. 30
5) Emisiunea Bayer. Rundfunk 7. 3. 87, p. 26
6) Ionescu Nae: Convorbiri, Freising 1951, p. 4
7) M. Alexandru, Limite p. 31 ibid.
8) Rev. Scriit. Rom. 6/67 p. 135—6
9) G. Dudley, Religion on Trial, Philad. 1977, p. 22
10) Kentemich, A. Bayer. Rdfk. ibid. p. 28

———————

*) Rezumatul acestui text a fost citit la congresul organizaţiei A. R. A. ţinut la Paris în Iunie 1987.

11) G. Dudley ibid. p. 119
12) ibid. p. 22
13) Dudley ibid. p. 55
14) M. Eliade, Images & Symboles p. 117
15) ibid. p. 43
16) ibid. p. 44
17) Plesu, A. Kaleidoskope, 3/86 p. 167
18) Mircea Eliade, Cosmos & History 1959, p. 95
19) Kayserling, A. Die Presse, Wien, 25. 4. 86
20) M. Eliade, Sacralul şi Profanul 1961, p. 204—5
21) M. Eliade, Mituri, vise şi mistere, 1960, p. 44; 64—8
22) M. Eliade, Cosmos & History ibid. p. 108—9
23) M. Eliade, Sacralul şi Profanul, ibid. p. 138
24) ibid. p. 202
25) E. Cioran: Si je m'entête . . . Limite ibid. p. 4
Eugène Ionesco: On n'a jamais su . . . ibid. p. 4
T. Vianu: Religiozitatea lui Eliade . . . ibid. p.43
Ion Glajar: M. Eliade ne-a rămas dator . . . Telegraful Român 21—22/86
26) Bayer. Rdfk. ibid. p. 23 — Kurt Rudolf

Articolele lui Mircea Eliade din
„Îndreptarul — Foae pentru gând şi faptă creştinească"

Dec 1950 pag. 2 — Fiii sufleteşti
Ian. 1951 pag. 2 — Imuabilitatea formelor
Mart 1951 pag. 2 — Când omul era creator
Mai 1951 pag. 1 — Probleme de cultură românească
Aug. 1951 pag. 1 — I-a mâncat capul politica
Sept.—Oct. 1951 pag. 2 — Istorism şi interiorizare
Nov. 1951 pag. 1 — Cum se face o cultură I
Dec. 1951 pag. 1 — Cum se face o cultură II
Mart. 1952 pag. 1 — Descubrimientos espirituales
Apr. 1952 pag. 2 — Zeu solar et Cnia
Iulie 1952 pag. 1 — Între Tomis şi Ravenna
Oct. 1952 pag. 1 — Căderea în Istorie I
Nov. 1952 pag. 1 — Căderea în Istorie II
Dec. 1952 pag. 1 — Căderea în Istorie III

NAE IONESCU ÎN MIRCEA ELIADE: EFECTUL CUVÂNTULUI ROSTIT ŞI PRIMIT

Într'un scurt şi concentrat articol publicat cu prilejul Sfintelor Paşti 1930[1]), filosoful Nae Ionescu reflecta asupra sensului Învierii. Reflecta punând accentul pe semnificaţia gnoseologică al unui eveniment real petrecut în timpul omului:

„A înviat, cum vom învia şi noi, atunci când vor suna trâmbiţele judecăţii

din urmă, se vor rupe peceţile cărţii şi vor cădea zidurile carcerii vremii; adică la sfârşitul veacului . . . Fapt al învierii după trup a lui Hristos . . . Ce înseamnează asta? Însemnează că sunt mai multe planuri de existenţă; şi că pentru fiecare din aceste domenii noi trebuie să avem mijloace speciale de investigaţie. Că nu putem să înţelegem prin raţiunea noastră decât ceea ce cade înlăuntrul veacului; şi că pentru ceea ce este în afara lui avem nevoie de un alt instrument, în speţă — al credinţei."

Ceva mai departe, în acelaşi text, filosoful român insista asupra refuzului său de a interpreta evenimentul prin intermediul simbolului, al mitului („renaşterea naturii, mitul solar" . . .), interpretări care erau folosite la acea vreme, în cercurile raţionaliste, reductoare ale misterului: „. . . Simbol? Nu, ci FAPT. Simbolic poate fi cel mult limbajul nostru. Faptele însă nu pot fi simbolice, ci numai fapte, pur şi simplu. A înviat Hristos . . . Afirmând prin aceasta existenţa mai multor lumi, de grade de realitate deosebite, sau mai exact comportându-se în chip deosebit faţă de Absolut . . . "

De notat îndată că demersul profesorului — linia de gândire a maestrului lui Mircea Eliade — apare raţionalizant —, dar într'un sens contrariu, în mod vădit, vreunei tentative, reducţionistă a misterului. Nu ţine seamă de semnificaţia strict teologică a evenimentului, a prodigioasei întâmplări umane, care ar fi putut da naştere unei explicaţii soteriologice, ci, ceea ce îl interesează este capacitatea de „credinţă", instrument de cunoaştere datorită căruia poate fi descoperită şi exploratâ o altă dimensiune, un alt „plan de realitate".[2]) Credinţa este un instrument de cunoaştere a misterului care ne înconjoară. Este în acelaşi timp certitudinea faptului hotărîtor al mântuirii noastre.

În ce mod, cum această atitudine mintală a filosofului de tip socratic (această „maieutică" cercetătoare) se va regăsi mai târziu, aplicată în domenii de cercetare, vaste dar înrudite cu incitarea iniţială a maestrului, la fostul elev al cursului de logică şi metafizică de la Universitatea din Bucureşti: Mircea Eliade? Nu este vorba de a cerceta şi de a pune în evidenţă, aici, eventuale influenţe ale maestrului asupra discipolului ci, mai profund şi în acelaşi timp mai puţin este vorba de efectele unei metode de gândire, care, dedesubtul unor idei precise, unor teorii, unui fel de a preda o învăţătură într'un chip original şi comunicativ — chiar „ticurile" de gândire, formulele paradoxale —, au putut lăsa urme durabile, fecunde în creativitate, la studentul receptiv şi stimulat în propria lui gândire de gândirea şi verbul maestrului. S'a exercitat asupra lui o forţă de contagiune a cuvântului rostit, primit, reluat şi sporit de-a lungul unei extraordinare opere scrise şi de viaţă împlinită în aceasta.

Încercând să urmărim la M. Eliade efectele discursului filosofic „naeionescian", nu facem decât să răspundem unei invitaţii pe care M. Eliade însuşi o formula: „. . . admirabil exerciţiu de critică istorică, pentru cineva care s'ar hotărî să noteze — nu influenţele exercitate de Nae Ionescu în spiritualitatea şi politica românească, ci împrumuturile, niciodată mărturisite, de metodă, de idei şi soluţii izolate sau chiar de terminologie . . . "[3] Vom indica câteva din liniile de gândire pe care Mircea Eliade le foloseşte în opera lui de specialist al experienţei religioase. Este interesant de notat că prima carte pe care M. Eliade o

publică în franţuzeşte şi care îi va conferi reputaţia şi profilul de exeget al sistemelor de gândire şi practică simbolică, este: *Techniques du Yoga.*[4]) Studiul savantului român, mult mai atent şi informat decât foarte numeroase lucrări de indianologie, se aplică la aspectele concrete şi „trăite" ale misticei indiene, demonstrând cu forţa cuvântului împărtăşit necesitatea şi centralitatea Maestrului în inima experienţei, doar el fiind capabil să dea un sens practicei, bunăoară, a unei „tehnici de extaz", garantând fecunditatea unei căutări interioare, care altfel, fără maestru, este ameninţată de a fi pervertită (prin „spectacular", prin şarlatanism), sau de a fi diluată steril în oceanul de comentarii, de glose-palabre... Unde oare tânărul discipol al lui Dasgupta, la Calcutta, oaspetele ashramului himalaian din Rishikesh a luat cunoştinţă de importanţa prezenţei ca „învăţător" al unui maestru — şi în acelaşi timp a inutilităţii vorbăriei, a perifrazei (*„l'inanité sonore" et écrite)* a unor texte: beţie de cuvinte —, dacă nu în frecventarea de început, metodologic şi iniţiatic, pe lângă Nae Ionescu, a cărui oralitate socratică consista mai ales în a repudia ca dogmatică orice gândire gata făcută, care n'a izvorît din „cuvântul viu şi trăit", apt să se integeze prin experienţă concretă conştiinţei întrebătoare a omului?

Mai departe şi pe de altă parte, descrierea fenomenului religios, făcut de Eliade, se distinge prin marea atenţie acordată experienţei sacrului, faptului trăit. Hermeneutul Eliade va examina diferite teologii după ce le-a studiat toate manifestările impregnate de sacru: hierofaniile; şi mai întâi cele care se desfăşoară — după cum este cazul în disciplinele de tip yogic, în timpul respiratoriu —, dar, de asemenea şi cele de tip shamanic, adică cele care re petrec în sânul însuşi al conştiinţei magice universale, în suflul vital de peste timp. Îi va reproşa teologul Bulthmann de a fi situat tentativa de „demitizare" a creştinismului la nivelul doctrinelor şi dogmelor, în loc de a fi încercat s'o situeze la comportamentul omului creştin de astăzi, care se confruntă şi-şi confruntă adevărul lui trăit cu toate hierofaniile, eventual purificându-le...[5]) Este probabil că Nae Ionescu, filosof creştin răsăritean, n'ar fi reţinut reproşul că fidelul, sau infidelul lui discipol ar fi situat „tentativa de demitizare a creştinismului la nivelul doctrinelor şi dogmelor"! S'ar fi instruit despre doctrine şi dogme supuse experienţei...

De asemeni, analiza conceptului de „lumină", în diferitele religii asiatice, se află precedată şi urmată de descrierea fenomenologică foarte precisă a experienţei „luminii interioare"[6]). Experienţa ar putea fi secularizată, şi-o poate însuşi un zis nereligios — vreun negustor american, de pildă, sau cutare scriitor contemporan cu sensibilitate deschisă darului inconştient al parapsihologiei. Iar faptul că cercetătorul, în cadrul anchetei lui, oricare ar fi, se ascultă şi asumă contemplativ, un dialog interior, valorizat sensibil, înseamnă că trăieşte un act religios cu ardere interioară mai mult sau mai puţin intensă, atras şi „înghiţit" — ar fi spus Nae Ionescu, citând pe sfinţii sihaştri, pentru primul caz de ardere intensă şi „peste veac" —, de Cuvântul lui Dumnezeu şi comunicarea lui fertilă cu Omul. Nu toate aceste experienţe sunt codificate ca bunăoară în tratatele de Yoga. Unele sunt numai şoptite fragmentar şi repetitiv, sunt crâmpeie rupte din frumuseţea dintâi... Precum maestrul lui, M. Eliade plasează

sfinţenia isihaştilor în centrul radios al experienţei religioase practicate la creştini. Sfântul Grigore Palamas nu este în dogmă, nici doctrină, ci retras într'un schit, în rugăciune. Rugăciunea inimei, această „pompă respiratorie de viaţă", cum ar fi spus Claudel, care măsoară bătăile cosmosului, galaxiilor, creaţiunii.

Dar M. Eliade, istoric al religiilor, dă şi o lecţie de modestie metodologică, faţă de multiplele discursuri religioase care freamătă, adesea cu sgomot şi intoleranţă, în istoria oamenilor de astăzi.

Studiind fenomenul religios, străvechi, actual, mitologii, epifanii, tehnici şi exerciţii spirituale, metamorfoza spiritului în opere de artă, pe toate le caută, le cercetează — le-a însuşit şi explicat pe viu şi anacronic, cu smerenie şi asceză monastică. Este în fapt un romancier fantastic, un cronicar al timpului spiritualizat în care cântă un poem, o muzică, o rugăciune. Malraux a dorit toată viaţa lui să fie părtaş la istoria oamenilor, să lupte pentru eliberarea lor. Faţă în faţă cu armate reale, a luptat. Faţă în faţă cu „armatele" de simboluri şi imagini sculptate din muzeele vizitate, cu umbrele pictate şi piese de artă presărate în calea lui, prin muzee, case, în aer liber, risipite printr'un palat devastat de războiu, furate şi abandonate în vreo curte fără stăpân, Malraux preferea atunci să mediteze asupra mărturiei pe care o auzea ridicându-se melodios din pânza sau piesa de artă, ca o rugăciune a sufletului colectiv — adică a inimii (anima) —, a unui popor intrat în nemurire. Istoria oamenilor este o calamitate, dar şi prag al istoriei spirituale, eterne fiind purtătoare de sacru. M. Eliade a ascultat şi observat practicile şi transfigurările artelor şi meşteşugurilor populare sau savante. Toate izvorăsc dintr'o sete de a participa, făcând şi executând un rit care tinde spre frumuseţea dintâi, nemuritoare. A cercetat şi perceput în ele un învăţământ mai profund şi mai difuz decât acela al dogmaticilor care au obiceiul să diferenţieze. Toate sunt sacre.

Se poate că, gândind astfel, discipolul din anii 1930 din România îşi continuă maestrul. Urmând pe calea primului iniţiator în filosofie, M. Eliade acordă mai hotărît un interes evident formelor sensibile, isvorîte şi realizate dintr'o motivaţie religioasă, decât conţinutului acestora care poate fi judecat, în general, ca pur şi simplu soteriologic. O operă stranie, atât. Apare şi mai net, când tratând despre „doctrinele mântuirii", în: *„Histoire des Croyances et des Idées religieuses"*, Eliade evită să scoată în relief specificitatea monoteismelor semitice; nu le acordă un statut privilegiat, căci atunci, privite dintr'o altă perspectivă, centrată pe aspectul de „soteria", monoteismele semitice ar fi continuat să fie privilegiate. Ori, toate religiile sunt purtătoare de sacru.

Încă un punct de referinţă cu maestrul lui de altădată: M. Eliade clasifică problemele, temele, alege, subliniind, o temă-trunchi din care cresc ramificaţii. Grija lui constantă la analizarea unui fapt religios va fi să descopere şi exploreze comportamentul uman, care este partea esenţială a „eului psihologic uman" *(la psyché)* în care se petrece „această experienţă a sacrului". Cine o primeşte, total, parţial? Cine o refuză, pentru ce? — Oricum — autorul a afirmat-o în mai multe rânduri —, experienţa sacrului este „un element structural al conştiinţei, nu un stadiu evolutiv în cursul istoriei acestei conştiinţi"[7]). Acest interes pentru psihologia tratată esenţial, cu joc de multiple faţete, ipostaze ale conştiinţei,

nu este străin, nici departe de opţiunea zisă „vitalistă" a concepţiei filosofice generale a maestrului sau din tinereţe Nae Ionescu. Acesta îşi invita studenţii, într'un seminar de metafizică (publicat după notele luate de unul dintre ei), să vadă, dincolo de voiajul simbolic al lui Dante şi Virgiliu, „şi realitatea stărilor noastre sufleteşti".[8]) Emul, pentru o scurtă perioadă chemat să colaboreze la catedra maestrului, de la acesta Mircea Eliade s'a pasionat pentru „realitatea stărilor noastre sufleteşti". A explorat structura psihică şi dinamica „omului religios" — Homo religiosus —; şi plecând de acolo, revelează pluridimensionalitatea fundamentală a omului. Ca maestrul lui român, în descrierea fenomenului sacru, cu uvertura şi potenţialitatea lui spre lumea iraţională, a rămas un gânditor şi scriitor de expresie clasică, raţionalist. Datorită metodei şi poate temperamentului, el a rămas în pragul întreprinderilor de ordin mistic sau poetic. Mircea Eliade era cu totul conştient, convins, de necesitatea, ba chiar urgenţa, astăzi, de a stabili un contact şi a pătrunde realitatea omului în integralitatea lui. Omul de astăzi este mai vast, mai complex decât s'a văzut, sau se vede, în general, el-însuşi. Un om ameninţat din toate părţile să fie fărâmiţat, fizic şi moral, de numeroasele sisteme de gândire „reducţioniste", ca bunăoară cele provenind din politică, economie, morală — au devenit excesive şi trainice pentru spiritul uman şi libertatea lui: individualismul, colectivismul . . .)

M. Eliade, el însuşi, a evoluat şi s'a desvoltat pe mai multe planuri; opera sa, autorul a supus-o la mai multe „regimuri psihice", alternând cercetarea intelectuală cu creaţiunea imaginativă, narativă, aceasta din urmă dublându-se de memorialistică, de întoarceri la sursă, de activitatea pe care mituri ca: Eterna întoarcere ş. a. au putut-o suscita pe planul cercetării ştiinţifice, pe planul creaţiunii fantastice. Şi, fără îndoială, a ascultat adesea răsunând în sânul monumentalei opere pe care a construit-o cu jertfă, ca un ecou de familie spirituală, un glas de „dincolo de peregrinarea lui Dante şi Virgiliu în infern"; este difracţiunea sonoră a cuvântului viu rostit de primul lui maestru Nae Ionescu pe care l-a iubit şi a cărui forţă spirituală a exercitat un efect durabil asupra ethosului însuşi şi atitudinilor fundamentale de creaţie ale fostului şi tânăr ucenic de atunci într'o ţară liberă şi întreagă, ca integralitatea sufletului românesc. Într'o epocă de aur a literelor româneşti, pe care savantul şi scriitorul de renume mondial, Mircea Eliade, pelerin în lume, a purtat-o ca un „depozit sacru şi viu", încredinţat lui de maestrul său.

LUC BARBULESCO

Note:

1. Text publicat cu titlul: *Înviere,* în *Prodomos,* 10, număr consacrat lui Nae Ionescu. Red. I. Cuşa, 54 av. R. Coty, Paris 14-e, 1970.

2. Id. p. 21—22. Postfaţa la *Roza Vânturilor* (culegere de articole de Nae Ionescu, 1926—1933). Ediţie îngrijită de M. Eliade, Bucureşti, Cultura Naţională, 1934.

3. Prodomos, p. 18.

4. *Techniques du Yoga,* Paris 1948. (Este desvoltarea tezei de doctorat, susţinută la Bucureşti, 1933).

5. Cahiers de l'Herne, p. 85 (consacré à M. Eliade), Paris, Ed de l'Herne, 1983.

6. M. Eliade, *Méphistophélès et l'Androgyne* (1-er ch.) Paris, 1962.

7. Introduction à l'*Histoire des Croyances,* de M. Eliade (datée de Chicago, Septembre, 1975).

8. Prodomos, 10; p. 27. Nae Ionescu, *Trei lecţii . . .* (Multiplicate din 1928—1929). M. Eliade părăsea la sfârşitul anului universitar România plecând în India.

MEDUZA ŞI „ASCUNSA DOCTRINĂ" DIN DIVINA COMEDIE A LUI DANTE

Lui Mircea Eliade

Cu mulţi ani în urmă, la Cenaclul român dela Paris, autorul prezentului eseu a citit o comunicare despre Dante la care asista şi mult regretatul nostru Mircea Eliade. La discuţia care a urmat, marele nostru Dascăl l-a îndemnat să scrie ceva despre misterioasa terţină a Divinei Comedii: „O voi che avete l'intelletti sani", recitând-o în întregime. Îndemnul a rămas îndelungat sădit în autor, dar numai cu vreo trei ani în urmă a încolţit în prezentul eseu, citit (dar niciând publicat) la Centrul Românesc de Cercetări dela Paris, pe vremea când cel pe care-l plângem era printre noi şi căruia încă de atunci eseul îi fusese fireşte închinat.

Faimoasele versuri ale lui Dante, din Cântul al IX-lea din Infern, în care e vorba de o „doctrină care se ascunde sub vălul versurilor ciudate":

O voi, ch'avete l'intelletti sani
mirate la dottrina che s'asconde
sotto 'l velame de li versi strani.

sunt dintre cele asupra cărora s'au ostenit comentatorii de-a-lungul veacurilor, pentru a da la o parte vălul, lucru care dovedeşte cu prisosinţă cât de puţin uşoară le e tălmăcirea. Versuri ca acestea, cu alegorii mai mult sau mai puţin obscure sau cu sensul de-a-dreptul impenetrabil sunt, bineînţeles, departe de a fi singurele în Divina Comedie, dar e singura dată când ni se atrage atenţia asupra unei „doctrine care se ascunde". *René Guénon* a fost aşa de fascinat de ele încât le-a pus ca motto în fruntea cunoscutei sale cărţi *L'ésotérisme de*

Dante (Gallimard. Tradition 7, 1957) şi faptul nu a contribuit cu puţin, mai ales printre pasionaţii de probleme esoterice, la intensificarea interesului pe care amintitele versuri l-au trezit totdeauna.

Dar René Guénon s'a mulţumit să-şi aşeze emblematic terţina în capul lucrării, *fără să o comenteze*. O emblemă aşa de pretenţioasă în fruntea unei lucrări nu mai puţin pretenţioase mă îndreptăţeşte, cred, pentru cât priveşte conţinutul adânc al versurilor, să încerc o apropiere: nu adăugând o interpretare în plus la cele care s'au sedimentat din secolul al XIV-lea încoace, ci trecând în revistă pe cele mai de seamă dintre ele pentru ca, din această panoramă, să se vădească dacă nu un numitor comun, cel puţin apropieri şi confruntări revelatoare.

Mai înainte de toate însă, contextul.

Dante şi Virgiliu au trecut Styxul în barca lui Flegias şi se găsesc în faţa cetăţii Dite (Dis, -tis: Pluto), care cuprinde partea de jos a Infernului. Aici, urmând clasificarea lui Aristotel, nu mai sunt pedepsiţi cei care păcătuiesc din nestăpânire de sine (intemperanza), ci violenţii şi mistificatorii, de toate categoriile până, pentru cât priveşte înşelătoria, la cea mai gravă: trădarea. Cetatea e păzită de mii de „plouaţi din cer" („da ciel piovuti"), adică demoni, care împiedică intrarea poeţilor, cu toate încercările de persuasiune ale lui Virgiliu, închizându-se înăuntru şi ferecând porţile. Virgiliu revine lângă Dante umilit de nereuşită, dar convins că un trimis misterios va veni ca să înfrângă cerbicia demonilor. La acest punct sfârşeşte Cântul al VIII-lea şi începe cel de al IX-lea. Virgiliu aşteaptă nerăbdător, iar Dante îşi ascunde din ce în ce mai greu frica, mai ales când, în vârful unuia dintre înroşitele turnuri ale cetăţii, apar urlând amenin-ţătoare cele trei Erinii care cheamă Meduza pentru ca să preschimbe în piatră făptura vie care s'a aventurat în lumea morţilor. Repede Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să se întoarcă şi să-şi acopere ochii, căci dacă Gorgona (Meduza) s'ar arăta şi el ar vedea-o, nu s'ar mai întoarce niciodată printre cei vii. Şi cu toate că Dante îl ascultă, Virgiliu însuşi îl întoarce, acoperindu-i ochii chiar şi cu mâinile proprii. La acest punct răsare faimoasa terţină. Dante îşi întrerupe deodată naraţiunea şi se adresează cititorilor, nu oricăror cititori, ci celor cu „mintea întreagă" („l'intelletti sani"), invitându-i să chibzuiască bine asupra ciudatelor versuri:

O voi, ch'avete l'intelletti sani
mirate la dottrina che s'asconde
sotto l' velame de li versi strani.

Dar naraţiunea îşi reia imediat firul cu înfricoşata apariţie a trimisului ceresc, care vine precedat de furtună şi cutremur, călcând pe Styx „cu tălpile uscate", deschizând porţile cetăţii cu o simplă vărguţă („verghetta") şi certând pe demoni cu cuvinte aspre. După care se întoarce fără să arunce măcar o privire celor doi poeţi, care intră liniştiţi în cetate, unde-i întâmpină mormintele de piatră înroşită în foc în care se muncesc ereticii.

Iată contextul. Prima greutate care se iveşte pentru interpretarea terţinei

noastre e una de ordin general: La ce se referă aceste trei versuri? La Meduză sau la sosirea trimisului ceresc? Pentrucă amândouă episoadele, atât cel care precede (Meduza), cât şi cel care succede (trimisul ceresc), sunt „stranii", adică cu totul în afară de comun. Îndoiala e cu atât mai îndreptăţită cu cât Dante, în alte două episoade ale Divinei Comedii (Purg. VIII, 19—21, şi Parad. II, 1—6) atrage atenţia cititorului asupra a ceea ce *urmează*.

Cu toate acestea, straniul Meduzei atârna mai greu în balanţă. Să învingi până la acest punct al călătoriei infernale orice împotrivire (a lui Caron, a lui Minos, a lui Pluto) cu simpla obiecţie că drumul lui Dante e voit de cer, pentru ca, mai încolo, o singură întâlnire a ochilor lui Dante cu faţa Meduzei să zădărnicească totul, atât voinţa divină cât şi ajutorul dreptei minţi umane, înfruchipate de Virgiliu, iată ceva cu adevărat turburător! Şi iată de ce marea majoritate a comentatorilor care s'au trudit să „desvelească" terţina, o consideră referitoare la Meduză şi nu la trimisul ceresc.

Ce spun comentatorii cei mai apropiaţi de timpul lui Dante? De luat în seamă sunt, bineînţeles, în primul rând fiii lui Dante, *Jacopo di Dante* şi *Pietro di Dante*. Primul a comentat Infernul, al doilea opera întreagă, în latineşte. Tot aşa de importanţi şi citaţi până azi sunt:

Anonimul Florentin, cu comentariul său complet, anonim care pare să-l fi cunoscut personal pe Dante.

Jacopo della Lana, bolonez, al cărui comentariu complet, din 1325 (patru ani abia după moartea lui Dante!) e scris în întregime în italieneşte, „in volgare", cum se spunea pe atunci.

Tot un bolonez, *Graziolo de' Bambaglioli*, a comentat în latineşte Infernul, în 1927.

Marele prozator italian, *Giovanni Boccaccio*, cel mai fervent admirator al lui Dante din acele vremuri ca şi primul său biograf, a obţinut abia în 1373 aprobarea Comunei, ca la Florenţa să-şi deschidă cursul public de interpretare a Divinei Comedii, de *lectura Dantis*, cum se spunea pe atunci.

Tot o „lectura Dantis" a iniţiat la Bologna, în latineşte şi într'o şcoală particulară, *Benvenuto Rambaldi da Imola*, în 1375.

În sfârşit, cu zece ani mai târziu, în 1385, *Francesco da Buti* ţinea „lectura Dantis" la Pisa.

I-am pomenit pe cei mai importanţi, cei ale căror interpretări de pasagii dificile sunt citate, repet, până în zilele noastre. Toţi cercetează cu atenţie taina Meduzei.

Pentru *Jacopo della Lana*, Meduza nu e altceva decât erezia. Erezia e cea care face pe om ca piatra căci, explică comentatorul, „lo eretico vuole più credere alle sensualitadi che alla sacra scrittura", cu alte cuvinte, am spune azi, cel care se abate dela izvorul spiritual e orbit de materialism. Părerea e întărită şi de faptul că Meduza se găseşte în primul cerc al cetăţii Dite, care-i tocmai cercul ereticilor.

Jacopo di Dante vede în schimb în Meduza „lucrarea împotriva raţiunii" („l'operare contro la ragione"), pe când *Boccaccio* consideră Meduza drept „femeia

libidinoasă care orbeşte pe om şi-l face uituc" („che rende immemore e acceca gli uomini").

Din aceasta primă parte a comentatorilor medievali, pe care i-am grupat dinadins pentrucă între interpretările lor există vase comunicante, mai e de amintit şi *Benvenuto Rambaldi da Imola* care, citând şi pe alţii tot în aceeaşi direcţie, vede în Meduza „cupiditatea faţă de bunurile lumeşti".

Interpretările celorlalţi trecentişti sunt mai îndepărtate.

Anonimul Florentin şi *Francesco Buti* îşi însuşesc interpretarea mitului Meduzei dată de mitograful antic *Fabius Fulgentius:* Meduza simbolizează uitarea „căreia Perseu, adică omul înţelept, îi taie capul când înţelege totul cu o memorie tenace". Citatul acesta l-am găsit în comentariul lui *Tommaso Casini* şi nu se precizează dacă aparţine *Anonimului* sau lui *Buti*.

În sfârşit, cu totul deosebit *Pietro di Dante* şi *Graziolo di Bombaglioli* văd în Meduza spaima cu care Eriniile, simbolul remuşcărilor, se trudesc să respingă pe poet. În adevăr, Furiile sunt cele care cheamă Meduza: „Să vină Meduza şi astfel îl vom face de piatră":

Vegna Medusa, si'l farem di smalto!

Iată deci cuvântul comentatorilor medievali cei mai de seamă în materia care ne interesează. Dacă dela ei sar peste cinci secole şi trec la a doua jumătate a secolului al 19-lea nu e de mirare, căci Renaşterea, Iluminismul şi Romantismul oricât, printr'un *Lorenzo il Magnifico, Michelangelo,* chiar şi *Bembo,* apoi *Giambattista Vicolo,* sau, mai târziu, *Ugo Foscolo* şi în sfârşit *De Sanctis* au contribuit în mare parte la desăvârşirea imaginei şi a adevăratei dimensiuni ale lui Dante poet universal; toate aceste epoci nu sunt representative în ceea ce priveşte ermeneutica alegorică şi doctrinal religioasă, adică tocmai domeniul eseului de faţă. Confruntarea, în schimb, a primului timp de după Dante cu epoca noastră dezorientată spiritual dar pasionată de cercetare în toate direcţiile, ne oferă un vast câmp de analogii sau opoziţii semnificative.

Mă voi opri la cele mai elocvente şi, pentru o clipă, în Germania, unde *Philalethes* şi *Blanc* sunt de aceeaşi părere cu *Carmine Galanti* din Italia. Toţi trei se întorc la trecentistul *Lana* şi văd în Meduza erezia. Nu e lipsit de interes faptul că înapoia pseudonimului *Philalethes* se ascunde un cap încoronat: regele *Ioan al Saxoniei,* care, tocmai cu prilejul serbărilor a 600 de ani dela naşterea lui Dante, a publicat la Leipzig (în 1865—1866) traducerea completă a Divinei Comedii „metrisch übertragen und mit kritischen und historischen Erläuterungen", comentariu care este şi azi valabil, căci îl găsesc citat în ediţia Societăţii Dantesti a Divinei Comedii. Cât despre *Blanc,* în afară de Vocabularul său dantesc, a mai publicat la Halle şi o lucrare în două părţi închinată special pasagiilor grele de interpretat ale poemului nostru (1860—1865).

Faţă de aceştia, un grup mult mai numeros de comentatori, ca bunăoară *Fra Baldassare Lombardi, Paolo Costa, Bianchi, Fraticelli* şi mai ales *Niccolo*

Tommaseo, sunt de părere că Meduza simbolizează plăcerea sensuală, care seduce şi pierde pe om.

Până aici, atât cei vechi pe care i-am amintit cât şi modernii dela sfârşitul veacului trecut şi începutul veacului nostru, nici nu concep că terţina comentată s'ar putea referi la alt episod decât cel precedent, adică al Meduzei. A existat însă, tot în a doua jumătate a secolului trecut, un mare exeget al lui Dante, elveţian şi pastor protestant, *Scartazzini,* care a încercat nu o referire a terţinei la ceea ce urmează, ci la amândouă episoadele şi chiar la episodul rezistenţei demonilor dela sfârşitul Cântului precedent. Întregul comentar al lui *Scartazzini* a făcut epocă şi, revizuit de *Vandelli,* a fost adoptat de textul oficial al Societăţii Dantesti. Iar interpretarea scartazziniană propriu zisă a terţinei a sedus aşa de mult încât o găsesc citată încă şi mai complet decât în volumul Societăţii Dantesti, în comentariul lui Casini. Iată de ce găsesc că e necesar să o citez în întregime:

„În cetatea Dite sunt pedepsiţi ereticii, adică păcătoşii împotriva adevăratei credinţe. Păcătosul care a intrat pe calea îndreptării (Dante), vrea să intre în ea ca să considere cum sfârşesc pedepsiţii şi să ajungă prin această considerare la pocăinţă (contrizione) şi dela pocăinţă la îndreptare (adică mântuire). Virgiliu încearcă să convingă pe demoni, păzitorii cetăţii, cu blândeţe, adică cu judecata filozofică (ragioni filosofiche), să deschidă poarta, dar e respins cu batjocură, deoarece necredincioşii au totdeauna răspunsuri gata de opus argumentelor, iar batjocura este şi a fost totdeauna arma lor preferată. Îndreptării păcătosului se împotriveşte în plus reaua conştiinţă (adică Eriniile) şi se mai împotriveşte de asemenea îndoiala (Meduza), care are darul de a face pe om insensibil ca piatra. Pentru a îndruma pe oameni spre fericirea lumească după învăţăturile filozofice (şi aici Scartazzini trimite la Monarhia, pentru ca să dovedească cât de concordant cu ideile lui Dante i-e interpretarea) autoritatea imperială (adică Virgiliu) îndeamnă pe om să ia seama la reaua conştiinţă („Guarda, mi disse, le feroci Erini") şi să nu-şi îndrepte privirea către îndoiala pietrificantă („Volgiti in dietro e tien lo viso chiuso"). În afară de asta, pentruca omul să nu se lase prins în mrejele îndoielii şi ale necredinţei, autoritatea imperială îi vine în ajutor cu acţiunea (operare) („elli stesso / mi volse" etc.), adică cu legile împotriva ereticilor. Numai cât autoritatea imperială nu ajunge ea singură să călăuzească pe om spre pocăinţă pentru păcatele privitoare la credinţă, dar autoritatea ecclesiastică îi vine în ajutor („tal ne s'offerse"...) invocând iluminarea divină (adică trimisul ceresc) care învinge şi obiecţiile necredincioşilor cu batjocura lor (demonii), şi obstacolele relei conştiinţe (Eriniile) şi primejdiile îndoielii (Meduza) şi deschide astfel un drum care învinge toate dificultăţile."

Că interpretarea scartazziană, care, după cum se vede, înmănunchiază într'o singură *doctrină* toate episodele, răspunzând astfel cuvântului „dottrina" din avertismentul lui Dante, şi-a păstrat până azi autoritatea, o dovedeşte comentariul Divinei Comedii al lui *Natalino Sapengo,* foarte răspândit azi în Italia. *Sapengo* reia punct cu punct interpretarea scartazziniană (fără să-i menţioneze autorul!) cu singura deosebire că, în legătură cu trimisul ceresc, nu mai pomeneşte de autoritatea eclesiastică, ci numai de harul divin al cărui simbol e tri-

misul ceresc. Tot în acelaşi sens vede problema şi *Vittorio Rossi*, care, ca să nu-l mai repete pe *Scartazzini*, se mulţumeşte să afirme că avertismentul terţinei se referă la amândouă episoadele.

Mai izolată ca interpretare e cea pe care o găsim în ediţia operelor complete ale lui Dante, din 1965 a septecentenarului dela naştere, comentată de *Fredi Chiappelli*. Pentru acesta, Meduza înseamnă primejdia de a deveni insensibil, de piatră, deoarece Dante intră într'un loc (la città, cetatea, care-i şi locul Meduzei) unde vina (păcatul) nu mai are un caracter individual, ci unul social. A-ţi închide ochii să nu vezi Meduza înseamnă să ajungi la conştiinţa acestui pericol, conştiinţă care-ţi conservă sensibilitatea.

Ar fi normal ca la acest punct să trec la jocul confruntărilor şi al încercării, dacă nu de sinteză, cel puţin de vedere panoramică. Dar un comentator modern (anterior totuşi ediţiei lui *Chiappelli*), *Manfredi Porena*, cu vederile lui asupra acestui al IX-lea Cânt din Infern şi a celebrei sale terţine, mi-a fost un fel de lampă care m'a călăuzit în această adevărată pădure ermeneutică cu trunchiuri tinere sau multicentenare. Iată de ce mi-e cu neputinţă să nu stărui asupra acestei interpretări.

După *Porena* nu e nicio îndoială că terţina se referă la ceea ce precede (Meduza), pentrucă dacă e vorba de „versuri stranii", ceea ce e cu adevărat straniu e că forţa demonică poate zădărnici o călătorie care e voită acolo unde „vrerea e putinţă" („dove si puote / cio che si vuole" — Inf. III, 95—96 şi Inf. V, 23—24), adică la Dumnezeu, care din respect nu e numit niciodată în Infern, afară doar de osândiţii care-l înfruntă, ca Gianni Fucci. Pentru deslegarea sensului, *Porena* insista asupra faptului că Meduza e adevărata păzitoare a cercului în care sunt pedepsiţi ereticii. Dar simbolul ar acoperi nu erezia în general, ci epicurianismul, care în acest cerc al ereticilor primează, cum se va vedea şi mai bine în Cântul următor, dramaticul Cânt al lui Farinata degli Uberti. Meduza ar fi deci *epicurianismul*, care în opinia medievală însemna materialism şi ateism. „Doctrina" ar fi deci că ateismul şi părerea că sufletul e muritor îl fac pe om ca piatra. Împotriva acestei primejdii ne poate ajuta raţiunea umană (Virgiliu), cu atât mai mult cu cât epicurianismul era condamnat şi de filozofia teistică păgână. Totuşi, *Porena* ia în seamă şi pe comentatorii care au văzut în Meduză disperarea.

E interesant de observat de altfel că *Porena* pune definitiv punctul pe „i" şi în ceea ce priveşte persoana trimisului ceresc, care nu poate fi decât un înger, pentrucă Dante însuşi îl vede „da ciel messo" şi nu face cu asta decât să parafrazeze cuvântul grecesc „anghelos", care înseamnă „mesager". Faptul că atâţia alţi comentatori s'au silit să vadă în trimisul ceresc doctrina de sub valul versurilor stranii, i-a împins la cele mai bizare ipoteze: ba că trimisul e Mercur, ba Enea sau Hercule, sau Iuliu Cesar, Henric al VII-lea, Moise, Isus... *Porena* conclude: „Cine vede în trimisul ceresc nu un înger, ci o fiinţă umană, nu mai poate să admire una din cele mai uluitoare creaţii ale artei dantești: valul acela imens de teroare nebună care se revarsă peste Infern în faţa acelei creaturi cereşti care înaintează calmă, fără arme. Numai un înger poate să provoace un astfel de defect. Sau Isus în persoană dar ca Isus să coboare din nou în Infern

pentru Dante, iar Dante să-l numească ‚trimisul ceresc' sunt două absurduri de gen deosebit care sunt deajuns ca să excludă o astfel de presupunere".

Revenind la totalitatea interpretărilor, putem stabili două poluri în comentarea modernă a „ascunsei doctrine": deoparte grupul scartazzian, care înmănunchiază într'o singură doctrină sensul demonilor, al furiilor, al Meduzei şi al trimisului ceresc, de altă parte cei mulţi ca *Porena*, care se opresc numai la interpretarea episodului Meduzei.

Dar şi un grup şi celălalt, când e vorba de Meduză, nu sunt departe unul de altul: dela îndoiala lui Scartazzini la erezia epicuriană a lui *Porena*, distanţa e neînsemnată, a doua putând fi efectul primei.

Porena, în plus, cu precizarea lui în ceea ce priveşte natura epicuriană a ereziei, mi-a trezit nădejdea că o încercare de a găsi un numitor comun al tuturor interpretărilor (sau cel puţin al marei lor majorităţi) trecenteşti sau moderne, nu s'ar solda cu un simplu „jeu de l'esprit".

În adevăr, Meduza cu chipul ereziei epicuriene ale lui *Porena* îmi desvăluie o nebănuită unitate care cuprinde în afară de unii izolaţi nerecuperabili, aproape pe toţi comentatorii. Ce face, de pildă, *Boccaccio*, când vede în Meduza „femeia libidinoasă care orbeşte pe om şi-l face uituc", ce face altceva decât să ilustreze şi să sensibilizeze, ca un mare artist ce e, epicurianismul? Şi nu aceeaşi ilustrare o face *Benvenuto Rambaldi da Imola* când vede în Meduza „cupiditatea faţă de bunurile lumeşti"? În epicurianismul acesta converg atât *Jacopo della Lana*, *Boccaccio*, *Benvenuto Rambaldi da Imola*, ori moderni ca *Philalethes*, *Blanc*, *Galanti*, care vorbesc de erezie, cât şi cei mai mulţi moderni în frunte cu *Tommaseo*, care văd în Meduza plăcerea senzuală. Iar *îndoiala* lui *Scartazzini* nu e decât un component psihologic premergător al aceleaşi catastrofe spirituale, adică cecitatea şi pierderea în materie. Şi cât de limpede îşi dau mâna, la distanţa de şase secole, un *Jacopo della Lana*, care precizează că erezia „fa l'uomo di pietra perché lo eretico vuole più creder alle sensualitadi che alla sacra scrittura" cu *Manfredi Porena*, care ne aminteşte că epicurianismul în opinia medievală însemna materialism şi ateism însoţit de părerea că sufletul e muritor! Opinia aceasta medievală de altfel e şi opinia celor de azi, care se răsvrătesc împotriva unei societăţi de pură consumaţie materială.

A privi, aşadar, faţa Meduzei, ne precizează de data această corul cu vocile bine acordate ale marei majorităţi de comentatori, înseamnă a te prăvăli în materie şi în cecitate spirituală care e cu adevărat *iremediabilul pe calea mântuirii* (şi nu uitaţi că tot poemul lui Dante e, mai întâi de toate, povestea mântuirii unui suflet!), un iremediabil care îndreptăţeşte în sfârşit nemaipomenita putere a Meduzei de a zădărnici până şi o aventură voită de cer, dacă concepţia creştină a liberului arbitru nu e vorbă goală.

Oricum, această unitate dintre critica modernă şi *Boccaccio* sau *acopo della Lana* e semnificativă şi dincolo de problema noastră de faţă: Tot aşa fondul religios şi teologal al Divinei Comedii e privit azi cu pasiune asemănătoare celei dela început, iar critica crociană, cu salomonica secţionare a operei în „struc-

tură" şi „poezie", critică ce încă de pe vremea când fascinase pe cei mulţi, provocase revolta unui *Vossler*, critica aceasta steril estetizantă păleşte azi definitiv.

Paris, 18 Noembrie 1982

NICU CARANICA

Bibliografie sumară

Dante Alighieri — La Divina Commedia — Testo critico della Società Dantesca Italiana, riveduto col commento scartazziniano rifatto da Giuseppe Vandelli. (Ulrico Hoepli — Milano — 1979).

Dante Alighieri — La Divina Commedia commentata da Vittorio Rossi (Società Editrice Francesco Perrella — 1924).

La Divina Commedia di Dante Alighieri, con il commento di Tommaso Casini — Sesti edizione — rinnovata e accresciuta per cura di S.A. Barbi — Vol. I Inferno. (S. G. Sansoni ed. — Firenze 1941).

Dante Alighieri — Tutte le opere — A cura di Fredi Chiappelli — Edizione del centenario. (U. Mursia § C. — Milano 1965).

Dante Alighieri — La Divina Commedia a cura di Natalino Sapegno. Vol. I Inferno. — („La Nuova Italia" ed. — Firenze 1980 — 13a rist.).

Giuseppe de Feo — Gennaro Savarese — Antologia della critica dantesca. (Casa editrice G. D'Anna — Messina — Firenze —) Nedatată.

Oddo Biasini — Cleo Boattini — Pagine di critica dantesca. (G. de Bono editore — Firenze) Nedatată.

Aceste câteva date bibliografice conţin toate referinţele eseului de faţă. Comentariul lui Manfredi Porena poate fi găsit în ultima antologie menţionată (Odo Biasini — Cleo Boattini) pp. 288—289.

N. C.

MIRCEA ELIADE
ÎN SCRIERILE SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

În urmă cu un deceniu, la apariţia primului din cele trei volume ale impunătoarei lucrări „Istoria ideilor religioase" — studiu premiat de Academia Franceză — Mircea Eliade scria cu modestie în prefaţă că în cei 50 ani de muncă, în acest domeniu, a învăţat mult dela profesorii, colegii şi elevii lui. Această operă monumentală constituie însă doar o parte din vasta creaţie a lui Mircea Eliade, un capitol — cel mai important pe plan internaţional-ştiinţific — din prodigioasa lui creaţie. Alţi prieteni, colegi sau simpli cititori — într'un interval mai lung de timp — au îndrăgit, admirat şi savurat scrierile lui, cuprinzând cele mai diferite domenii: romane, nuvele, folclor, recenzii sau chiar

ziaristică. Nu este deci de mirare că încă în viaţă fiind, el a fost deosebit de apreciat, stimat şi iubit de toţi cei care l-au cunoscut. Este explicabil şi faptul că, după dispariţia lui neaşteptată, cele mai largi cercuri culturale — române şi străine — şi-au asumat datoria de a evidenţia marile lui merite.

A înfăţişa viaţa şi opera lui Mircea Eliade nu poate forma nici pe departe tema unui simplu articol în Revista Scriitorilor Români. Vom încerca doar să prezentăm succint un aspect particular, dar deosebit de important pentru organizaţia noastră: *Mircea Eliade şi Societatea Academică Română:* ce a dat marele savant instituţiei noastre, cum apare viaţa şi opera lui Mircea Eliade din contribuţiile pe care el le-a adus la afirmarea Societăţii.

Fără îndoială, Mircea Eliade a fost unul dintre cei mai fideli membri ai SAR. Deşi angajat în nenumărate cercuri ştiinţifice şi literare internaţionale, el a ţinut să-şi rezerve de fiecare dată timpul necesar, pentru a fi de faţă personal sau a trimite calde mesaje, la manifestările acestei organizaţii. Se poate afirma fără exagerare că totdeauna, Mircea Eliade se complăcea în mod deosebit în mijlocul participanţilor la asemenea reuniuni: era nelipsit la şedinţele de comunicări — ca auditor, conferenţiar sau prezidând sesiunea — însoţind mereu pe congresişti la manifestările suplimentare organizate cu asemenea ocazii: excursii, expoziţii, vizitări, concerte.

Două dintre conferinţele ţinute de Mircea Eliade la congresele SAR au apărut, sub formă detaliată, în actele tipărite de organizaţie: astfel problema şamanismului la Români, temă analizată de cărturar la congresul SAR ţinut la Veneţia în 1961, a apărut volumul VIII din seria „Acta Historica" (pag. 145—159), iar la congresul desfăşurat la Paris în 1970 a vorbit despre gândirea mistică, temă analizată în vol. II din seria „Acta Philosophica et Theologica" (pag. 147—159).

Numeroase sunt contribuţiile pe care Mircea Eliade le-a adus la îmbogăţirea paginilor Revistei Scriitorilor Români. În cele 24 numere ale revistei apărute până în prezent, numele lui Mircea Eliade apare în cadrul activităţii SAR de 47 ori: el a publicat 19 contribuţii personale; 14 texte ale altor autori se referă la persoana lui, 14 semnalări relevă participarea sau adeziunea trimisă la congrese. Una din acestea se ocupă de sărbătorirea cărturarului, cu ocazia împlinirii vârstei de 60 ani în cadrul congresului SAR desfăşurat la Roma în 1967.

Din cele 19 texte semnate de Mircea Eliade, 6 constituie contribuţii originale de proză, 9 au caracter de amintiri din tinereţe sau de mai târziu, un grupaj de notări întitulat „Fişier" cuprinde gânduri şi cugetări personale, două necroloage evidenţiază personalitatea foştilor elevi şi colaboratori: G. Racoveanu, precum şi soţii Eliza şi Anton Cerbu, iar o scrisoare publicată în Nr. 10 din revistă contestă exactitatea textului apărut în presa din România, în legătură cu un interviu acordat de Eliade unui scriitor aflat în vizită în Statele Unite.

Textele apărute în revistă acoperă domeniile cele mai diferite: creaţii originale, gânduri izolate, însemnări de jurnal personal, (fie referitoare la trecutul din patria părăsită sau descrieri ale călătoriilor întreprinse prin diferite ţări), relatări prezentate într'un mod atrăgător, dar în acelaşi timp conţinând comori de învăţăminte, presărate cu imagini ale peisagiilor fermecătoare.

Trebuie subliniat cu acest prilej că redacţia revistei noastre a avut prioritatea publicării unor texte ale lui Mircea Eliade, care retipărite ulterior — în original sau traduse în alte limbi — au fost mult elogiate.

Amintim astfel piesa de teatru „Coloana nesfârşită" (pag. 82—127, Nr. 9/1970), precum şi nuvela fantastică „Tinereţe fără tinereţe" (numerele 15 şi 16 din revistă).

Dorim să menţionăm că nu este în tradiţia revistei noastre a retipări texte publicate anterior. Vom face de data aceasta o excepţie, pentru a reîmprospăta memoria cititorilor cu unele reflexii, idei sau notări publicate în decursul timpului, fie sub semnătura lui Mircea Eliade, fie ale altora despre dânsul. Ele vor contribui la caracterizarea firii şi preocupărilor sale, fiind însemnări din care se vor descoperi poate „taine" ale marelui gânditor, crâmpeie de cugetări, geniale scânteieri, oferind deslegări, lămuriri, indicaţii privind marea lui putere creatoare.

CREAŢIE*

Cititorii îşi amintesc de nuvela „Şanţurile", apărută în 1963 în Revista Scriitorilor Români (II/50—70). Abia doi ani mai târziu, autorul descrie modul cum s'a hotărît să compună acest text (V/92):

> „Reiau nuvela. O voiu întitula, probabil, *Şanţurile*. La început, voiam să-i dau un titlu care să păcălească pe cititori: *Bătălia dela Oglındeşti*. În fond, bătălia avea loc la câteva zeci de kilometri de satul unde ultimii rămaşi sapă şanţurile ca să găsească comoara. Era un fel de a arăta cum ‚Românii au sabotat Istoria'. În preajma catastrofei, când totul se prăbuşea, când alţi stăpâni se pregăteau să ocupe şi să domine ţara — satul meu asculta de un bătrân şi căuta comoara pe care o visa el, într'una, de aproape optzeci de ani." (V/92—93).

Cu altă ocazie, Mircea Eliade destăinuieşte cum „s'a născut" nuvela „Trei graţii", pe care a terminat-o în zece zile:

> 20 August 1976:
> „Am terminat astăzi nuvela ‚Les trois Grâces' începută acum zece zile. În preziua plecării din Puerto, plimbându-mă pe un drum pe care nu-l cunoşteam, am descoperit un grup de trei vile care, deşi independente, comunicau între ele într'un mod discret şi original. Numele vilelor: *Les trois Grâces*. Am rămas multă vreme admirându-le — până ce a izbucnit de undeva un câine negru, lătrând ameninţător.
> Când m'am întors acasă, aveam începutul unei nuvele. Restul l-am descoperit după ce-am scris primele 10—15 pagini." (XVII/49—50).

Din alte însemnări ale lui Mircea Eliade aflăm că personagiul Mişu Weissmann din „Noaptea de Sânziene" era întruchiparea fostului lui prieten Lică Cracanera, care îl ajutase mult pe scriitor, la venirea şi stabilirea lui în capitala Franţei. (XXIII, 1, 16, 22).

Referindu-se la nuvela „Pe strada Mântuleasa", M. Eliade notează uimirea unor cititori care nu voiau să creadă că măiastra expunere făcută era doar o invenţie şi nu realitate:

> „Vine să mă vadă Dr. Brătescu, istoric al medicinii, autor al unei excelente monografii despre hipocratism. Vine însoţit de soţia lui... Citiseră amândoi *Pe strada Mântuleasa*. — Dar cum de-aţi cunoscut atâtea *detalii precise*, mă întrebă. Nu ştiu dacă m'au crezut, când le-am mărturisit că povestirea este inventată dela început până la sfârşit, că o inventam pe măsură ce o scriam..." (XVII—47).

Într'unul din numerele revistei, criticul literar Mihai Niculescu relevă în mod plastic talentul excepţional stăpânit de Mircea Eliade de a reda în descrierile sale impresia autenticităţii:

> „Oamenii nuvelelor lui Eliade sunt atât de autentici şi vii încât orice li s'ar întâmpla devin — prin arta scriitorului — nu numai omeneşte posibil, dar şi verosimil." (II/155)

În însemnările lui, Mircea Eliade notează uneori diferite proiecte de creaţie — realizate sau nu — străduinţa lui de a da prioritate unora dintre ele, sau regretul de a abandona altele. Astfel, aflăm că în vara anului 1959 îl „ispitea" să scrie nuvela „La ţigănci" (I/9) — în care apar personagii pe care, patru ani mai târziu, Mihai Niculescu le numea „creaţii literare memorabile", (II/155) — Eliade regreta că în acel timp nu se putea apuca de scris (această nuvelă) deoarece avea „o sumă de alte lucrări de terminat" (I/9).

Altădată reflecta: „Ce pasionantă teză de doctorat s'ar putea scrie asupra universului imaginar al lui Jules Verne". Fusese chiar el sfătuit să facă acest lucru şi îşi dădea seama că ar fi indicat să realizeze o asemenea lucrare, dar că era silit să renunţe, din cauza altor preocupări:

> „Dumur mă îndemna să scriu eu acest studiu, încerca să mă convingă că numai un istoric al religiilor, specializat în simbolism, ar

---

* În continuarea articolului, sunt folosite cifre romane, pentru indicarea numărului respectiv din revistă.

putea pătrunde şi descrie lumile onirice ale lui Jules Verne. Evident, avea dreptate. Dar când aş mai găsi timpul pentru această carte? Am sacrificat deja destule cărţi, înţelegând că nu mai am timp să le pregătesc pe îndelete şi să le desăvârşesc. Printre altele: acea carte despre tinereţea lui Balzac, începută în 1948, şi care trebuia să cuprindă şi o analiză a întregii lui opere până la *Les Chouans*. Manuscrisul — vreo sută de pagini scrise mărunt, cu creionul — se află, împreună cu alte cartoane şi dosare, în pivniţa din rue Duhesme." (I/4).

Fără îndoială, Mircea Eliade avusese şi alte multe proiecte la care a trebuit să renunţe. Pe unele le-a abandonat din lipsă de timp; pe altele nu le-a înfăptuit, din cauză că s'a pierdut materialul pregătit în acest scop, pierdut fie din cauza exilului — adică lăsat în ţară — (la care el se gândea uneori cu melancolie), fie incinerat din greşeală.

„Ce n'aş da să am la îndemână *Jurnalul* anilor 1928—1940 şi corespondenţa primită în India (1929—1931), pe care o păstram încă, în 1940, într'una din lăzile cu hârtii şi scrisori, în strada Palade..." (V/84).

Ascona, 10 Iunie 1952:

„Uneori îmi amintesc de ţară, de ce-am lăsat acasă — manuscrise, jurnal, corespondenţă, bibliotecă — şi mă întunec. Toate acestea le-aş putea pierde, dacă nu le-am pierdut deja. S'ar putea să nu mai găsesc nimic, să nu mai am nicio ‚amintire', nicio *urmă* precisă a copilăriei, adolescenţei şi tinereţei mele; să mă întorc — dacă mă voi mai întoarce vreodată — într'un oraş în care nu voi mai regăsi nimic din ce-a fost *al meu* (o scrisoare din adolescenţă, un caiet cu însemnări, o fotografie, o carte pe care am citit-o...). Mă îngrozesc! S'ar putea ca tot trecutul meu până la 33 de ani să dispară — căci, deşi îmi puteam aduce foarte multe lucruri cât am fost la Lisabona, nu mi-am adus decât câteva cărţi. Nu m'am atins de apartamentul meu din strada Palade. Aş fi putut să-mi salvez măcar cărţile şi articolele publicate de mine, dacă nu şi manuscrisele şi notele pentru lucrări în curs. Nu izbutesc să înţeleg ce m'a îndemnat să las totul *acolo*, deşi ştiam bine ce se va întâmpla dacă vom pierde războiul." (VIII/21—22).

Şi alte regrete de pierderea materialului:

„Cu cât timpul trece cu atât mă întristează certitudinea că nu voi mai apuca să scriu câteva din cărţile la care visez din tinereţe. Între altele, acea *Introducere în Geografiile mitice*, începută, cred, la Hôtel de Suède (manuscrisul — vreo 12—15 pagini — a fost incinerat din greşeală, împreună cu alte dosare şi caiete, ale mele şi ale colaboratorilor revistei *Luceafărul*)." (XIV/41).

De altfel, marele cărturar îşi dădea seama că în creaţie este nevoie de o sortare severă a materialului, încât el însuşi, — chiar dacă cu regret — proceda la trierea lui:

„Deja *Fragments d'un Journal* reprezintă o selecţie destul de severă: mai puţin de o treime din manuscrisul original. Am eliminat aproape toate însemnările de interes personal, toate aluziile la evenimentele politice, precum şi, indiscreţiile ‚relative la contemporani'." (XVII/39).

Pe lângă sortare, el sublinia necesitatea de a se folosi generalizarea în lucrări, cu condiţia însă de a se avea în vedere esenţialul problemei:

„Le explicam studenţilor mei necesitatea ‚generalizărilor': le arătam o hartă minusculă a Australiei... Deci, avem dreptul să ‚generalizăm' în Istoria Religiilor. Cu condiţia să prezentăm ceea ce este *esenţial* la scara la care lucrăm, şi să fim consistenţi." (V/100).

Deşi conştient de necesitatea selecţionărilor, Mircea Eliade devine melancolic când — silit de cerinţele activităţii creative — se hotărăşte totuşi să distrugă materialul adunat şi devenit inutilizabil:

„Dacă aş avea o după-amiază liberă, aş scrie o lungă patetică ‚Meditaţie asupra arderii notelor şi manuscriselor'. Aseară am adunat dosarele cu note şi extrase în legătură cu Mediterana, Grecia şi Egiptul, le-am transportat în curte şi am umplut două găleţi de gunoiu. Am repetat operaţia azi dimineaţă, pregătind pentru incinerare manuscrisele celor cinci capitole (Mégalithes, Grèce I—II, Egypte, Mésopotamie). Le păstrasem până în ultimul moment, în cazul când aş fi avut verificări de făcut la corectura în pagină. Am terminat corectura — şi am vrut *să scap* de aceste maldăre de hârtii, unele din ele vechi de 25 ani... Şi totuşi, melancolia cu care m'am despărţit de anumite dosare, mai ales cele despre religiile mediteraneene şi greacă... Oricum, îmi dau seama, incinerarea (în ultimele luni) a peste 3000 pagini mă sărăceşte — fără să înţeleg bine *în ce sens*." (XVII/32).

PROBLEMA TIMPULUI

Lupta de a „învinge" timpul l-a obsedat pe Mircea Eliade întreaga viaţă. În amintirile privind copilăria şi tinereţea lui, el se referă adeseori la străduinţa continuă de a reduce timpul de odihnă tot mai mult; este o preocupare ce nu l-a părăsit nici în vârsta înaintată, ba uneori s'a accentuat, chiar cu riscul de a-i prejudicia sănătatea.

Revoltat de sine însuşi, că timpul trece nefolosit îndeajuns, că „a pierdut şase ore“ pentru a scrie şi transcrie câteva pagini, el nota în 1959:

> „Şi aşa trece timpul: scriind nimicuri, frânturi, lucruri care nu mă interesează. Şi într'o bună zi mă voi trezi gata de plecare (i. e. de moarte), fără a fi avut timp să scriu măcar una din cărţile maturităţii.“ (I/26).

Iar altădată, amintindu-şi de zborul peste Ocean, când se gândea la posibilitatea unui accident de avion, menţiona:

> „Ceea ce mă plictisea nu era moartea, ci faptul că *nu terminasem nimic*. Am scris vreo 35 de cărţi, dar niciodată nu le-am judecat mai aspru ca atunci. Simţeam că *trebuie* să scriu măcar două, trei cărţi *bune*, dacă soarta m'a făcut scriitor. Şi singurele cărţi bune mi se păreau cele nescrise sau neterminate.“ (I/28—29).

Chiar o contribuţie (importantă desigur) pentru Enciclopedia Britanică îl determina (18 Noiembrie 1963) să-şi reproşeze că „pierde timpul“:

> „Încep să lucrez la articolul *Myth* pentru *Encyclopaedia Britannica*... Cel puţin o săptămână pierdută. De ce-mi risipesc timpul cu asemenea nimicuri? Probabil că nu mai am mult timp înaintea mea. De ce nu mă concentrez asupra operelor cu adevărat *importante*?...“ (V/102).

Imputări similare privind folosirea timpului îşi făcea şi în 1977:

> „Cu cât trece timpul cu atât mă întristează certitudinea că nu voi mai apuca să scriu câteva din cărţile la care visez din tinereţe.“ (XIV/41).

La fel, nota în 1980 o reflecţie, încă din anul 1976:

> „Zile pierdute, ca de obiceiu, înaintea călătoriei. N'am putut scrie decât scrisori: 29 în trei zile...“ (XVII/33).

Iar în toamna anului 1985, în ultimele fragmente de jurnal date spre publicare, Mircea Eliade semnala momente impresionante de luptă cu timpul, încă de pe când abia se stabilise la Paris, după cel de-al doilea război mondial:

> „Vara 1946 am petrecut-o lucrând, ca în tinereţe, 12—14 ore pe zi.“ (XXIII/12).
>
> „Ne-am mutat la 28 Ianuarie 1947... Lucram toată ziua şi o parte din noapte.“ (XXIII/15).

> „Nu voi uita niciodată zilele şi nopţile pe care le-am trăit între 15 şi 18 Decembrie. Lucram mai ales nopţile, când rue Vaneau şi Hôtel de Suède regăseau o nefirească, aproape ireală, linişte. Mă culcam spre dimineaţă, dar nu dormeam decât 3—4 ceasuri. Îmi pregăteam o ceaşcă de cafea şi mă reîntorceam la lucru. La un moment dat mi-am dat seama că nu mai ştiam în ce zi a săptămânii ne aflăm. Nu mă încumetam să cobor şi să întreb portarul; mi-era teamă că mă voi prăbuşi pe scări. Sufeream din nou de acele vertigii, declanşate de teribila senzaţie a lui ‚déjà vu', pe care le cunoscusem în tinereţe. M'am trântit îmbrăcat în pat şi am reuşit să adorm.“ (XVII/18—19).
>
> „După ce am predat manuscrisul lui Payot, am încercat să citesc o nuvelă de Balzac, ca să evadez din cercul infernal în care mă zbătusem o săptămână. Imposibil: surmenajul îmi provocase o criză de vagotonie. Zile de-a-rândul dormitam, ca o larvă, de dimineaţă până seara.“ (XVII/16).

AUTOCRITICA NEDREAPTĂ

De sigur că reproşurile pe care şi le făcea ocazional Mircea Eliade — un maestru în folosirea timpului — de întrebuinţarea neproductivă a vremii erau complet nejustificate. Tocmai el, care a îmbogăţit ştiinţa şi literatura cu opere de cea mai înaltă calitate, tocmai el se plângea cu modestie, că nu a realizat destul, că nu a dat tot ceea ce ar fi dorit şi putut. De aceea a fost lăudabil şi bine venit răspunsul pe care i l-a dat unul dintre compatrioţii care-l cunoşteau cel mai bine, Mircea Popescu, fostul fondator, redactor şi suflet al Revistei Scriitorilor Români, care, elogiind activitatea lui Mircea Eliade cu prilejul aniversării a 60 ani, scria în ultimul număr din revistă la care a colaborat — înainte de moartea lui fulgerătoare — dând un răspuns categoric marelui scriitor:

> „D-l Eliade ne va permite să nu-i împărtăşim temerile, convinşi cum suntem că în ambele domenii în care şi-a cheltuit talanţii (M. P. se referea la ştiinţă şi literatură) nu a fost risipă, ci profit pentru noi toţi care i-am citit şi admirat romanele... şi care n'am avut, în acelaşi timp, decât de învăţat din contribuţiile fundamentale pe care domnia sa le-a dat istoriei religiilor, folclorului, indianisticei, filozofiei culturii... Mai mult decât atâta: avem convingerea că cele două vocaţii, ştiinţifică şi literară, departe de a se dăuna reciproc, s'au susţinut şi îmbogăţit una pe alta. O dovadă o aflăm chiar în aceste ultime ‚Fragmente de Jurnal', în care scriitorul îşi dă mâna cu savantul şi amândoi — într'unul — întreţin cititorul cu dublu profit.“ (XIII/167—168).

Ne asociem cu toată căldura la cuvintele lui Mircea Popescu, cu atât mai mult, cu cât marele savant Mircea Eliade se caracteriza printr'o modestie rar întâlnită, ce contrasta uimitor cu superioritatea lui intelectuală. Aşa cum a apărut în 1967 în faţa celor care l-au sărbătorit — în cadrul congresului SAR din Roma cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani — la fel se arăta Mircea Eliade în însemnările lui: modest, chiar prea modest, mai ales când îi erau evidenţiate meritele. A fost astfel semnificativ momentul când fusese solicitat să facă parte din comisia chemată să decidă asupra persoanei ce urma să devină succesorul profesorului Slater la „Institute of World Religions" dela universitatea americană Harvard:

> „Comitetul *ad hoc* ... Din nou, întrebarea: sunt dispus să accept eu? Le explic de ce nu pot. Când vin ‚experţii' să discute meritele candidatului (W. C. Smith, dela Montreal), fiecare începe prin a recunoaşte că ‚cel mai potrivit ar fi fost, evident, Prof. Eliade'. Roşesc, plec ochii. Şi totuşi, un sentiment de mândrie şi nostalgii: totul a început, acum vreo 40 ani, în mansarda din strada Melodiei. Acum se vorbeşte despre ‚savantul mondial', ‚cel mai mare, etc.', ‚singurul care, etc.'." (V/87).

Cu aceeaşi modestie relatează Eliade despre discreţia cu care a păstrat „secretul" că urma să i se acorde titlul de doctor honoris causa la Universitatea Sorbonne (XVII/33) şi emoţia ce l-a copleşit, după decernarea distincţiei:

> „Încă nu ‚realizez' semnificaţia doctoratului *honoris causa*, decernat de Sorbona unui refugiat, care predă la Chicago, fără ‚relaţii' academice la Paris (sau aiurea), unui istoric al religiilor care nu e nici marxist, nici structuralist, tocmai astăzi, în 1976, când întreaga cultură franceză e dominată de marxişti, stângişti, freudieni, etc.
> Ceea ce mă impresionează mai mult: singurul Român care a primit până acum această distincţie, a fost N. Iorga, ‚idolul' adolescenţei şi tinereţei mele." (XVII/34).

Cinstea ce i s'a făcut în 1976 la Sorbonne constituia un apogeu al muncii perseverente începută în Franţa în cadre universitare încă din 1946, când Georges Dumézil îl invitase să ţină o serie de conferinţe în cadrul catedrei lui de mitologie comparată, invitaţie acceptată cu aceeaşi modestie:

> „Evident, am fost cât se poate de măgulit." (XXIII/11).

O confirmare a modestiei lui Mircea Eliade, oglindită chiar în amintirile lui, se găseşte şi în autoaprecierile pe care le face ocazional:

> „Anumite pagini din *Amintiri* sunt nedrepte. Mi-era teamă să nu exagerez, vorbind despre însuşirile pe care le aveam în adolescenţă şi la începutul tinereţii, şi atunci le diminuam, sau le prezentam pe un ton aproape humoristic. Mi-am dat seama de greşeală prea târziu, când volumul era de mult tipărit. Câtă dreptate avea Jowett, spunând că una din marile primejdii pentru cel care-şi scrie autobiografia este *self-depreciation*." (XII/29).

SETEA DE LIBERTATE

Creaţia lui Mircea Eliade este legată indisolubil de posibilitatea de a gândi, concepe şi exprima liber. Libertatea este o preocupare spre care a tins mereu şi a cărei binefacere a exprimat-o în mod repetat sub toate felurile: fie că era vorba de a se putea bucura de libertatea de viaţă sau de a se descătuşa de anumite îngrădiri — uneori convenţionale — privind felul cum putea să se exprime. Însăşi posibilitatea de a scăpa de viaţa plină de restricţii din fosta patrie o evocă plin de satisfacţie:

> „Mă gândesc din nou la ‚misterul' plecării mele din ţară, în 1940, câteva săptămâni după moartea lui Nae Ionescu. Evident, credeam că plec pentru un an, cel mult doi. Dar plecarea aceasta mi-a salvat viaţa, apoi libertatea, iar în cele din urmă mi-a îngăduit să devin ceea ce îmi era peste putinţă să ajung, dacă aş fi rămas în ţară: un scriitor care poate tipări ceea ce gândeşte." (I/21).

Mai târziu, când ajunsese ca refugiat la Paris, cu toate dificultăţile financiare în care se afla, el se bucura de viaţa fericită în libertate, de situaţia de a putea vedea, asculta, cerceta ce doreşte, fără vreo grijă:

> „Încercam să profit de această nouă libertate la care visasem atâţia ani. Multe săptămâni n'am citit niciun ziar. Ştiam că evenimentele importante le voi afla dela prieteni. Însă citeam cu nesaţ revistele noi şi unele cărţi recent apărute; mi se părea că trebuie să mă familiarizez cu actualitatea şi filozofia pariziană." (XXIII/9).

Iar când împrejurările de viaţă i se îmbunătăţiseră şi se iviseră posibilităţi de trai, de câştig, el contempla cu melancolie libertatea la care trebuia să renunţe în parte, pentru a putea face faţă obligaţiilor ce apăruseră:

> „Curând însă m'am trezit confiscat de lucrări urgente; cu melancolie mi-am dat seama că libertatea de care mă bucurasem se redusese la cele două ceasuri pe care, în fiecare dimineaţă, mă încăpăţânam să le petrec în muzee, în parcuri sau pe străzi." (XXIII/10).

Această sete de libertate se manifestă la Mircea Eliade şi sub altă formă, direct în împrejurările de c r e a ţ i e, când avea posibilitatea să scrie, fără a fi

legat de anumite obligații, privind condițiile în care urma să conceapă un text. Astfel, în avionul cu care traversa Oceanul în 1959 spre America, el cugeta despre unele din scrierile lui:

> „Aveam cu mine manuscrisul *Pe strada Mântuleasa* și două caiete din *Jurnal*. Nu știu de ce credeam atunci că paginile acestea sunt atât de prețioase, dar vedeam *Pe strada Mântuleasa* (când va fi încheiată) ca singura mea carte literară *liberă*, scrisă pur și simplu pentrucă mă desfăta scrierea ei." (I/29).

La fel în anul 1963 când Eliade „lucra" la scrierea amintirilor, își exprima satisfacția că are posibilitatea să-și depene amintirile doar din memorie, complet liber, fără a-și face însemnările complicat, cu documentări:

> „... fiind vorba de ‚Amintiri', iar nu de o biografie obiectivă și sistematică, lipsa ‚documentării' îmi dă o anumită libertate: voi însemna numai ce *mi-a rămas în amintire*, ce a contribuit să mă formeze, ce mi se pare *esențial*. Voi fi de asemenea liber să comentez întâmplările și descoperirile acelor ani." (V/85).

Semnificative — mai ales pentru cei care se străduiesc să „descopere" concepțiile religioase ale lui Mircea Eliade, așa cum rezultă din scrierile lui — sunt notările pe care le făcea când pregătea opera lui fundamentală, privind Istoria Ideilor Religioase:

> „Câte lucruri aș vrea să spun în Prefața la *Histoire des Idées religieuses!* ... Printre altele, mi-ar plăcea să mărturisesc că n'am suferit de complexele de inferioritate ale atâtor colegi occidentali: bunăoară, n'am fost seminarist (ca sinologul Créel și atâția alții), n'am simțit presiunea Bisericii (ca mulți din savanții italieni), n'am fost antrenat în crizele și revoltele provocate, nutrite, exacerbate de catehism, confesional, sau educația într'un colegiu iezuit. În România adolescenței și tinereței mele am putut crește în mod firesc ... ‚Religia' mi se dezvăluia mai degrabă ca o formă a culturii. Creștinismul răsăritean, ‚ortodoxia', făcea parte din istoria neamului românesc. Eram liber să examinez aceste expresii spirituale și creații istorice fără complexe. Le puteam judeca, le puteam critica și le puteam respinge, fără nici un risc.
>
> Libertatea aceasta mi-a îngăduit ‚obiectivitatea' și totodată ‚simpatia' față de fenomenul religios; m'a ajutat să devin un istoric al religiilor fără complexe. (De dezvoltat; compară cu E. de Martino, etc.)" (XIV/36—37).

UNIVERSALIST ȘI PATRIOT

Poate cel mai semnificativ aspect al caracterului lui Mircea Eliade — de a stăpâni și a se afirma în atâtea domenii — este felul ideal, armonios cum el îmbina cunoștințele și cercetările științifice pe plan universal, cu dragostea de patrie, iubirea pentru poporul român și specificul lui.

Pornind la meticuloasa muncă de a se ocupa de Istoria Religiilor, el recunoaște din timp, dificultățile pe care le va întâmpina:

> „Istoria Religiilor este o disciplină imposibilă; trebuie să știi tot, să culegi documente din cel puțin douăzeci de discipline auxiliare (dela preistorie până la folklor), să umbli tot timpul după surse sigure, consultând necontenit specialiști de tot felul." (I/8).

Cu altă ocazie, Mircea Eliade menționează modul cum înțelege să abordeze diferitele discipline și nivelurile lor de recunoaștere:

> „Mai este un aspect al activității mele (așa cum se poate ghici din anumite pagini ale *Jurnalului)* care ar trebui explicitat. Și anume: tendința de integrare (de ‚totalizare') a diferitelor niveluri de cunoaștere (teoretică, psihologică, literară, istoriografică). Cred că omul contemporan — și mai ales ‚omul de mâine' — va fi *obligat* să integreze cunoașterea logic-rațională cu cea simbolic-poetică."
>
> „Așa cum am repetat de nenumărate ori în ultimii 30 de ani, disciplina Istoriei Religiilor constituie cea mai potrivită metodă pentru înțelegerea civilizațiilor tradiționale (‚primitive') și orientale. Într'un cuvânt, această disciplină (cel puțin așa cum o înțeleg și o practic eu), va contribui considerabil la ‚planetarizarea' culturii." (XVII/40).

Extinderea cercetărilor lui Mircea Eliade în vaste domenii nu se producea în defavoarea conștiinciozității cu care aborda problemele; dovadă este aprecierea critică la adresa studenților săi, când aceștia arătau superficialitate sau comoditate:

> „Am început seminarul despre alchimie. Descopăr, cu părere de rău, că niciunul din studenți n'a cercetat mai îndeaproape alchimiile chineză și indiană ..." (XVII/31).
>
> „Apoi, trei studenți mi-au pus întrebări în legătură cu ‚metoda cea mai adecvată în studiul religiilor primitive'. Le-am răspuns că vom întâlni această problemă la o a treia sau a patra ședință a seminariului. Deocamdată, trebuie să se familiarizeze cu *materialele*, să citească cât mai multe *documente*." (XVII/31).
>
> „Observ și de data aceasta, obsesia studenților americani: să afle cât mai repede, dacă se poate dela prima lecție ‚metoda cea mai adecvată'. Nu cumva să-și piardă timpul cu metode desuete." (XVII/32).

Preocuparea lui Mircea Eliade de a-şi extinde cercetările în multiple domenii şi de a aprofunda studiile cu conştiinciozitate, nu-l depărta de simţămintele lui româneşti, de apropierea sa de totdeauna faţă de poporul nostru, de iubirea lui de patrie. El însuşi mărturisea în notările sale dragostea ce o purta încă din copilărie pentru ţară:

> „Lacrimile cu care sfârşisem de citit *Cuore* mă asigurau că nu eram un copil rău; descopeream încă odată că-mi iubeam şi ţara şi familia (mai ales pe mama); descopeream că-mi iubeam chiar şi şcoala." (III/69).

Dragostea de patria îndepărtată, legată de amintiri de neuitat din tinereţe, îl preocupă neîncetat; şi Eliade le aşterne pe hârtie imediat, fie că aceste gânduri îi revin pe când se afla într'o călătorie prin Guatemala (XVIII/80), la Luxor în Egipt (XVII/57), sau chiar la Chicago la Universitate, unde ascultă „fermecat" vântul ce bate ca vara la Tekirghiol (V/93) sau contemplă cerul albastru, mai albastru chiar decât în România. (V/73).

Dar aceste amintiri scumpe — pe care le evocă de multe ori — se referă la adevărata viaţă în libertate din patria de altădată. Când însă „mici scribi securişti, expediaţi special peste graniţă" (X/167), după o linguşitoare insistenţă au reuşit să-i obţină asentimentul pentru un interviu, care a apărut apoi la Bucureşti „trunchiat", schimbându-i-se astfel sensul, Mircea Eliade a dat publicităţii o scrisoare de desminţire, subliniind:

> „Când şedeam de vorbă, credeam că vorbim aceiaşi limbă: vechea, cinstita limbă românească pe care am învăţat-o de copil şi pe care o vorbesc şi acum, la bătrâneţe. Recunosc, cu o imensă tristeţe, că m'am înşelat." (X/167).

Chiar în mijlocul preocupărilor ştiinţifice universale, el are răgaz să abordeze şi probleme de bază ale culturii româneşti, cum au fost piesa de teatru despre Brâncuşi (IX/82—127), sau analiza ideilor filozofice din balada „Miorita" (V/98—99).

CONCLUZII

Mircea Eliade a fost un om unic în felul lui: rar se întâmplă ca un scriitor, cărturar, savant să poată entuziasma cititorii, să cucerească spiritele un interval de timp atât de lung: aproape o jumătate de veac. Meritul lui şi bucuria noastră este faptul că între noi vieţuiesc încă mânuitori ai condeiului, care recunosc influenţa pe care a exercitat-o asupra lor încă din anii 1934—1935 acel care avea să devină savant cu renume mondial şi mult apreciat prozator.

În peste cinci decenii de bogată creaţie, Mircea Eliade s'a afirmat ca reprezentant al spiritualităţii româneşti aşa cum doar puţini compatrioţi au reuşit să o facă. În mod armonios şi uimitor, el a întrunit caracteristice alese, rar întâlnite la o singură persoană:

— Cu toate succesele obţinute şi onorurile ce i s'au atribuit, Eliade a rămas întreaga viaţă de o modestie uimitoare.

— Multilaterala activitate desfăşurată — în cele mai diferite domenii de creaţie — nu l-a împiedicat să rămână un cercetător documentat, excelând prin exactitatea ce caracterizează operele lui ştiinţifice.

— Deşi studiile şi cercetările lui se extind în domenii diferite şi complexe — unele depăşind mult centrul preocupărilor lui principale — Mircea Eliade a rămas tot timpul legat în gândurile şi în creaţia lui de glia strămoşească: în scrieri, în discuţii sau în „visurile" melancolice, el s'a simţit mereu *adevărat român*.

— Cu toate că în viaţă el a scris, notat, însemnat, conceput, un material neînchipuit de vast, Mircea Eliade şi-a păstrat tot timpul discernământul critic, impunându-şi neabătut voinţa de a se desprinde de detalii şi a discerne esenţialul; de a lăsa — şi chiar distruge — balastul, deşi uneori îl cuprindea nostalgia după paginile nimicite.

— Toate cinstirile şi succesele obţinute nu i-au schimbat atitudinea şi amabilitatea arătată în contactele cu alţii, ştiind în mod iscusit să cultive prietenia tuturor, fără a lăsa să se înţeleagă că era conştient de superioritatea sa faţă de interlocutori.

CONSTANTIN SPOREA

MIRCEA ELIADE ŞI SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

A) AUTOR DE STUDII ŞTIINŢIFICE

I. ACTA PHILOSOPHICA ET THEOLOGICA, II. Roma 1964: *Introduction a l'étude des mythes.* (147—159): — L'importance du „mythe vivant" (147) — L'intérêt des „mythologies primitives" (149) — Essai d'une définition du mythe (149) — „Histoire vraie" — „Histoire fausse" (151) — Ce que révèlent les mythes (153) — Ce que veut dire „connaître les mythes" ... (155) — Structure et fonction des mythes (158).

II. ACTA HISTORICA, VIII, Roma 1968: *„Chamanisme" chez les Roumains?* (147—157): — Bandinus et les incantatores (147) — Rites de défense contre la peste (150) — La „chute des Rusalii" (153) — Chamanisme et Incantations (156).

B) MIRCEA ELIADE ÎN „REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI"

a) Creaţie

I. NUVELE, POVESTIRI, TEATRU:

— *Şanţurile*, 2/1963 (50—70)
— *Adio* (piesă de teatru imaginară), 4/1965 (7—25)
— *În curte la Dionis*, 7/1968 (24—66)

— *Coloana nesfârşită*, 9/1970, piesă în trei acte (82—127)
— *Tinereţe fără tinereţe, I.*, 15/1978 (49—82)
— *Tinereţe fără tinereţe, II.*, 16/1979 (33—73)

II. GÂNDURI, REFLECŢII DESPRE ALŢII:
— *Fişier*, 14/1977 (34—44)

III. NOTĂRI, AMINTIRI, JURNAL:
— *Fragmente de jurnal*, 1/1962 (7—29)
— *Războiul la şcoala primară*, 3/1964 (55—70)
— *„Om uitător, ireversibil" . . .*, 5/1966 (82—113)
— *Cele dintâi întâlniri cu Jung* (Fragmente de jurnal), 8/1969 (12—28)
— *Caiet*, 12/1973 (29—34)
— *Jurnal în Scandinavia*, 13/1975 (12—33)
— *Jurnal 1976 — Fragmente* — 17/1980 (30—67)
— *Jurnal în Yucatan şi Guatemala*, 18/1981 (56—80)
— *După patruzeci de ani (Capitol de Autobiografie)*, 23/1986 (8—23)

IV. NECROLOGURI:
— *Anton şi Liza Zigmund-Cerbu*, 5/1966 (139—142)
— *La moartea lui George Racoveanu*, 6/1967 (135—139)

V. SCRISOARE DE DESMINŢIRE
— O desminţire a domnului Mircea Eliade, 10/1971 (167)

b) Despre Mircea Eliade

— *Mihai Niculescu* (Recenzie): Nuvele, Destin 1963, Madrid, 2/1963 (154—156)
— *Mircea Popescu:* O mare prezenţă în exil Mircea Eliade, 5/1963 (138—139)
— *Mircea Popescu:* „Dacica" lui Mircea Eliade, 9/1970 (162—163)
— *Mircea Popescu:* „Jurnalul" domnului Mircea Eliade, 13/1975 (167—170)
— *Ştefan Baciu:* Mircea Eliade, 19/1982 (168—173)
— *Titus Bărbulescu:* Cu Mircea Eliade prin Paris, 23/1986 (198—201)
— *Emil Cioran:* Mircea Eliade (Traducere de Titus Bărbulescu), 23/1986 (202—204)
— *Ilie Olteanu:* Amintiri despre Mircea Eliade, 23/1986 (205—206)
— *Luc Barbulesco:* Nae Ionescu în Mircea Eliade: efectul cuvântului rostit şi primit, 24 (154—159)
— *Antoaneta Bodisco:* . . . Criton! Datorăm un cocoş lui Asclepios . . . / Platon (Apologia lui Socrate) / 24 (144—147)
— *Nicu Caranica:* Meduza şi „ascunsa doctrină" din Divina Comedie a lui Dante. (Lui Mircea Eliade), 24 (159—166)
— *Mihnea Romalo:* Mircea Eliade şi ecumenismul, 24 (147—154)
— *Constantin Sporea:* Mircea Eliade şi Societatea Academică Română, 24 (179—182)
— *Constantin Sporea:* Mircea Eliade în scrierile Societăţii Academice Române, 24 (166—179)

C) MIRCEA ELIADE ŞI CONGRESELE SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

I. *Roma, 1957.* „Actele primului Congres", 16 (Mircea Eliade a prezidat şedinţa din 29 Septembrie 1957).

II. *Mainz, 1958.* Bul. Nr. 3 (16). Telegramă de adeziune: „Wish best success to your International Congress dedicated to Culture and Freedom".

III. *Strasbourg, 1959.* Bul. 6 (38). Adeziune în scris: „Multe mulţumiri pentru trimiterea programului. Urez tot succesul acestui al 3-lea Congres al Societăţii Academice şi regret din suflet că nu voiu putea lua parte la lucrări. Zbor spre New York chiar în ziua inaugurării".

IV. *München, 1960.* (Bul. 9 (28): „Îmi pare nespus de rău că nici în anul acesta nu pot participa la Congresul Societăţii Academice, dar la începutul lui Octombrie trebuie să fiu la Chicago . . . ".

V. *Veneţia, 1961.* Bul. 12 (11, 12, 14, 16). Cu prilejul comemorării Prof. N. I. Herescu, Mircea Eliade a schiţat meritele Prof. Herescu pe terenul ştiinţei şi mai ales pe cele din domeniul literaturii, arătând şi durerea pentru pierderile suferite în acest an, prin moartea altor vrednici bărbaţi de ştiinţă ai Neamului nostru (A. Busuioceanu, etc.).
În dimineaţa zilei de 8 Septembrie 1961, M. Eliade a prezidat şedinţa secţiunilor reunite de Drept, Teologie şi Istorie Literară.
În ziua de 12 Septembrie 1961, dimineaţa, M. Eliade a prezidat şedinţa Secţiunii de Filozofie şi Teologie. După amiază el a prezentat comunicarea: „Chamanisme chez les Roumains?"
În cadrul Adunării Generale din 9 Septembrie 1961, M. Eliade subliniază că nu trebuie să se întrerupă multă vreme activitatea editorială a Societăţii, căci altfel se pierd contactele cu librăriile şi bibliotecile abonate.

VII. *Nijmegen, 1963*, RSR 2/1963 (173). Mircea Eliade a prezidat şedinţa secţiei teologice în ziua de 10 septembrie 1963.

VIII. *Regensburg, 1964*, RSR 3/1964. M. Eliade a trimis comunicarea „Zur Problematik der rumänischen Volksreligion" (inclusă în program pentru ziua de 13 Octombrie 1964) şi şi-a exprimat regretul de a nu putea participa personal la congres: „I regret very much that my health will not let me be with you wishing the Congress all good success and productivity".

IX. *Fribourg, 1965*, RSR 4/1965 (173). În ziua de 7 Septembrie 1965, Mircea Eliade a prezentat comunicarea „Méditerranée, Danube, Eurasie: à propos de la légende de Dragoş".

X. *Salamanca, 1966*, RSR 5/1966 (169, 170). În după-amiaza zilei de 4 Octombrie 1966, M. Eliade a prezidat şedinţa comună a secţiilor de Istorie, Literatură şi Artă.
În dimineaţa zilei de 7 Octombrie, el a participat la simpozionul „Creştinism românesc şi ecumenicitate". (Sub preşedinţia Mons. Octavian Bârlea, la simpozion au mai participat: Marcelo Camilucci, George Uscătescu şi Mons. Vasile Zăpârţan).

XI. *Roma, 1967*, RSR 6/1967 (182). Prima parte a dimineţii de vineri, 29 Septembrie 1967, a fost dedicată *sărbătoririi* profesorului *Mircea Eliade*, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani.
Sub preşedinţia Monseniorului Bârlea, secţiunile reunite au ascultat, după un cuvânt de salut şi de urări din partea preşedintelui Societăţii Academice Române, căreia sărbătoritul i-a rămas credincios dela întemeiere şi pe care o onorează cu prezenţa sa, după simpatica evocare a unei clime spirituale din România de ieri şi a unei întregi generaţii, făcută de domnul *Ionel Jianu*, comunicările anunţate pe program ale domnilor *Virgil Ierunca* („Existence, forme et valeur dans l'oeuvre littéraire de Mircea Eliade") şi *Mircea Popescu* („Mircea Eliade e il folclore romeno").

XII. *Salzburg, 1968*, RSR 7/1968 (213). M. Eliade a exprimat regretul de a nu putea participa: „Désolé ne pas pouvoir participer au Congrès par suite contretemps imprévisible. Souhaite de tout coeur réussite. Amicales pensées à vous tous" (Paris).

XIII. *Washington, 1969*, RSR 8/1969 (218). M. Eliade exprimă din Roma regretul de a nu putea fi prezent la Congres: „Migliori auguri XIII Congresso".

XIV. *Paris, 1970*. În ziua de 5 Septembrie 1970, în cadrul secţiei de Filozofie, Mircea Eliade a prezentat comunicarea „La redécouverte de la pensée mythique".

*

* *

IN MEMORIAM

VETURIA MANUILĂ
1896—1986

În viaţa plină de lăudabile realizări a inimoasei romînce Veturia Manuilă se deosebesc trei epoci de fructuoase afirmări, fiecare distingându-se, după modul cum i-a fost sortit să trăiască, între străini sau între români.

Originară din Banat (comuna Calacea, judeţul Timiş), ea şi-a trăit primii ani ai tinereţii sub stăpânirea austro-ungară, timp în care şi-a manifsetat permanent patriotismul înflăcărat, astfel încât la Marea Adunare dela Alba Iulia din 1918, Veturia Manuilă (pe atunci domnişoara Leucuţia) a avut cinstea să participe ca delegată a studenţilor români din Budapesta. Cu mişcătoare însufleţire, după mulţi ani, ea a descris acest emoţionant eveniment, în Revista Scriitorilor Români, Nr. 18 (p. 19—34).

Cele aproape trei decenii de viaţă liberă trăite ulterior în România întregită au constituit pentru Veturia Manuilă cea de-a doua etapă a vieţii, consacrată cu dragoste şi devotament muncii de asistenţă socială. Despre activitatea ei din acel timp, pusă în slujba consolidării şi progresului tânărului stat întregit, *Enciclopedia Română* editată de Lucian Predescu (Cugetarea, 1940) consemna:

„A organizat *Şcoala Superioară de Asistenţă Socială* ‚Principesa Ileana'; a înfiinţat *Centrul de demonstraţie pentru asistenţa familiei* din Tei, primul *Serviciu de Asistenţă Socială de spitale* la noi în ţară la spitalul Colţea şi primul *Serviciu de asistenţa delicvenţilor*, la Parchetul Tribunalului Ilfov, în 1934. A organizat *Asociaţia pentru Progresul Asistenţei Sociale* în 1936."

Tânăra absolventă a Facultăţii de Ştiinţe din Cluj, Veturia Leucuţia avea deschisă o frumoasă carieră universitară, dat fiind că imediat după luarea licenţei, ea a fost numită asistentă la catedra de Ştiinţe Naturale din Cluj. După căsătoria cu medicul Sabin Manuilă, linia vieţii ei a luat însă o altă întorsătură: Veturia Manuilă s'a decis să se consacre în primul rând vieţii familiare, iar în afară de ea, să se ocupe de soarta celor aflaţi în nevoi, prin muncă de asistenţă socială.

Cunoştinţelor temeinice asimilate de Veturia Manuilă în anii de studii la universităţile din Budapesta şi Cluj li s'au adăugat cursurile de specializare în domeniul asistenţei şi economiei sociale, urmate în anul 1926—1927 la universitatea Johns Hopkins din Baltimore, Statele Unite. Având această pregătire specială în domeniul asistenţei sociale, este explicabilă alegerea Veturiei Manuilă ca persoana cea mai competentă de a conduce noul institut creat la 1 Noembrie 1929 „Şcoala Superioară de Asistenţă Socială Principesa Ileana", atribuţie pe care a îndeplinit-o — alături de cea de educatoare la această şcoală — până în 1947, când a luat calea pribegiei.

Împrejurările vitrege care s'au abătut asupa României după cel de-al doilea război mondial şi pericolul detenţiunilor arbitrare, au determinat-o pe Veturia Manuilă să părăsească ţara, alegând calea exilului, începând astfel cel de-al treilea capitol al vieţii, de activitate între străini.

Din momentul stabilirii la New York în 1948, Veturia Manuilă a desfăşurat o muncă asiduă, multilaterală, în sprijinul compatrioţilor aflaţi în nevoi şi pentru afirmarea spiritualităţii româneşti în cercurile internaţionale, activitate pe care ea a caracterizat-o prin cuvintele:

„Am intrat pe cel mai potrivit făgaş al dorinţelor mele: să pot fi de folos confraţilor refugiaţi, în mod cât mai eficace."

Acţiunile întreprinse timp de aproape patru decenii în Statele Unite, până ce s'a stins din viaţă, s'au desfăşurat paralel în cercurile americane şi cele româneşti.

În cadrul Instituţiei Centrale de asistenţă socială din New York „American Federation of International Institutes", Veturia Manuilă a lucrat în calitate de consilieră (Social Service Assistent), mijlocind imigrarea refugiaţilor români în Statele Unite şi integrarea lor în economia americană.

În colaborare cu alţi compatrioţi, pătrunşi de aceleaşi sentimente nobile, ea a înfiinţat în 1952 Fundaţia „Iuliu Maniu", instituţie cu scopuri de asistenţă socială şi acţiuni culturale. Până în 1968 Veturia Manuilă a fost secretară generală onorifică, iar după aceea a deţinut calitatea de consilieră, împărtăşind colaboratorilor mai tineri, experienţa şi cunoştinţele ei bogate.

Fundația și-a concentrat activitatea în două direcții: pe de o parte a acordat burse tinerilor refugiați români, lipsiți de mijloace financiare, pentru specializarea lor profesională. Pe de altă parte, instituția s'a afirmat pe plan cultural multilateral, prin realizări ce urmăreau păstrarea specificului românesc și străduința de a face cunoscută în cercurile internaționale comoara creației poporului nostru. Pe lângă amenajarea unei biblioteci și a unei expoziții permanente de artă populară, Fundația a organizat multiple conferințe și manifestări patriotice, mai ales cu prilejul sărbătorilor naționale ale poporului român.

Deprinsă a sprijini și alte activități culturale românești din lumea liberă, Veturia Manuilă a fost o susținătoare de nădejde a Societății Academice Române, cum a arătat și cu ocazia congresului acesteia, ținut în Statele Unite în 1969. În paginile *Revistei Scriitorilor Români* ea a fost prezentă în numărul 18, cu amintiri de la Marea Adunare dela Alba Iulia din 1919 și în numărul 24 cu un studiu privitor la afirmarea femeii române în decursul istoriei

Înzestrată cu o rară modestie și cu un sever spirit critic, Veturia Manuilă se decidea foarte greu să publice ceva. Astfel ea a lăsat o serie de manuscrise netipărite, referitoare la probleme românești de mare importanță, mai ales în legătură cu asistența acordată refugiaților români, după 1948. S'a impus însă ca apreciată autoare, prin articole publicate în diferite periodice, mai ales în *Sociologia Românească* și în *L'assistance sociale en Roumanie*, precum și ca editoare a revistei *Asistența Socială în anii 1937—1942*.

CONSTANTIN SPOREA

RĂMAS BUN DE LA ALEXANDRU GREGORIAN
(1909—1987)

Iată că ne-a părăsit, pentru totdeauna, și Alexandru Gregorian, acest om plin de bunătate, român erudit și prieten al poporului german, poet și scriitor tradiționalist, cu rădăcini în credința creștin-ortodoxă.

La izbucnirea celui de-al doilea război mondial făcea parte dintre cei mai tineri exponenți ai mișcării spirituale din jurul revistei „Gândirea"; poezia lui din această perioadă reprezintă un document al camaraderiei de arme germano-române pe front („Poeme pentru cruciați", București 1943).

Generalul Antonescu, dându-și seama la timp că războiul era pierdut, a aprobat să se trimită în străinătate o elită de tineri intelectuali, pentru ca aceștia să rămână o rezervă a națiunii în libertate; printre cei aleși în acest scop se afla și Al. Gregorian.

Datorită faptului că el ocupase funcția de consilier de presă și cultural al legației române din Roma (1940—1944), după capitulare, Al. Gregorian a fost internat de către americani la Veneția. Repus în libertate, el și-a desfășurat activitatea ca publicist, stabilindu-se un timp la München (1951—1953), iar mai târziu la Roma.

Din Italia, Alexandru Gregorian a emigrat în Statele Unite și a deținut timp de un deceniu catedra de limba franceză și de istoria și cultura franceză la universitatea Loretto din Pennsylvania. După pensionare, în 1980, s'a mutat în Spania, împreună cu soția lui Ana, și a trăit restul vieții la Belalmadena, lângă Malaga, dedicându-se mai ales poeziei. Astfel, după trecere de aproape trei decenii de la primul lui volum de versuri („Poeme pentru frații mei", München 1953), la Salamanca au apărut alte trei colecții din poeziile lui Gregorian: „Pete de lumină" în 1980, „Coasta soarelui", în 1982 și „În creștetul luminii", în 1985. În ceea ce privește proza, el a tipărit doar volumul „Țara demiurgului", în 1943 la București. Au rămas nepublicate în volum numeroasele lui articole, emisiuni radiofonice sau conferințe ținute în limbile: română, italiană, franceză, spaniolă, engleză.

Poezia și proza lui Gregorian caracterizează legătura sa indisolubilă cu patria strămoșească; străduințele sale neobosite și mereu reînoite, în slujba conaționalilor săi, atât din țară, cât și din afara ei, pentru libertate, îl califică drept apărător de încredere al comorilor literaturii române, luate cu el în pribegie.

În emigrație, Gregorian s'a afirmat ca un narator fidel și interpret al specificului fiecăreia din țările pe care le alesese ca patrie vremelnică.

Dacă odată vor fi colectate toate creațiile poetice de după 1945 ale românilor, aportului adus de Alexandru Gregorian îi va reveni o importanță deosebită.

De-a lungul timpului ce ne-a mai rămas de pribegie, amintindu-ne de chipul lui, ne cuprinde tristețea.

HANS DIPLICH

*

Suntem recunoscători binecunoscutului poet bănățean și apreciat prieten al Românilor, Hans Diplich, pentru cuvintele mișcătoare scrise despre Alexandru Gregorian. Prin aceasta s'a evidențiat de către un distins scriitor, atât valoarea creației literare a prietenului său dispărut, cât și confirmarea înțelegerii manifestată de Al. Gregorian față de colaborarea cu alte grupuri etnice, în special cu germanii. Faptele au arătat că prietenia trainică dintre cei doi poeți s'a menținut chiar în timpul când îi despărțea o mare distanță. Căci la congresul Societății Academice Române ținut în 1964 la Regensburg, Gregorian, care nu putuse participa, a trimis mesajul său sub forma unei poezii, inspirată de tema generală a reuniunii: „Dunărea între Răsărit și Apus". Iar Hans Diplich, participant la congres, a redat, cu același talent, în limba germană, versurile poetului român.

De altfel, Alexandru Gregorian a fost nu numai poet și scriitor, ci și animator al creațiilor spirituale. Încă din timpul ședерii sale în Germania, el a făcut încercări de a pune bază unui cenaclu literar, cu reprezentanți ai grupurilor de refugiați din țările Europei de Răsărit. Iar când în Roma a luat ființă Societatea Academică Română (în anul 1957), el a fost unul dintre întemeietorii ei, deținând chiar funcția de secretar general al organizației, până la plecarea lui din Europa.

În creația sa poetică, Al. Gregorian s'a afirmat mai ales prin versuri cu

caracter religios, patriotic sau, nostalgic. Unele din poeziile lui sunt chiar intitulate „Psalm" altele preamăresc divinitatea sub diferite forme. Vintilă Horia scria despre poezia lui Gregorian că este „un fel de a face un creştinism românesc, de a acorda Mântuitorului o naţionalitate creştină, ceea ce a structurat în fond programul, Gândirii". (Revista Scriitorilor Români, Nr. 18, p. 171). Iar Ioan Mirea respingea îndoiala lui Gregorian că în exil „i-ar scade puterea creatoare, limbajul, ritmul frazei", subliniind că tocmai la Gregorian nu poate fi adevărată o asemenea afirmaţie, acesta folosind din plin frumoase „perle de stil" (Rev. No. 20, p. 175).

Patriotismul lui Gregorian, dragostea lui de ţară, domină multe din versurile lui. Cu ani în urmă, îşi încheia una din poeziile lui plină de nostalgie: „Ţară, ţară, te visez în fiecare seară" (Poeme pentru fraţii mei, pag. 57). Iar după trei decenii, deplângea Crăciunul pribeag din patria de altădată, unde chiar pe Moş Crăciun „muscalii l-au oprit la vamă şi l-au jefuit". În locul sărbătorilor din trecut, astăzi în ţară „nu-i Crăciun/Nu-s îngeri, nici viori — ci ură,/Şi Isus într'un cătun / Tăcea cu degetul în gură" (Revista Scriitorilor Români, No. 16/1981, p. 9).

Cu plecarea lui Alexandru Gregorian dintre noi, exilul românesc a pierdut un poet subtil, ale cărui versuri ne mângâiau şi ne aminteau cu duioşie, de patria dragă de altădată.

CONSTANTIN SPOREA

IOAN MIREA
1912—1987
ULTIMA PAGINĂ

MIREA — *Eseu unu* —

S'au născut cicloane — culoare şi pensulă au creat pânze ca soarele, pânze ca cerul şi s'au aşternut pe pereţi de expoziţie, ca o datorie, ca un destin înscris deja în istorie. Mirea face un destin culorii, căci culoarea l-a născut în destin.

Albastru, galben, verde, roşu, portocaliu, violet: s'au cunoscut ele înşile?

S'au recunoscut cu siguranţă în Mirea, care a îmblânzit culoarea, pe care a cules-o, a redat culoarea culorii.

Într'o zi un poet, un prieten al casei, a luat o pânză de pe perete şi a dus-o afară; reîntorcându-se a declarat: Este păcat să stea o pânză de-a lui Mirea închisă, ea se simte bine la soare, în grădină, între flori; culorii nu-i este frică de soare, din contră, ea trăieşte.

Primele mele amintiri de copil? O păpuşă, un iepure galben, „galben de soare", se chema, pomul de Crăciun cu globuri colorate şi lumânări, ouăle de Paşte, florile de câmp, la ţară.

MIREA — *Eseu doi* —

L-am văzut în linişte, punând culoarea, ce năştea şi trăieşte pe pânza înscrisă în spaţiu, pentru o viaţă lungă şi fără moarte. Ce oraş celebru nu-şi are turnul lui?

Turnurile lui Mirea sunt veghea lui. De acolo, de sus, de mai sus de limitele construite, veghează suflete, idei, înălţimi.

Turnurile de veghe, de suferinţă, foişoare pentru domniţe; parcă văd umbra prinţesei din Luceafărul lui Eminescu sau turnul Ilenei Cosânzene.

Turnuri cum vrea imaginaţia, de oraşe, de biserici, ale amintirilor, pentru că istoria este făcută din amintiri ţinute vii, ca mitul şi legenda.

De departe, în gând, în vis, în dor, o scrisoare peste ocean; şi poate ştiam că va fi ultima vorbă, care să-l ajungă, în viaţa asta. Şi este atât de puţin din tot ce mai aveam de spus. Irefutabil, într'un alt spaţiu al destinului.

Adio, Ta.

RODICA MIREA

*

Duioasele cuvinte trimise de peste ocean de Rodica Mirea se referă doar la o parte din prodigioasa activitate creativă a tatălui ei. Cu câţiva ani în urmă, când I. Mirea împlinise 70 ani, un distins cărturar român — aflat şi el în lumea liberă — scria câteva rânduri omagiale, comparând talentul multilateral al sărbătoritului cu cel al lui Michelangelo ori Leonardo da Vinci, considerându-l totodată a fi un demn urmaş al universalului Hasdeu (Revista Scriitorilor Români, No. 19, p. 162).

De fapt, dacă vom căuta să privim bogata creaţie a lui Mirea, ne va fi greu să precizăm, ce este la el mai interesant şi mai valoros: sculptura, pictura, desenul, poezia, proza, critica literară sau artistică, filozofia, adânca cugetare. În toate aceste domenii, Mirea s'a afirmat cu o neobosită putere de creaţie. Iar temele pe care le-a abordat în opera lui literară sunt tot aşa de diverse, ele excelând mai ales prin cugetări adânci creştineşti, sau de înaltă ţinută morală: *credinţa, dragostea de patrie, bunătatea..*

C r e d i n ţ a l-a determinat să scrie multe pagini în legătură cu dmnezeirea. Este de ajuns să amintim paginile pe care le-a intitulat: „Înarmarea lui Dumnezeu" (Rev. No. 18, pag. 111—137), în care, între altele, proslăvind măreţia atotputernicului, el întreba:

> „Cine va fi acela cu mâinile atât de curate, purificate,
> încât să îndrăznească să atingă faţa lui Dumnezeu?!" (p 131)

sau:

> „De ce nu pot să creadă cei care afirmă că pot trăi fără Dumnezeu, că şi Dumnezeu poate exista fără ei?!" (p. 113).

Iar când scria despre creaţia poetică a celor ce şi-au ispăşit ani de detenţiune, el nota:

> „... poeziile din închisori mai înseamnă şi vocea tăcută a lui Dumnezeu." (Rev. Nr. 20, p. 136)

În acelaşi număr din revistă sublinia importanţa credinţei, care „... e un tot. Filozofia e o discuţie, o înţelepciune. Însă numai credinţa întregeşte fiinţa" (p.136).

Cu nostalgie, îşi exprimă Mirea d r a g o s t e a d e p a t r i a îndepărtată: „Pe unde sunt plecat, în lumea largă,/Doresc ca România/Tăcerea să-şi încheie, destinul să-şi aleagă". (Rev. No. 15, p. 6); şi cu gândul la cei care suferă în

închisorile din țară, el își exprimă compătimirea față de calvarul lor și îi elogiază pentru dârzenia cu care rezistă opresiunilor: „... închisorile ... cei de acolo au scris cea de-a cincea Evanghelie". „Limba noastră a sărăcit în România, unde *comunicarea* a devenit frică. Adevăratul mers, adevărata evoluție a graiului și metaforei românești s'a petrecut în închisori ... (Rev. 20, p. 136).

Drept o datorie a compatrioților care se bucură de o viață liberă, în afara țării, Mirea subliniază că exilații nu și-au pierdut țara, ci au adus cu ei patria ei liberă" (Rev. No. 16, p. 118).

Ca un imperativ el menționează că, „până la ieșirea din prăpăd" neamul își apără ființa fizică, iar românii ce trăiesc în libertate au datoria să apere „spiritul întregirii ființei"; cu acest gând, el a reușit prin mari strădanii, să publice un excepțional de valoros volum cu texte vechi și noi, reprezentând spiritualitatea românească și întitulat „Discursul contemporan" (Paris 1977, 306 p.).

Și ca încheiere, două citate din gândurile lui Mirea, străbătute de sentimentul bunătății sufletești: „Cine iartă — se iartă" (Rev. 20, p. 25) și „Cel ce face rău, niciodată nu e satisfăcut" (Rev. No. 20, p. 26).

În ultimii ani, contribuțiile literare ale lui Ioan Mirea au devenit tot mai rare; sleit de suferință, luptând curajos cu boala, el se forța totuși să scrie mai departe, tânguindu-se de fiecare dată, că ceea ce trimite, sunt ultimile lui gânduri așternute pe hârtie.

În luna Septembrie, aflându-mă la Paris, doream să-l văd și să-l încurajez să nu cedeze boalei; să continue să creeze cât timp va mai putea. Totul a fost zadarnic; vocea îi era tot mai slabă și mi-a dat să înțeleg că nu-mi poate da speranțe de a trimite noi texte pentru tipăruit.

S'a stins din viață cu convingerea că până în ultimele clipe, a depus toate eforturile, pentru a îmbogăți literatura și gândirea cu simboluri de creație spirituală românească.

CONSTANTIN SPOREA

MARIA GOLESCU

La 7 Noembrie 1987, în vârstă de 91 ani, a încetat din viață Maria Golescu, valoroasă colaboratoare a revistei noastre. Posedând cunoștințe vaste și experiență bogată — strânsă în timpuri bune sau vitregi — în scrisul ei, Maria Golescu ne înfățișează cu talent ales, viața de demult, din fosta patrie, când în țară exista încă libertate.

În însemnările Mariei Golescu se disting multiple aspecte, îmbinate în mod armonios: imagini scumpe ale vieții de altădată, expresii de cald patriotism, exemple ale omeniei proverbiale românești. Este regretabil că modestia și accentuatul spirit autocritic au împiedicat-o pe Maria Golesscu să publice mai mult; ne bucurăm totuși că în patru numere ale Revistei Scriitorilor Români (11, 22, 23, 24) au apărut contribuții din creația ei.

Paginile scrise de Maria Golescu constituiesc un material prețios de literatură memorialistică și documentare a poporului român.

CONSTANTIN SPOREA

CUPRINSUL

SERGIU GROSSU: Din ciclul de poeme „Taine": Cine mă va despărți? – Știu ce e moartea 5
NICOLAE NOVAC: Blestemul Paltinilor 7
EUGENIA ADAMS-MUREȘANU: Dosoftei 20
† VETURIA MANUILĂ: Din drumul de o sută de ani spre emancipareа femeii române 24
ALEXANDRU MIRCEA: DIALOG INTERIOR. Rugăciune de sfârșit de veac către Isus – Urmele lui Isus 36
NINA B. THEODORU: SCRISORI TÂRZII. Scrisoarea I 41
VINTILĂ HORIA: Notă pe marginea ta 47
TITUS BĂRBULESCU: SOARELE DREPTĂȚII. Cronică inactuală . . 49
ȘTEFAN BACIU: DOUĂ POEME: Clipă – Balet 62
VINTILĂ HORIA: Târziul mesaj venețian 64
ION CICALĂ: Terminus 70
ALEXANDRU MIRCEA: DIN SIHĂSTRIA DE LA PALMA DE MALLORCA (II): Credința ce mută munții ... – Elegie de paresemi – Impas târziu – Profeți eventuali 71
† IOAN I. MIREA: Gânduri 76
S. G. THEODORU: În ajun de Paște – Singur – Instantaneu neterminat – Zilei mele – Capcană – Așteptare 80
NICOLAE NOVAC: Artur Enășescu – Valeriu Cârdu – Aron Cotruș 86
NICU CARANICA: Pe câmpia Banatului 89
GHEORGHE V. BUMBEȘTI: Martorul nesfârșirilor albastre – Fiara absolută 90
FLORICA BAȚU: LINIȘTEA LEBEDEI: Liniștea întâia – Liniștea a doua – Liniștea a treia, a somnului – Zbor – Autoportret – În amurg 93
DUMITRU ICHIM: DAR ÎN SILABA LUMINII PLÂNGEAM ORFAN ȘI GREIER. Poeme Tanka 99

TĂLMĂCIRI

ANTOANETA BODISCO: Traduceri din Ingeborg Bachmann . . . 109
EUGENIA ADAMS-MUREȘANU: Rugăciunea lui Columb. (După W. Whitman) 111

NEGRU PE ALB

TITUS BĂRBULESCU: Ecumenism românesc, unire, ortodoxie . . . 116
ALEXANDRU MIRCEA: O nouă traducere a psalmilor în românește 121
CONSTANTIN SPOREA: Sergiu Grossu (Le calvaire de la Roumanie chretienne) 127
ȘTEFAN BACIU: Cu ochianul întors din „Dealul Pacific": „13" – Bacovia – Ion Molea și „Țara noastră" – Poetul „Duhului de basm" 130
† MARIA GOLESCU: Intâlnirea de la Ploiești din 7 Iunie 1877 . . 136

PAGINI PENTRU MIRCEA ELIADE

ANTOANETA BODISCO: . . . Criton! Datorăm un cocoș lui Asclèpios 144
MIHNEA ROMALO: Mircea Eliade și ecumenismul 147
LUC BARBULESCO: Nae Ionescu în Mircea Eliade. Efectul cuvântului rostit și primit 154
NICU CARANICA: Meduza și „Ascunsa doctrină" din Divina Comedie a lui Dante 159
CONSTANTIN SPOREA: Mircea Eliade în scrierile Societății Academice Române 166
CONSTANTIN SPOREA: Mircea Eliade și Societatea Academică Română 179

IN MEMORIAM

CONSTANTIN SPOREA: Veturia Manuilă 184
HANS DIPLICH / CONSTANTIN SPOREA: Rămas bun de la Alexandru Gregorian 186
RODICA MIREA / CONSTANTIN SPOREA: Ioan Mirea 188
CONSTANTIN SPOREA: Maria Golescu 190

Domnul ȘTEFAN ZORZOR a ilustrat numărul 24 din „Revista Scriitorilor Români".

Portretul lui Mircea Eliade (pag. 143), operă a doamnei NINA BATALLI este reprodus din numărul 4 al „Revistei Scriitorilor Români".

Partea redacțională a revistei a fost îngrijită de
ION CICALĂ, CONSTANTIN NAGACEVSCHI, MIHNEA ROMALO
și CONSTANTIN SPOREA

Bayerische Vereinsbank München (BLZ 700 202 07) Konto-Nr. 326 436

25,– DM